

קבץ על יד

הועתק והוכנס לאינטרנט והוא

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ח

ספר האסיה

כולל

דברים עתיקים נעתקים מתוך כתבי יד

יוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי חברת מקיצי נרדמים.

שנת י"ט (תרס"ג)

ברלין.

בדפוס צבי הירש בר' יצחק אימצקאווסקי.

תרס"ג.

נדפס מחדש בישראל

שנת תשכ"ט

SAMMELBAND

kleiner

Beiträge aus Handschriften.

Jahrgang XIX (1903).

Berlin.

Druck von H. Itzkowski, Gips-Str. 9.

1903.

ס פ ר י ם

היוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(חוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

בהשגחת ראשי החברה:

אברהם ברלינער בבליין,
בנימין זאב באכער בבודאפעסט,
מרדכי בראנץ בברעסלא,
שלמה באכער בלעמבערג,
דוד גינסבורג בפעטערסבורג,
אברהם אליהו הרכבי בפעטערסבורג,
צדוק כהן בפאריס,
שמואל צבי מרגליות בפירינצי,
דוד סימאנסען בקאפענהאגען.

שנת י"ט (תרס"ג).

Sammel-Band.

BERLIN 1903.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner.)

In Commission bei J. Kauffmann

Frankfurt a. M.

א"א

את זאת ראיתי כמה פעמים. במות אחד החכמים אשר בחייו הרבה להתעסק בעבודות מדעיות וספרותיות ילכו ניירים קטנים אשר השאיר אחריו בכתובים לאבדון או רוח ישאם באפס מקום, בעוד אשר להרבה פרטים מהם יש ערך רב לקורות ישראל וספרותו וראוים הם להחקות בספר לדורות הבאים. דבר זה העירני להוציא אור עולם את המאסף הזה המכיל בקרבו ענינים רבים אשר בלי ספק יהיו לרצון לפני חברינו.

וזה תוכן הספר לחלקיו:

(א) "ספר מגלת רבי מאיר". הספר הזה נדפס אמנם זה כבר בקראקא בשנת שצ"ב, אך עתה הוא יקר במציאות מאוד הרבה יותר מכתב-יד, כי מלבד העקומפלאר הזה אשר מסר לי ידידי החכם ד"ר א. פריימאן בפ"פ מבית העקד שלו להדפיסו אותו שנית, כמעט לא נמצא עוד עקומפלאר אחר. מטעם זה מצאתי לנכון להדפיסו מחדש ולהפיצו ברבים.

(ב) הדברים הבאים בפרק "דברים עתיקים" נדפסו בשמי במ"ע "המדר" לפני איזה שנים, אמנם כעבור זמן מה חדל מ"ע ההוא להופיע וכמעט לא נודע עוד שמו.

(ג) פנקסי "הזכרת קדושים" מאת הד"ר לעווין נותנים מלואים יקרים לדברי ימי היהודים בפולין ובפוזנא ועליהם נוסף עוד אגרת הרבנות בעד הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל.

(ד) "פירושים ונימוקים לר' ישעיה ברלין" העתקתי ממחזור שלו אשר נמצא בהועמינאר-ביבליאטקה בברעסלא והמה כתובים מידו על גליון המחזור ומן הרוגמאות האלה יכירו וידעו הקוראים שראוי יהיה לאספן כולם ולהוסיפן אל איזה מחזור אשר יהיה נדפס מחדש, כי דברים הרבה טובים ומועילים להבין ולהשכיל נכללים בתוכם.

(ה) ה"אגרת שלוחה מעיר רומא" וגם "מכתב מהרנה"ן" באו לידי מעובון
המנוח הרב ד"ר עהרענרייך מעיר רומא והוא ירש אותם מחותנו המנוח החכם הידוע
בשם יש"ר מגערין.

(ו) "תוספת" אצלתי והצלתי מחומש אשר הוא יקר מאד במציאות והוא חומש
דפוס פראג משנת 1517 נמצא בבי אתונא בקעניגסבערג דפרוסיא והחומש הזה עודנו
עומד כליל בהדרו בצורתו כאלו יצא עתה מתחת מכבש הדפוס. התוספת היא בסוף
ס' שמות ויען אשר מצאתי בתוכה דברים ראויים להודיע לקורות הדפוס בשפת עבר
העתקתים ככתבן וכלשונן והבאתים בתוך הקובץ הזה.

(ז) "דברי פ"ה" מעשה ידי הרב מו"ה פסח פינפער דיין דק"ק ווילנא (בהיותו
פה בדרך פארמא לבדוק שם הב"י בענין פתוחות וסתומות בספרי נ"ך) מעשה חרש
וחושב להראות לנו את הברייתא הקדומה על כ"ד משמרות אשר היתה עוד לפני
הקליר ואשר עליה הראו באצבע חכמים שונים ולאחרונה החכם צונין בספרו
ליטעראמורגעשיכטע ע' 602.

ספר

מגילת רבי מאיר

וילך האיש קדוש מבית לח"ם יהודה. לתורה ולתעודה. איש קדוש עלינו
עבר. חובר חבר. נאה דורש ונאה מקיים לשעבר. ועכשיו ביותר. די והותר. הלא
הוא האלוף המרומם מהר"ר מאיר קדוש. מוציא דברים עתיקים וישנים מן החדש.
מדי שבת בשבתו וחודש בחדש. אשר משכן כבודו בק"ק ברוד סימן לדבר בן קד"ש
ובן ברוד ועודנו בתומתו מחזיק. מלא ספרים בתיק. תלמיד ותיק ועתיק. חכמת אדם
תאיר פניו. אי חסיד ועניו. עמר בנסיון. כר"ח בן תרדיון. ועתה בא הקדוש לפרסמא
ניסא. כי שיבא מכשורא וכי קיסא. נותן שבת והודאה על העבר. במקום קדשינו
אשר חיילים גבר. ודרש דרוש נאה ויקר. סיני הרים וקרים עוקר.

שמעו זאת כל עם ה'. האזינו כל יושבי חלד. גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר
ואביון אליכם אישים אקרא. הנה אניד לכם את הרשום בכתב אמת. בהיו
שכל העול' כולה כולם כאחד עונים ואומרים 'עידון ויגידון וקוראין עלי ונותנין לי
שם קדושה ויכנו אותי בשם מאיר קדוש ולא ידעו ולא יבינו למה זה ועל מה זה.
ואיש אל אחיו שואל ומבקש לידע מה סיבה אירע לזה. ואיזה ענין נתהווה לו ומה
קדושתו שנקרא שמו כן ואין קול ואין עונה ואין מקשיב ואין משיב כי לא ידעו.
אך ורק איני אלא מיעוטיין הן. אחד בעיר ושנים במשפחה שידעו וזכרו הענין מה
שאירע לי בילדותי בנסעי ממדינת מערדין למדיני' פולין לשאוב מבאר מים חיים
בפרט לקדושים אשר בארץ המה אנשי העיר הקדושה והמפוארה. עיר ואם עטרת
תפארת ישראל. עיר רבתי עם. רבתי בדיעות. קהללא קרישא. קראקא הבירה עיר
שכולם קדושים ובתוכם ה'. אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. רק להם כמעט
לכולם עולה זאת לזכרון. כי עיקר הנס הסיבה וענין המעשה שם נעשה. ומגלגלין זכות
ע"י זכאין שהיו מייגעין את עצמי' בהשתדלות בכל אמצעי כחם בנפשם ובמאורם
ואלולי הם ח"ו אז אבדתי בעניי ח"ו כי הייתי שם כגר בארץ נכריה אשר אין לו גואל.
ושבח אני את המתים שכבר מתו. המה הקצינים ראשים טובים ושתדלנים אשר היו
באותו פרק ובאותו זמן. ובזמן הקצין והראש ומנהיג מנותחו כבוד ה"ה האלוף
המרום מהר"ר מאיר הירש קאפש ע"ה והחיים אשר המה חיים עורנו המה הקצינים
ראשים וטובים ומנהיגים. אשר כחם או כחם עתה וה' יתן משכרתם. לכן ועל כן
יען. ובגלל כן. אמנם כן באתי להודיע ולפרסם הנס כדי שיהיה לזכרון לאחרונים
שיהיו בתכלית הקיצור במגילת ספר קטן כתוב עלי. בצדק כל אמרי פי. אין בהם
נפתל ועקש. כולם דברי ישרים ונכוחים והמפורסמות אין צריכין ראייה. לכן אמלל
ואדבר ואספר שמץ מנהו. ומעט מזעיר מן הסבה וענין המעשה והנס והנסיון אשר
אינה ה' לידי בימי ילדותי בהיותי בן חמש עשרה נתנני ה' בידי כמעט לא אוכל
קום הביא אותי במצודה שמה מועקה במתני. נתנני בין הזאבים כצאן למאכל וכשה
למבח יוכל. ובגוים זרה אותי ביד בני נכר. כצפור נודד מן קנו. כן נודדתי ממקומי

פתאום על חנם ועל לא דבר על לא חנם כנפי ואחי נגוע בתוכחות. נשפנתי בכל מיני מדרות. והדמים מודיעים לבקרים ולרגעים. מפני שקר מעשה תעתועים ואומר אבר נצחי ותוחלתי מה'. ונלכדתי ביד ארבעה ודונים נודדתי מיד ליד. בראשונה הסנירגי ה' סמוך לק"ק קראקא בהיותי בשדה ביד איש צר ואויב צר הצורך פריץ עריץ איש חכם וחומץ ובליעל הפספס דרך איש זור מסית ומריח. ומשם נתפרד והייתי ביד ארבעה ראשים שנתלגלג הדבר על ידי סבות וגלגולים והשתדלות שהביא הפריץ אותי לק"ק קראקא. ושם נודדתי ממקום למקום מיד ליד לא ינקא רע. ועל ארבע לא אשיבנה. ומכולם הצילני ה'. כי סבבני גם סבבני פערן פיהם לבלעני חנם. בנכליהם אשר נכלו עלי לפצות ולרצות אותי. פעמים בדברי [ריצוי] ופעמים בדברי קשות. הלמוני פצעוני ולעבור ולשכות ברית אלהינו חלילה. ואני השלכתי על ה' יהי ובשם ה' כי אמילם. ולעשות רצון אלהי כל מזימותי. ובקשתי משם את ה' אלהי בכל לבבי ובכל נפשי. בצר לי ומצאני והוציאני ממסגר אסיר נפשי ביד חזקה ובזרוע נטויה ויושע ה' ביום ההוא אותי מיד חובשים מכור הברול מאדונים קשים. ברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו ממני ושלא נתני טרף לשיניהם. ולולא ה' שהיה לי בקום עלי אדם או חיים בלעוני בחרות אפס בי. לכן ועל כן באתי לכתוב זאת וזכרון בספר למען יספרו לדור אחרון וליתן שבת והודאה לאל בורא עולם אשר מכל עין נעלם. ולכבוד הקהילה הקדושה והמפוארה אשר היא עטרה לכל העולם ולהתעורר הלבבות הקוראים בו מעולם. וממנו יראו וכן יעשו לעולם. יראו רבים וייראו ויבטחו בה' אלהי עולם. אשרי כל חוסי בה' תתהלל נפשי ישמעו עניים וישמחו. כי אשרי עין שראתה השמחה שהייתה בקק"ק כולם כאחד גדולים וקטנים טף ונשים על הגג לראות בשמחה באותו פרק ובאותו זמן שהביא אותי הראש והקצין כהר"ר מאיר הירש קאפש ע"ה ודודי מוהר"ר שוורוס ע"ה מעיר לניץ קרון¹⁾ מיד הוואייודה²⁾ לרחוב היהודים באחד בניסן שכבר נטל היום עשר עטרות. ובאותו לילה עשה סעודה ומשתה ושמחה. ובאמת היה הנס והמעשה דבר גדול עד מאוד. כי מי שמע כזאת ומי ראה כאלה. שאל נא לימים הראשונים אשר היו לפנינו למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ. הנהיה דבר גדול כזה או הנשמע כמותו במדינות אלו לעמוד איש צר זור שיהא נוזל נפשות בשדה בכח וביר חזקה על חנם ועל לא דבר על לא חנם בכפו ולענות אותו בכל מיני עיניים להרוג או לעבור ולעכבו אותו אצלו איזה שבועות כמו שעשה לי זה הצר הצורך אשר לקח אותי בשדה בדרך המלך ועכב אותי אצלו חמש עשרה שבועות וכל יום היה קשה מחבירו וגם ונסיון בפני עצמו כמבואר לקמן והקב"ה הצילני מידו והוציאני לאורה מאפילה ובכן

¹⁾ Landskron. ²⁾ Woywode.

מגילת רבי מאיר

אחן שבח ותהלה. לאל נורא עלילה. השם נפשי בחיים ולא נתן למוט רגלי חלילה.
 וזה כמה שנים שעלה ברעתי להעלות זאת זכרון ספר ולא עלה בירי. לכן חזו דעו
 וראו מפעלות ה' מה נורא מעשיו. גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם. מאת ה'
 היתה זאת היא נסלאת בעינינו. הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו. אשרי שוכינו לנצח
 אויבינו. כן נזכה לראות בבנין¹) משיחנו. ולראות פני השכינה. אמן:

הנה אביע כל פרטא ופרטא מגוסא דעובדא היכי הוה בתכלית הקצור:

¹) צ"ל בביאת.

ויהי בשנת חמשת אלפים ושלוש מאות וששים ותשע לבריאת עולם בהיותי
בן חמש עשרה שנה נתתי את לבי ליסע למרחקים ולשאוב מים מבארות עמוקים
ממדינות מעררן למדינות פולין כדרך כל הבחורים הנודדים ממקום למקום וממדינה
למדינה אחרת ללמוד שם והיה עמי איש אחד היקר והנעלה כהר"ר יהודה ליב בן הירש ר'
עקיב' מקק"ק אשר הוא עודנו חי בקק"ק לעת עתה דהיינו בזמן שצ"ה שכתבתי מגילה זאת:
וכן היו אתנו הרבה נפשות בחורים ונערים קצתם מהם אינם כי לקח אותם אלהים וקצתם מהם
עודם חיים ואחד אזכיר שמו שהוא גר לע"ע בק"ק לאדמ"ר האלוף היקר כהר"ר געץ אשכנזי
חתן היקר כמר יהודה ליב אפטיקר ולראיה כתבתי שנים אלו כי ראוי לסמוך עליהם
בשעת הדחק אשר כנים דברינו אלה. ויהי כי באנו בין אוישפיצין¹ לקק"ק בהיותנו
בשרה פגע בנו איש צר ואויב צר הצורך פריץ עריץ ולא יזכר שמו מרוב רשעו
ואמר לעבדיו גושו עושו חושו חיש קל מהרה והבאתם אלי אחד מאלו נפשות הקטנים
ושביתם שביו וטרם כלה לדבר קלים היו רודפינו מנשרים על צוארנו נרדפנו כלנו
ואנחנו עורף פנינו לפני רודפינו ונסנו אלה מזה ואלה מזה עד שהשיגוני ותפשו ודבקו
בי מזה אחד ומזה אחד ומולי גרם בעו"ה ושרוני בעגלת צב אל הפריץ הג"ל ותיקף ומיד
לקח אותי והושיבני לימינו ואמר בני בני אל תירא ואל תיחת הלא תהיה כאחד מהשרים
האלה זהב להם וממלאים בתיהם כסף. שמע לעצתי וקח אמרי לא ארפך ולא אעזבך
ואני צעקתי עולה בככי קול גדול ומר אוי לי אבוי לי אויה לי אללי קיאתי אל
חברי אוהביי ורעיי הושיעוני ובואו הנה לבקש רחמים על נפשי והייתי בעיניהם כמצחק
כסבורים רק יקח אותי דרך מעט לצערני ומחר יניחני וצעקו עלי אל תירא ואל תחת
לא יעשה לך מאומה. הלא נמתין עליך פה והלכו מעט מעט דרך אחר העגלה
וכשראו כן תמחו שלא הניח אותי נבהלו גם המה ונחפזו רעדה אחותם שמה חיל
כילודה וצעקו גם המה בשרה בקול גהי ונהימה. אדוני אדוני למה תעשה כה לעבדך
וקולם נשמע מרחוק תן לנו הנפש והרכוש קח לך וכל אשר לנו נתנה בעד נפשנו
והוא אוטם אזנו מועקת דלים ועשה את עצמו כחרש לא ישמע וכאלם לא אפתח
פיו. וכשראו שאמר נואש לזעקתם ותמיד נהג והולך וחקרו ודרשו בכפרים מי הוא זה
ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן מעשה אשר לא נעשה ולא ספרו לנו אבותינו לגדול
נפשות בשרה במדינה זו עד שנודע להם שמו ושם עירו והלכו לדרכם בצער גדול
ובככי וחבירי צעקו אוי נא לנו כי חטאנו אנה אנחנו נבוא מרוב צער ואיך נבוא לק"ק
קראקא והנער איננו אחנו ונפשינו קשורה בנפשו וכיון שבאו לק"ק קראקא ויודע הדבר
למלכות מאן מלכי רבנן שהיו באותו פרק ובאותו זמן הגאון הגדול מופת הדור
החסיד נ"י אב"ד ור"מ כמוהר"ר פייווש² ז"ל וכשמעו דברי אלה נבהל ונחפו ומשתומם
על המעשה ועל לא טובה השמועה ולא נח ולא שלו ולא שקט עד שהיה מורו
הראשים והשתדלנים להתעסק בענין וממהר לעשותו ולפדות אותי בממון הרבה כי כל
המקיים נפש אחת מישראל וכו'. וכן עשו ומיד הלכו בהשתדלות במאי דאפשר בכל

(1) Oswiecim. (2) על אודות הרב הנזכר ע"י בספר לחות זכרון לחכם פרידבערג ע"י

אמצי בכם [כחם] בגופם ובמאודם ואני הייתי שם פחד קראני ויראה ורעדה בא בי ותתעטף עלי נפשי בחובם ישתומם לבי קרעו ולא דמוי תסמר שערות ראשו ועקתי צעקתי שועתי יגעתי בניהר גרוני אותי נהג ואלך חושך ולא אור אך בי ישוב ידו יהפוך עלי כל היום ויאמר בפה רך ולבסוף בפרך בני בני למה תבכה ולמה פניך זועפים הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים אם תהיה כמוני רק הבסא אנדל ממך אך לא יקרא עוד שמך ישראל ותשכח אל מחוללך ואל תזכור עוד ארצך ומולדתך ובית אביך שאל ממני ואחנה גוים נחלתך. ואני פערתי פי לצעוק ועקת צעקת גדולה ומרה מה חרי האף הגדול הזה אשר נתנני ה' בשבי במחשבים הושיבני במתי עולם מי יקום לי עם מרעים ומי יתיצב לי עם פועלי און הלא אתה ה' זאת השבתי את לבי נשאתי אל כפים לבבי אל אל בשמים ה' היה עוזר לי ולצור מחסי חלקי ה' אמרה נפשי ובן אבטח והוא יחלצני מאדם רע מאיש חמס ינצני והשלכתי על ה' יהבי והוא לא יתן למוט רגלי.

ויהי כאשר באנו אל ביתו ואל חצירו לעיר טשינוויץ¹⁾ גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי ועשה לי בגדים צבועים אדום כחקותיהם וגלח וספר אותי בלורא בכח וביד חזקה כמסגרת על ראשי ונענית את ראשי עד שנעשה ראשי חרוּדִין. ומיד שלח אחר הכומר עם כל בחוריו ושם נתאספו עם רב אשר לא יספר ובהקבץ עמים יחדיו לשמוע אנקת אסיר וכולם כאחד דברו עלי קשות פי רשע ופי מרמה עלי פתחו ושמן עומד על ימינו. כל העמים תקעו כף הריעו בקולם אמרו לנו ונבחינו ולא יזכר שמו ישראל עוד. והכומר בא לדבר אתי עמי ולפתות אותי ולהפוך לבי אחורנית חיו ולהתייצב אותי על דרך לא טוב ולא שבתי אותו דבר מרוב כבי ואנחה. ואחי כאיש אשר לא שמע ואין בפי תוכחות כי אין בלשוני מלה אך ורק תמיד נענית את ראשי ולעשות רצון אלהי כל מזימותי ואמרתי אשמרה דרכי מחשבו בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי כי לולא חיו השבתי להם דבר שמשתמע לחרי אפי חלילה הייתי נתפש לעלילה חיו. לכן ועל כן שויתי ה' לנגדי תמיד וכל היום הוא שיחתי ולא לא קרתי [ואל קראתי] ושניתי ושלשתי. והנה הכומר חלף והלך מדי יום ביומו בכל עת ובכל רגע ובא לפעמים בדברי רצוי ולפעמים בדברי קשות ותמיד תשובתי בצדו כי נשגב שמו לבדו. ואף גם הוא בעצמו לא נח ולא שקט וכל מזמותיו עלי ושלח לשרים פריצים אשר סביבותיו חונים להשתבח שיש לו יהודי ולהראות אותי להם וביקש מהם עצה ואמר הבה נתחבמה לו במה נוכל לו לפתות אותו אם בדברי רצוי או בדברי קשות הלא כל אלה עשינו ונואש לדברינו. שפתי קמי והגיונם עלי כל היום שבתם וקיתם אני מנגינתם ובהוסדם עלי יחד לאמור ידינו אל תהי בו מה בצע כי נהרוג אותו. אלא ענויים קשים נעשה בו עד שיאמר רוצה אני. כאומרים חכמינו ז"ל אלו נגדי לחנניה מישאל ועזריה וכו' ובכל יום ויום הכמכת מכהו הכו אותי וכל יום היה קשה מחבירו. ובערב אמרתי מי יתן בוקר של היום. ובבוקר אמרתי מי יתן ערב של אתמול. ומדי יום ביומו בכל עת ורגע בא הרשע לנגדי וחריבו שלופה בידו ויגע בפי החרב על צוארי ושאג עכשיו בא קיצך אמור הן או לאו. ותשובתי בצדו יעשה שחיטה ראויה ואל תעשה שהייה כי אסורה ואל תאחר. כי טוב מותי מחיים קצתי

¹⁾ Tischnowitz.

בחיי ולא נסוג אחר לבי ואמרתי סורו ממני מרעים ואצרה מצות אלהי. ואף הוא לפעמים נכמרו רחמיו ובא לדבר על לבי בדברי רצוי ובחלקת לשונו בלשון אשכנז כי היה יודע לדבר בטוב לשון אשכנז ואמר בני בני אל תירא ואל תחת למה תבכה ולמה ירע לבבך הלא אנוכי טוב לך ואודה אני אותך כנפשי. ונפשי קשורה בנפשך. שאל ממני עד חצי המלכות ותנתן לך. מחלב חטה מצור דבש אשביעך. נופת מתוק אל חיקך [חכך] ותורי והב נעשה לך. עם נקודת הכסף אך היה כמוני ועשה רצוני. ובחקותי תלך אשריך וטוב לך. ואני שויתי ה' לנגדי תמיד. זאת היא שיחתי לא איחל [אחלל] דברו לא יועיל הון ביום עברה נבחר שם מעושר רב מכסף ומוזהב חן טוב. יען כי הוא אלהי אבי לא אהפוך לבי ח"ו לעבור בריתו אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשה לי ומוצא שפתי לא אשנה אחת דברתי ואותו אבקש לשמור ולעשות ולקיים. למות על קידוש שמו הגדול. כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו. ויהי דברנו אתי יום יום ולא שמעתי בקולו ולא אביתי לעצתו השיב אמריו הלא הוא עדיין קטן ונער ולא בינת אדם לו. הלא גר הוא בארץ הזאת ואין לו גואל ויהיה אצלי עולמית אולי לאחר זמן אוכל לו והוא לא ידע כי יש גואל קרוב ה' לכל קוראיו.

ויהי כי בא יום א' שהלכנו לבית הוועד שלהם נתן בידי החרב ברזל שקורין (פאלש)¹ בל"א לשאת אחריו לבית הוועד שלהם ולא אביתי לשמוע לו והכה אותי מכת אכזריות הוא עצמו ועבדיו עד שנשאנו אותי לשם ושם נתאספו עם רב מכל סביבותיו כי שמעו הדבר וכולם באו לראותי והרשע לקח הכובע מראשי ונתן בידי ואני נתתיו שנית על ראשי וכן עשה כמה פעמים עד שלקח מראשי והוא עצמו תופשו בידו. ואני נתתי ידי על ראשי והבו עבדיו על ידי עד שהיו נפוחות וכל העם רואים ותמהים והוא עצמו הכה אותי. וחרק עלי שיניו ברוך ה' שלא נתנני טרף לשיניהם. ושם נתקדש שם שמים בפרהסיא על ידי כי שמעתי אומרים כמה אלהא ברבינן אלהא דיהודאין. וכמה אילן יהודאין מחזיקין באלוהיהן שמסרו עצמם למות עליו לא כאנחנו עושין. ולקצתם מהם נכמרו רחמיו וזלגו עיניהם דמעה כי ראו כן תמהו מה שעשה לי הרשע האכזר על חנם ועל לא דבר. והקול נשמע מרחוק מאותו דבר הנעשה שם. וגם היהודים מאוישפצין נודע הדבר כי לא היה רק ג' פרסאות משם והודיעו לבני קק"ק ושלחו לו כמה פעמים דרך בקשה למה זה ועל מה זה עשה כן אם מחמת איזה חוב שהיהודים חייבין לו או דרך צחוק רק לצער אותי או אם רוצה איזה פדיון נפשי ולא השיבם משוב ועד רע. וכיון שבאנו מבית ועד שלהם ניאץ הרשע בפה ובלשון וחרה אפו מאוד מאוד ואמר מדוע כעסתני ולא שמעת בקולי להקדישני רק לעיני העם וכמכת מכהו הכהו אותי רק את נפשי שמרו. נפשי בבני תמיד בכל עת ועונה אמרתי עתה משה רגלי. וחסדי ה' יסערוני. ויהי כי ארכו לי הימים שם ושכתי גם בכיתי בזכרי את מולדתי. ואמרתי לנזם ואין כי תמיד שני עבדיו לא מנעו רגליהם מנתיבתי אחד מימיני ואחד משמאלי שאפו צררו עלי כל היום דרך שהלכתי והרשע עצמו דוב אורב היה לי אריה במסתרים. ובלילה נתנו שמירה מעולה. מחוץ תשכל חרב ובחררים אימה והשער סגור ומסגרת אין יוצא ואין בא וקויתי לשלום ואין טוב. לעת מרפא והנה בעתה. פניתי לימין ואין עוזר לשמאל ואין סומך. קראתי למאהבי

¹) Pallasch.

המה רמוני ואין קול ואין מבשר. אין אומר ואין דברים. אמרתי חבירי בדילו ממני
שלא נשמע ולא נראה מעט מועיר ולא ידעתי עד מה שיהא איהו השתדלות בעבורי
אף כי היה השתדלות והגיעו כתבים ליד הרשע מק"ק מיהודים ומערליב המבדיל
תשובה ולי לא הוגד דבר כי לא הניח שום בן ניכר ליקרב אלי ופעמים
השיב להם ופעמים אמר נואש לדבריהם. ואני אמרתי אבדה תקותי. אין לי
מנחם מכל אותה כל רעי בגדו בי' היו לי לאויבים. אנה אלך ואנה מפניו אברח
גדר בערי ולא אצא והלכתי הנה והנה בחצר בכל פינה ופינה למצוא מקום
אחד דרך הגורן לצאת משם לנוס משם בלילה כי השער סגור. ומצאתי מקום אך
ורק מחמת השומרים שומרי הפתח הבית שהיו אתי עמי במחיצתי לא היה אפשר
לי לזוז משם. ויהי היום נתארחו אצלו פריצים אשר סביבו חונים ויאכלו וישתו
וישכרו עמו והם באו לצחק בי אלה בחרבם שלופה בידם ואלה בחלקלקות לשונם
צורר הכסף לקחו בידם. ואני לקחתי מוסר ואל כסף קצר המצע מלהשתרע לכתוב
כל פרטא ופרטי מה נעשה בי באותו יום הכוני פצעוני ואני עומד בכבי והם שאלוני
דברי שיר. ואמרתי איך נשיר על אדמת ניכר ואין שירה יוצא מתוך בכיה וכן צרות
רעות רבות כאלה מכות אשר לא כתוב בתורה נתחזה הוה על הוה שבר על שבר.
זה אומר תן אותי בידי ואני אוכל לפתות אותו וזה אומר אלו היה בידי כבר הרגתי
אותו ובראותי כי שכורים הם כשכרותו של לוש שלא היו יודעים בשכבם
ובקומם וגם העבדים היו סבאים שבעים שכורים ועמלים וישנים. ונשאתי את לבי
אחורנית ואמרתי לנוס באותו לילה. ולא נתתי שנת לעיני לעפעפי תנומה ותמיד
הייתי יושב ומצפה מתי יבא העת שכל בני בית ישנים. ויהי אחר חצות הלילה
קמתי להודות לה' פלמני ה' אלהי מאדם רע מאיש חמס תנצרי יום ישועה ועת רצון
תמלא הנה זדים כמו עלי עריצים בקשו נפשי קרבה אל נפשי גאלה למען אויבי
פדני והושיעני והשלכתי על ה' יהי ויצאתי חוצה דרך הגורן ופניתי כה וכה וראיתי
כי אין איש ואמרתי לכל זמן ועת לכל חפץ עתה אמלט על נפשי ואל תעמוד בכל
הכבר ונשאתי את רגלי כל מקום שני נשאתי את רגלי אינו אלא במהירות ותמיד אל
ה' קראתי הושיעני בעת צרה ויורני דרך זו אלך ואותו הלילה היתה חושך ויחשך
והלכתי כעור המגושש באפילה והייתי תועה בדרך ולא ידעתי לנשות על ימין או על
שמאל עליתי הרים וירדתי בקעות ויהי כי הלך הלכתי ופגע בי גינאי נהרה על
נהרה שם ישבתי גם בכיתי כי הייתי שם כיונה בחגוי סלע אשר אין לה מקום לנוס.
לפני היה הנחר מאחורי השונא ולימין ולשמאל לא הייתי יודע לנשות ושוועתי
אל ה' אל עונה בעת צר אנה אני בא והתחיל אור הבוקר לצאת והקרין השחר
והשמש יצא על הארץ והנה אימה חשבה גדולה נופלת עלי למי אוי למי אבוי
למי פצעים חוץ ממני אנה אני בא ואנה אברח למערב או למזרח בינותי אין אתי מי
יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה אלין במדבר סלה ביער שדה עצים עתה כל
מוצאי ירגני ועל נפשי לא ירחם ונשאתי את עיני וראיתי אחורי טרם יכיר איש
את רעהו והנה ראיתי מרחוק בני כפרים יצאו לפעלם וסבור הייתי שהם רודפים אחרי
או אימת מות נפלה עלי כמעט פרהה נשמתי ואמרתי עתה ידרוף אויב נפשי וישיג
וירמוס לארץ חיי וכבודי לעפר ישכון ישרוף כארי נפשי פורק ואין מציל ולא ראיתי

יפה שהיה כלי מחרושה אתם ואני לקראתם הלכתי בנפילת אפים ארצה ובקשתי מהם שיראו לי דרך מבוא העיר ק"ק אוישפציץ והשיבו לי לא זו הדרך תועה היית אך ורק נטה אותך לצד ימין ותמצא דרך המלך ומעברות המים ואני יגרתי יראתי פן ישיגוני הרודפים שם בדרך ואמרתי להם אתן לכם שכרכם תעברו אותי המים על הסוס כי לא אלך שם מפני הרודפים כי מיד הכירו אותי שאני אני הוא היהודי אשר היה ביד הרשע ונכמרו רחמם ולקחו שני סוסים והושיבוני על האחד והעל על השני ואמר תפוש וחזק כי עמוקים הם אבל אל תירא ואל תחת כי יודע אני דרך זו אלך. והמים היו מלאים כל גדותיו ויהי כי אנחנו באין לתוך המים ובאנו אל המצולת שבאו מים עד נפש צפו מים על ראשי וגלים עלי עברו. על זאת התפללתי לעת מצוא רק לשטף מים רבים עלי לא יגיעו תמיד תהלתו בפי. הצילני ממים רבים ומיד בני נכר ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים הצילני משיט ואל אטבעה. ולולא ה' עזרתה לי אזי המים שטפוני וחלצני והצילני ה' ממצולת ים. כיון שבאנו אל הנמל נתתי לי שכרו והראה לי הדרך נשאתי את רגלי לנוס כצפור הבורח מפני רודפיו נסתי דרך עקלקלות ביראה ביועה ברית ויגעתי כי ענו בדרך כוחי ואמרתי מי יובילני עיר מבצר מי נחני עד אדום ברכי בשלום מצום ובשרי כחש משמן ואמרתי אני בלבי אתנהלה לאטי לרגל המלאכה כי לא ירדוף עוד אחרי וראיתי כפר קטן נגדי אמרתי אמלטה נא שמה כי העיר הזאת קרובה לנוס ותחי נפשי ובאתי לשם לבית אחד קטן וישבתי שם לערך חצי שעה וסערת לי בפת לחם ותשב רוחי.

בבוקר עמדו עבדיו וראו כי אינני שם בבית תמחו ונבהלו צעקו אזי נא לנו אנה נבוא והנער יהודי איננו כי ברת הוא והוגד לרשע הדבר שהנער איננו. לא ידענו מה היה לו. וכשמעו הדבר הזה נבהל ונבעת פניו נשתנו ככרום. וצעק החישו מהרו רדפו אחריו פן תשיגו אותו ותפשוהו וחבשוהו כי אין מציל ודרשו וחקרו היטב בכל פינות ומחיצות ובאם המצא ימצא אחת דתו להמית מיד הקדימו נעשה לנשמע ועל צוארי נרדפתי כי חקרו ודרשו עד שנודע להם הדרך שהלכתי ואני בקשתי לילך לאוישפציץ עם שליח אחד והנה המן בחצר ושאל עלי מיד בא הרודף על צוארי וחבש אותי בחבלים ואני רוחי אין בקרבי ענו בכבל רגלי ברזל באה נפשי לבי נמס כדונג קרעו ולא דמו לבי סחרחר עזבני כחי והרודפים עצמם הכוני פצעוני כי היו רשעים. מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים ותמיד רשעת דברו אתי מדוע עשית כה לאדוניך הלא בן מות אתה כי נשבע אדוני. ואני אך אל אלהים דומיה נפשי ממנו ישועתי וממנו תקותי אך אלהים יפדה נפשי מיד צר. ואתה ה' אל תרחק אילותי לעזתי חושא הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי. ויהי כי הביא אותי הרודף ותהום כל העיר והפריצים עודם שם יושבים ומצפים אם ישיגוני הרודפים והרשע בא נגדי וחרבו שלופה בידו בחרי אפו וזעם ועברה עבר עלי. פער פיו לבלעני חנם פתח בדבור קשה: מה זאת עשית לי כי בגד בגדת בי וגנבת לבי לנוס מפני והרים ידו בכח להכות עלי בחוקה והנה אחד מהפריצים נכמרו רחמיו ונפל לו בחרבו ואמר אל תשלח ירך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי לא יעשה עוד כמעשה הרע הזה והתחילו לרבר כלם כאחד רעים אחובי בני למה תמות בלא עתך הלא אתה רואה קצף לפניך. ראה כי נער אתה ושמח בחור בילדותך ולקחו אותי בימינים תחת כנפיהם והרשע לא

שב אפו ועוד ירו נטויה ועומד לנגדי וזעק תגוהו בידי כי בן מות הוא, גם לי גם לעמו לא יהיה ויאמר להשמידני לולא זה שעומד בפר"ץ לפניו כמעט אכלני חרב.

ויהי כדברם אתי וחמתו שכבה וכעסו וחרון אפו מני חדל כי קטון אני ודל. ואף גם הוא נכמרו רחמיו והתחיל לדבר אתי דברי רצון. בני אם תאבה ושמעת טוב הארץ תאכל ומודר ומתן ומקנה וקנין אתן לך ואם תמאן ומרית פי ולא שמעת בקולי ברגע תמות ומי דורש את דמך ממני ומי יאמר לי מה תעשה: ואני אמרתי אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי. נאלמתי דומיה החשתי. והתחילו כולם כאחד לצעוק עלי למה אתה שותק דבר הן או לאו. אם תעשה רצוני או לא ופתחתי פי ואמרתי למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק. הלא זנחתי להשתחוות לאל אחר לכן אל תאחר אותי כבבש תעשה לא תחמול ולא תכסה ואני מוכן ומוזמן למות על אמונתי וכשמעם את דברי נעמו [נאמן] כולם כאחד להשמיד להרוג ולאבד ונערו [ונעצו] יחדיו לקחת את נפשי וזממו ידו גורל בי במה נדוני. וכולם כאחד עונים ואומרים להכות אותי עד שיאמר רוצה אני ח"ו ויפשיטו בגדי וכתונתי והכו אותי מכת אכזריות וישבלו את כתונתי בדם וכל מכה ומכה שהכו אותי שאלו אותי מקודם עורך מחזיק בתומתך דבר הן ואניחה לך. ואני אך אלהים דומיה נפשי נתתי שכמי לסכול עול יסורים קשים. אבל ה' אלהים אתה ידעת אם הרגשתי המכות הלמוני בל חלתי הכוני בל ידעתי כלו בשרי ועורי שברו עצמותי רק את נפשי שמרו. והמה ראו בן תמרו ונכמרו רחמיהם וצעקו הניחו לו די לו עכשיו כן יעשה לו פעמיים בכל יום וכל יום יהיה קשה מחבירו. והפריצים נסעו לדרכם ואני שם הייתי כשה אובד. ונתנו שמירה יותר מעולה ביתר שאת ויתר עז ובלילה נתן שלשלאות של ברזל בידי וברגלי לשמוע קול ברזל וביום לא יסורו מני מרעים שני עבדיו מזה אחד ומוזה אחד. וכשהגיע זמן התפילה בוקר צהרים ערב נפשי להתפלל נקרב ולא נתן לי לבקש רחמים וחנינה ארבו עלי בכל פינה ופינה גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי דוב אורב היה לי אריה במסתרים^א ולא נתן לי לקרות אל ה' אלהי. וכשראה רק שפתותי נעות דובבות הבה אותי באכזריות פצעים וחבורות. בכל זאת לא בשלתי תמיד ושחר קמתי להודות ובנשף קדמתי להתחנן בהגיון לבי וזכרתי את ה' תמיד על יצועי באשמות אהגה בו וכן הייתי שם לערך עשר שבועות ולא ראיתי שום יהודי ולא שום השתדלות וכל יום היה קשה מחבירו ונסיון בפני עצמו קצר המצע מהשתרע ועת לקצר במקום שראוי להאריך.

ויהי כי ארבו לי הימים ודבר חזון חדל נאולה נאחרת שמאל וימין צפיתי ומכיר לי לא ראיתי אבד מנוס ממני אין דורש ואין מבקש לנפשי ואל מי אפנה נא ואין משען ומשענה ומי יסור לשאול לשלום או מי יגדור גדר לעמוד בפר"ץ פרץ גדר ה' אלהי דגה אבא אליך בשברון לבי ונכה רוח אל ה' אקרא ואל ה' אתחנן. אשפוך לפניך שיחי צרתי לפניך אגיד איריד בשיחי ואהימה בקול נהי ונהימה עד אנה ה' מתי קול התור נשמע הודיעני קיצי ומדת ימי מה היא עד מתי אהי בשבי וביד צר הצורך וזכרתי בלילה שמך בכיתי במר נפש בזכרתי בו אינה מניחה לי לישון ותמיד הומה לבי וישתומם עם לכבי שיחתי מצויה בלחי דמעתי באין מבין ויודע עד מה ולמה עולל ה' לי כה הכיטה נא וראה אם יש מכאוב כמכאובי מקף

רגלי ועד ראשי אין בי מתום פצע וחבורה כל ראש לחלי וכל לבב דוי פנה אלי וחוושה לעזרתי כי צרה קרובה ואין עוזר פן יאמר האויב יכולתי עד מתי רשעים יעלונו עד מתי אלהים יחרף צר כי נאמו גוים אבדה תקותי זרים אומרים אין תוחלת והערתי נפשי למות עליך ולא חסתי על נפשי קצתי בחיי מפני רצונך ורציתי לזבח חסם ורחם עלי ותוציאני מאפילה לאורה. הביטה נא וראה למי עושה כה כי נער עבדך וקטן ודל ותקצר נפשי למות השמחים אלי גיל כן שמחתי אלו מצאתי קבר כי יום יום דרשוני וכמעט כלוני. כה שיחתי תמיד עמי לבבי ויהודים מק"ק אוישפצין ואף גם ראשים שתדלנים מק"ק שלהו לו כמה פעמים לרשע ולא השגיח בהם.

ויהי היום יום ו' ה' משפטים בא השל"י מק"ק קראקא מוואייבדה וזכרנו לשוב ובתבים בידו שאל יאחר מיד בראותו כתב זה יבוא מיד עם היהודי אשר אתו עמו בלי שום שהיה ואמתלא בעולם וכשקרא הכתבים אלו נבהל ונבעת נשתנה פניו ככרום. ויאסור את רכבו ונסע לקק"ק אתי עמי. ויהי כי באנו לק"ק אוישפצין בערב שבת בין השמשות ובבוקר ביום השבת בקשתי ממנו לילך אתי לביה כי ננספה וגם כלתה נפשי לחצרות בית אלהינו. ואף גם לא ראיתי זה כמה שבועות שום יהודי. וכן עשה הלך אתי עמי לבית הכנסת וכשראו היהודים אותי עומד בבכי נפש ובעגמת לב געו כולם בבכי והראשים הכירו את הרשע כי היה מקודם לכן מאז ומקדם שר ומושל שלהם. ובקשו ממנו בנפילת ארצה ואמרו לו הלא איש טוב וישר היית כל ימך בעור שהיית אדון לנו וכל ימינו לא מרינו את פיך מה אתה עשית לנו עכשיו שלקחת את אחינו הקטן בשבי על חנם ועל לא דבר כמעשה קדר. וכתבנו לך זה כמה פעמים ולא שמעת בקולנו ולא השבת אותנו דבר. והרשע השיב להם אל תרבו תדברו גבוה כי אמרתי נואש לדבריהם. וכשראו שלא השגיח בדבריהם ובבקשתם עשו כאלו התפללו בסדרום ואמרו לי אל תירא ואל תחת הלא גאולה תהיה לך מיד בביתך לק"ק קראקא שיהודים יקחו אותך בחזקה. ובאם שהיה שר שלנו אתנו גם פה היינו לוקחים אותך מאתו בחזקה ולא היו רשאים לדבר פה אל פה כי גער בהם הרשע. וכשיגיע אח"כ עלינו רוצה לומר קדיש יתום כי הייתי אבל תוך י"ב חודש שמת אבי ע"ה ובקשתי ממנו להניח אותי לילך במקום החזן וארגן מעט לאל חי והוא עבור שאשמיע קולי בגילה ברינה ואמר השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראך נאווה כי לא שמעתי זאת מפך בלתי היום כי תמיד ישבת ובכית ועיך תמיד נגרה ובאמת גם שם שאלוני דברי שיר. ואני קינה מיבעי לי ואיך נשיר על אדמת נבר וגרוני נחר. ויהי כאשר פתחתי פי לומר יתגדל בשפה רפה צעק עלי השמיע קולך וכשראה שרק שפתותי נעות צעק על עבדיו תפשוהו ואחזוהו בו וכן עשו ולא הניחו אותי לגמור הקדיש יתום ואמר אני אמרתי תמלא שחוק פיך ולשונך רנה ואתה כאחד האבלים תדבר. ובזה עשה רושם בק"ק אוישפצין ואות אמת וזכרון עולמית וזאת ספרו באוני בניהם ובני בניהם שאמרתי חצי קדיש יתום.

ויהי אך יצא משם ישים לדרך פעמיו. ויהי כי באנו לקק"ק הלך מיד אתי עמי לשוק במקום שהיו שם יהודים ומקודם צוה אותי באזהרה אחר אזהרה שלא אדבר עם שום יהודי משוב ועד רע. ויהי כאשר הלכנו בשוקים וברחובות ארוכות וקצרות בין היהודים ובראות עבדיו אותי בפנים וועפות ונפש עגומה וברחמנות ראיתי על

היהודים הכוני פצעוני והיהודים ראו כן תמחו והרגישו הדבר והכירוהו עצמם ואמרו הלא זה הוא הרשע המן הרע הוא זה וגם זה הוא הנער שאצלו מוכרת הוא שהוא היהודי אשר אתו כי עיניו ירדו דמעה. ומודע היה לי שם דודי לי ושמו היה האלוף החסיד כהר"ר טודרוס מלמד ע"ה ואחותי הלא היא היתה אמי זקנתי והיא היתה אשה וקינה בת שמונים שנה וכשידעו להם הדבר רצו ושבנו בשוקים וברחובות עד שמצאנו וצעקו עלי בני בני בני מאיר אוי לנו כי חטאנו. אוי לעינים שכך ראיתי שאתה הולך בשביה על חנם ועל לא דבר. וצעקו לעיני כל וגם אני לא הייתי אוכל להתאפק ותמיד עיני נגרה ולא תדמה ובקרבתם לפני והרשע עומד לנגדם וחרבנו שלופה בידו וכמכת מכה הכהו אותם וכל איש ישראל הן איש הן אשה מצפה לראותי ועיניהם ולגו דמעה ספקו עלי כפים כל עוברי דרך שרקו ויגיעו ראשם הוזה היהודי אשר ספרו לנו ממעשיו ואומרים זה לזה איש אל אחיו צעקו מי ומי ההולכים מי האיש אשר מלאו לבו לקדש שם שמים בפרהסיא בואו ונקחו אותו בחזקה מאתו ולא נמתין על שום שר ושופט כי מי יודע מה יולד יום. מה עשה יהודי אחד ושמו היה היקר כמר לגר חלונית ע"ה גם אותו נזכר לטוב והוא היה איש גבור חיל מיד לקח רשות מראשים וטובים ואזר מתניו וחיש קל מהרה רץ פתח הוואייוודה ולקח משם ששה אנשים משומרי שער שקורין היידוקן ובא פתאום עלינו מן הצד ותפש בי ולקח אותי חוץ לשורת עבדיו וששה היידוקן מימינו ומשמאלו ולא הניחו להכות על היהודים וגם עבדיו צעקו ותפשו בי אלו בימיני ואלו בשמאלי ואני באמצע והרשע צעק תפשוהו אל תניחוהו וירץ במהרה אל הסעולה. מיד הסעולה בא במרוצה אתו וצעק מה זה מהומה גדולה וצעקה במקום הזה. וכי אין יראת אלהים במקום הזה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו בואו ונשמע דבריכם ומי שיהיה דבריו נכונים והצדקתיו. וכיון שבאו לפני למשפט התחיל הרשע לדבר אתו בלשון לשון חוגה רשע לפני צער ויכין בצד. כסאו ומיד נסתתמו טענותיהם של יהודים שראו שדברי הרשע יהיו נכונים ומקום המשפט שמה הרשע ושם אתנו בין היהודים והשתדלנים היה איש אחד ממודעתנו ומגואלינו הקרוב היה ושמו הקצין והראש כמר יעקב ז"ל בפי כל רייד יעקב ע"ה והוא היה נושא הן בעיני כל ראויו והשתדל להיות איש בין כל העומדים והניה 4 גדולים. פולגש לפני המשפט כמנהג עוד היום ביניהם ואמר בפה מלא בקול גדול לפני כל אתה גולן ורשע גולת אחי באמצעית דרך המלך ויש לנו עדים בדבר יהודים וערלים ~~הגבדיל~~ שהיו באותו הפעם בשדה עורנם חי ויעידו בדבר ודינינו לבוקר משפט בפני הוואייוודה משפט גדול בקנס אלף אדומי על המלכות כי יראו מפני הסעולה שיטה משפט ח"ו וכשראו כן תמחו על דבר היהודי וחרה אפו של הרשע שקרא אותו גולן בפני כל וחרק עליו שינימו ברוך ה' אשר לא נתן טרף לשיניהם וכמר יעקב הג"ל צעק ה' לי לא אירא מפחד רגונך והרשע אמר אל תאמרו בלבבכם שהיהודי זה היה בידכם כל ימיכם כי כל מאודי ונפשי אתן בעד נפשו ובאם שאראה שהדין היה עמכם אז אתיו את ראשו לעיני העם וגם לי וגם לכם לא היה ותמות נפשי עם מות ישרים ומיד שהלכו מהסעולה הלך הרשע לבית הכומרים מלאים בחורים ופסק ממון הרבה למן שיפתה אותי והניה אותי שם כמעט שני שבועות כל זמן המשך המשפט ומי יוכל לשער העינויים שעשו לי שם ובכל פעם

ששאלוני אם אתה רוצה לעבור על דתך ואמרתי לא או יריהם דמים מלאו הכוני פצעוני זה במקל וזה באגרוף וזה במכת לחי וזה במחט תחב בי וזה אומר תן בידי ואני אוכל לו ביסורים קשים וזה צעק המיתו אותו למה תאחרו ומי יאמר לנו מה תעשו עד לסוף יצא דבר המלכות מלפני כל יודעי דת ודין שיעמידוני אצל המשפט לשאול את פי ובתוך זה זמן קצר ששלחו אחרי לבית כומר רץ הרשע לאשתו של הוואייורה ונפל לפניו ארצה וביקש ממנה שתקח אותי בידה אולי תוכל לי. רק לעמו ולמולדתו אל ילך. מיד שלחה אחר הוואייורה שגם היא רוצה לראות אותי וכיון שבאתי אצלה מיד נשאתי הן בעיניה ולא הניחתני עוד לצאת מעמה ואחבה יתירה הטילה עלי ואמרת אל יקח לבך לבוא אל עמך ולמולדתך רק כופה אני אותך להיותך כמוני ואל נהי בעיניך כמצחק אלא מוכרה אתה להיות כמוני ובאם לא תאבה ואשיבך אל איש הראשון אל הרשע ואתן לו רשות לעשות עמך כרצונו ובאם תאבה ושמעת בקולי עד חצי המלכות תנתן לך ויותר טוב לך להיות אצלי מהיות אצל הרשע וכששמעתי דבריה חרד לבי בקרבי אעפ"י כן לא מנעתי מלהשיב אם תתני לו כל הון ביתך לא אשנה דיבורי. אדרבא אדוני ממך אבקש על נפשי כי כל ראש להלי וכל לבב דוי מהמכו שהכוני אויבי על חנם על לא דבר על לא חמס בכפי כי נגב נגבתי מארץ העבריים וגם פה לא עשיתי מאומה והיא אומרת כבר אמרתי נואש לדברייך והיא גם היא אמרה כל זה איננו שוה לי וכל המכות עצומות אשר באו עליך כבר לא נחשב לכלום נגד הצרות אשר יבואו עליך עוד באם לא תאבה ותמרה את פי. הראשים והשתדלנים וקרובי עורנם עומדים שם פתח שער החצר הוואייורה לראות ולידע את שלומי ומה נעשה בי רצונה של השרית ששלחה אחרי ומה כוונתה עד שיצאתי חוצה לה ואמרתי דבריה להם והיתה בעיניהם כמצחק כי כל ימיה היתה אשה ישרנית ולא תעשה זאת כי הוא גם נגד דתיהם לכוף לשום אדם לעבור על דתו. והלכנו אל הוואייורה לבקש על נפשי והשיב להם אין עמדי עכשיו הלא אשתי השרית לקחה אותו בידה שלא ברצוני ומה אעשה.

ויהי כששמעם דברי אלה ויפג לבם וקרובי נפלו לפניו ארצה וצעקו בבכי נפש ומר אדוני אדוני בעל משפט אמת וצדק תן לנו בני הלא בידך לעשות מה שתרצה ואין מי מוחה בך הלא שאלת אותו זה פעמים ושלוש וידעת גם ידעת שאי אפשר לפתותו הן ברברי רצוי הן בדברי קשות לכן תאמר די לצרותיו ותן לנו בדיננו. גם הוואייורה נכמרו רחמיו שהיה ישרן יושב על כסא משפט השיב להם אל תיראו לכו לשלום אל בתיכם עכשיו כי א"א ליתן אותו עכשיו ובידכם מחמת השרים פריצים עריצים כומרים שבאו אלי זה אחר זה. זה יוצא וזה נכנס וכולם כאחד אומרים שלא אתן אותו בידכם אפילו בשנה תמימה כן אולי יתרצה תוך זה הזמן אבל את האלהים אני ירא עוצו לכם עצה. בשבוע זאת אני אשים לדרך פעמי לעיר לנין קרון ואקח אותו אתי ואתם בואו אחרי לשם ושם אדעה מה לעשות וכן עשו. ברי"ה ניסן נסע הוואייורה למבצר לנין קרון והראש וקצין ומנהיג כהר"ר מאיר הירש קאפש ע"ה עם דודי כהר"ר שוורוס ע"ה אחריו.

ויהי ממחרת הוואייורה עורנו על משכבו והמה באו בחצר לפני פתח השער ועבדיו הגידו לו יהודים בחצר ואמר יכנסו ונכנסו במריעה ובהשתהויה ויבאו

אליו עד כרעי המטה דודי כהר"ר מודרוס ע"ה ונפל לפניו ארצה לארכו ולרחבו וצעק בבכי גדול ומר אדני אדני בעל משפט אמת צדק תן לנו בני הקמון נער ודל כי לא עשה דבר רע רק גנוב הוא מארץ העבריים עד פה לא עשה מאומה ולמה יהיה חבוש בחנם על לא דבר תן לנו בני ואם אין מת אנכי כי לבי תלה בלבו ונפשי קשורה בנפשו ולמה אראה בצער בני לכן ראה על זקני אמצא חן בעיניך יתן את שאלתי ובקשתי ותן לנו בני ואף גם הראש והקצין האלוקה מהר"ר מאיר הק' ע"ה התחיל לבקש ולהתחנן בעתה חלות ובחפצרה גדולה עד שנכנסו דבריהם כאזניו ובהיות שההפצרה היתה גדולה כ"כ עד בלתי שיעור ולא יכול הוואיינודה להתאפק כי נגמרו רחמיו ומה היתה זאת שהתחיל לדבר ואומר בהיות שההפצרה גדולה היא את האלהים אני ירא כי רואה אני שהנער נער גם כי יזקין לא יסור מדרכיו כי כבר נבחן ונתנסה בכמה נסיונות ובכל זאת עמד בנסיונו לכן הוליכו הא לכם זרע ישראל ויעבור עלי מה כי אני בעל אמת ומשפט אמת כי בניכי זה איננו שומע בקולינו ומה לי לצרה זו להכריחו בעל כרחו לכו לשלום אתו אל בתיכם והייתם אך שמח ושובי לב. וכאשר שמעו דבריו כי נעמו נפלו לפניו ארצה בחמש מאות קידה בתשואת חן חן וגם אנכי כמוהם כמנוי והלכנו בלתי שהייה דוגמת דוד המלך אשר גרשו אבימלך וילך. והנה אמרו הראשים האלופים עוד היום בקראקא לעמוד בערב ניסן בכי טוב בקק"ק והיה באחד בניסן יום המוכן מאז לגאולה וכבר נטל לו עשר ידות בעשרה שעשרו הקב"ה וכן היינו בעינינו ראינו חמדת ישראל ק"ק קראקא הבירה יצאו בו ביום והלכו לקראתנו לשלום מנער ועד זקן והאלוקה הקצין והראש כמהר"ר מאיר הירש קאפש הביאני חדריו משכיות החמדה ביתו בית וועד וצדקתו עומדת לעד ועשה משתה גדול גדולי עולי היו שם ובאמת כי הייתי נער על פי דרכי ולא הברתי באותו הפעם שום מנהיג אך ורק האלוקה מהר"ר מאיר הק' כי גדולה לגימה אמנם את זאת ידעתי כי כולם כאחד המנהיגים אשר היו בימים ההם והחיים אשר עוד חיים עד ביאת הגואל כל אחד עשה את שלו וחיייתה נפשי בגללם עד שהיו באותו לילה בשמחה ובשוב לב ונדרו לי נדרים ונדבות והחליפו שמלותי וגלחו את ראשי והעבירו מוהר על בשרי ובאותו פעם לבי אמר מי יתן ויוחקו מלי בספר למען ידעו לדור אחרון בפרשות גודל החסד אשר גמלוני קק"ק. אשרי להם ואשרי חלקם. משכרתם תהיה שלימה מעם ה' אלקי ישראל אשר באתי על ידם לחסות תחת כנפי השכינה.

אלהים יתן להם חגיגה כאוות רצון נפש הנתעב והנאנח מאיר בן הר"ר יחיאל וצ"ל. נקרא מאיר קדוש מברודא החתום בראשי החרוזות על התחלת המגילה בקצה היריעה. לכבוד בורא עולם וחללו. כבוד בהיכלו אומר כולו. הבא לשחרר מסייע לו יבא במהרה גואלו אמן.

אודה ה' מאוד בפי ובתוך
רבים אהללנו.

היסופר בקבר
חסדיך

לא אמות כי אחיה ואספר
מעשה יה

א	להים למדתני מנעורי	ועד הנה אגיד נפלאותיך
נ	דבות פי רצה נא ה'	אודה את שמך על חסדך ועל אמתך
י	ראיך יראוני וישמחו	וישישו בי ורע ידידיך
מ	כל ארח רע כלאתי רגלי	מי כמוך חסין יה ואמונתך סביבותיך
א	דונים קשים הקיפו עלי	בהוסדם עלי יחד לעזוב אמרת
י	שיחו כי יושבי שער	להרוג או לעבור אמרי סך
ר	עדה ופחד וצר ומצוק מצאוני	סחי ומאוס שמתני ביד עוכרי רצונך
ב	לבי צפנתי אמרתך לך קויתי	אמרת ה' אלהי תענו ירך ותרום ימינך
נ	ענית עד מאוד ביד צוררי	בכל זאת צמאה לך נפשי כי אייתידך
ה	רכבת אנוש לראשי אמרת	אבא באש ובמים על קדוש שמך
ר	בים רודפי וצרי ותקצר רוחי	כמעט כלוני בארץ לולא עזרתך
ר	איתי בוגדים ואתקוטטה	אשר לא שמרו אמרתך
י	בושו זדים כי שקר עותוני	סבוני כדבורים להחלל שם קדשך
ח	רפוני צוררי הכוני סצעוני	ואני לא נסיתי מעדותיך
י	שבו שרים בי נדברו	והגיונם כל היום כסף וזהב אעשריך
א	מרתי אל תרבו תדברו גבוה	מחרוץ ומסו נבחר בחרתך
ל	קחתי מוסר ואל כסף	מהן ועושר רב האמרתך
ז	רים אומרים לנפשי כל היום	איה איסה תוחלתך ותקותיך
צ	רות רבות סבבוני חנם	זה אלי ואנוהו תמיד קראתך
ל	י קוו רשעים חנם לאברני	בתחנון ובתפילה קרמתי פניך
נ	שבעת י וקיימתי	לשמור משפטי צדקיך
ק	ראתי בכל לך ענני ה' ענני	עשה למען טבוחים על יחודך
ר	חוק מזרים ישועה	על אשר לא דרשו חקיך
א	ודך על כי גוראות נפלאתי	ונפשי יודעת מאוד נפלאים מעשיך
מ	ה גדלו מעשיך ה' כי מאוד	עמקו נפלאותיך ומחשבותיך
א	ל תסתהר פניך ממני ביום צר לי	הושיעני למען רחמיך וחסדיך
י	סורים קשים הקיפו עלי	ומכולם הצלת נפשי לספר תהלותיך
ר	אה עניי וחלצני והושיעני	מן המצר תמיד קראתך
ק	דמו עיני אשמורת דמעה לירד	שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך
ד	בקה לעפר נפשי ה' חייני	הלא אמרת אוכור לך חסר נעוריך
ו	עד זקנה ושיבה תמיד	אלהים אספר ואגיד ורועיך
ש	לום רב ואין להם מנשול	לאוהביו ולשומרי סקודיך ומצותיך.

דברים עתיקים

א. מאמר לר' אליהו קפשלי.

א"א: המאמר הזה מצאתי בתוך דברים אחרים שונים אשר בכ"י באנקונא ואחרי ראיתי כי טוב הוא להודיע אותו ברבים בקשתי מאת הרב הגדול מו"ה יצחק רפאל אשכנזי להעתיקו ע"י הסופר הנכבד ר"א מן האדומים ועל ידם השגתי חיש מהר ההעתיקה אשר עתה תראה אור בלי שינוי וגרעון.

תקנה שתקננו בעד י"ח בתמוז. להיות יום ששון ושמחה ושלא לומר בו תחנה ושלא ליפול בו על פניהם.

זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו: זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו: לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה:

אורה ה' בכל לבב	אשר הפליא חסדיו לי
אשר הציל וגם האציל	קהלתי ומקהלי.

תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה אתיא ותמהיא די עבד עמנא אלפא עילאה שפר קדמי להחוויה. לדעת כי בשנת הרצ"ח נפלה מלחמה עצומה בין מלכות ויניזיא הרמחה ירום הנורה ותנשא מלכותה ובין שולמן סולימאן מלך תוגרמא. וכימים ההם שלחו מויניזיא בקנדיא"ה את השר המספר הישר והמאושר מישיר ווא"ן מורי"ו לבו כלב הארי ומנו אותו למסדר כולל רצוני לפרויד"דור¹) על המלחמה ועמו יד רמה. מהשכירים הנקראים שולד"י²) לחזק את בדק העיר ולבנות חומותיה. בימים ההם מהומות רבות על כל יושבי הארץ והארץ היתה תהו ובהו ומדי יום ביומו היו יוצאים הגוים לבנות בחומות ולעסוק בבנינים. מהם לחפור חפירות ולהסיע אבנים. ומהם עושים מגדלים ובשמונ"א גבנונים ומהם מחריבות התפלות והבתים להוציא קורות ואבנים. ולעשות כל צרכי המלחמה כי על פי הפרויד"דור היתה שומה. גם את היהודים העמיד על משמרותם כדרך יום כה וכדרך יום כה אחת הנה ואחת הנה. הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל וה' נתן את חן העם הזה בעיני הפרויד"דור הנוכח ובעיני הדוקרים מיש' אנטוני"ו דמו"לא מוקני ארץ וויניזיא ושועיה ואציליה ובעיני החם והישר מישיר מאר"קו אנטוני"ו טריו"ן הסגן ובעיני היועצים והיו חוסים וחומלים עלינו וישו אלינו חסד וינהגנו בחמלה וברחמים ולא הכבירו עולם עלינו אלא צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו ועיר שם ועיר שם. ועם

היות שהמון העם וצרי יהודה ובנימין ינמו על שמאל ועל ימין. והיו עוינים את היהודים האמללים. ויתנו אותם כמרגלים ומעלילים אותנו עלילות דברים אשר לא חשבנו ולא דמינו ולא עלתה על לבנו ואכלו קרציהון די יהודיא. מכל מקום השררה יר"ה בחכמתם ובתבונתם ובישרתם לא שמו לב לדבריהם וישליכו אותם מאחרי גופם. ולא הטו את אזנם ולא שמעו ולא שחו על לבם.

ובימים ההם היה קונדושטאב"ל בקהלנו יע"א חסד בחורים. ונזר החברים בחור כארזים מראהו כלבנון הח"בר שבתי קוויץ ז"ל בה"כר ליאון הרופא יצ"ו ונריב וותרן בממונו בכל צרכי הקהל היה ומשתדל בצרכי הצבור באמת ובעויה לא עברו ימים מועטים אחרי הכנסו בשרות הגו' וחלה את חליו אשר מת בו וחיים לרבנן ולכלהו ישראל שבק. ויד ה' היתה אל אליהו וישנם מתניו ויריץ לפני אהב הקהל הקדוש אשר אהב אהבת נפשו אהבת עולם בערב, אהבה רבה בבקר, בבקר בבקר העירוני און לשמוע בלימודים כי עלי שמו הק"ק יצ"ו פניהם ואותי יום יום ידרושון ויפתוני בפהם ובלשונם יתחננו לי לקבל עלי השרות הגו' כי ראו שהזמן גרמא והיו צריכים לאיש אמת לצאת ולבא לעבוד עבודתם ולעמוד לפני העדה לשרתם. ועם היות שהיו שנות חרום וידעתי היטב ידעתי שהיה בדבר טורח רב ועמל מרובה והוצאת ממון ואולי גם סכנה ומן הדין לא היו יכולין להכריחני להכנס בשרות הגו' כפי התנאים שבינינו. מכל מקום אנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי ונעתרתי לבקשתם וכהיה דפ' כל כתבי דא"ר יוסי מימי לא עברתי על דעת חברי יודע אני שאיני כהן ואם אומרים לי חברי עלה לרוכן אני עולה ע"כ ומעתה הלא דברים ק"ו ומה אם על דעת חבריו אין לו לאדם לעבור ק"ו בן ק"ו על דעת קהל קדוש ועיר ואם בישראל. גם את זה לעומת זה עשה האלקים וזכרתי ההיא דפ' השוכר א"ה דדר"ש התם מאי שנא גבי אברהם דכתיב בן תעשה כאשר דברת ומאי שנא גבי לוז דכתיב ויפצר בם מאד ומשני א"ר אלעזר מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול ע"כ ומיניה איכא למילף אם לגדול אין מסרבין לגדולים על אחת כמה וכמה. סוף סוף שני המאמרים היקרים הללו תמכו בידי מזה אחד ומזה אחד קורא אני עליהם יעמדו יחדיו ויהיו ידי אמונה. ולאהבת השי"ת ראשונה ולאהבת הקהל הקדוש באחרונה. הטיתי שכמי לסבול העול הגו'. אמרתי הגני הגני אל הקהל אשר קרא בשמי.

והנם שמעתי הנעלה מהר"ר יודא רופא וקצת מהנכבדים יצ"ו יעצו שראוי לתת לי שכר מיוחד חוץ מהנהוג לא אביתי שמוע. ובזאת נאותתי להם לעובד חנם אין כסף, אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומאן ניהו אב הלא הוא אבינו קננו הוא עשנו ויכונונו לתת שכרי אתי ופעלתי לפניו. ומחנוכה הרצ"ח התחלתי ונכנסתי בעובי הקורה. ולא כשיבא מכשורא אלא בכל לבבי ובכל נפשי לא אצלתי את עצמי מכל טורח ועמלי וכל ימי משך המלחמה ארבע שנים כשני שכיר זו על גב זו שררתי בשרות הקונדישטב"ל ריאה הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותרד שנותי מעלי וכמה ארפתקי דערו עלי ומכלם הצילני ה'. ועם היות שאני לא הייתי ראוי לכל הגדולות והנוראות האלה זכות הרבים וזכות אבותי הקדושים עמדו לי ובכל אשר פניתי הצלחתי נכנסתי לשלום ויצאתי לשלום חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו אך אמת ושלום היה בימי אין אליהו בא אלא להשים שלום.

ויהי היום מ"ו בתמוז יום ראשון של שבת היה. ונהה נהי נהיה ובמרם יכיר איש את רעהו וכרוא קרי בחיל מטעם הפרוידידור שישכימו היהודים מנער ועד זקן כל הקהל מקצה לצאת לחפור בחפירות. כשמוע אליהו וילט פניו באדרתו וצר לי על אודות חילול התענית. והארכתי מענית. ורצתי לפני הפרוידידור ועניתי אליו והתחננתי לפניו לרחות את הגזרה ליום מחר ולא אבה שמוע. והנוגשים אצים לאמר כל מעשיכם כי זיון התוגרמים היה עומד אז מאחרי כותלינו. ועם היות שלחלל התענית הנזכר ולאכל ולשתות בו פשוט היה אצלי יותר מביעתא בכוחא. ואף אלו היה תענית יוה"כ הגדול והנורא תיתי לי אם הייתי מסתפק בו במקום הזה. מכל מקום כי היכי דנימטין שיבא מכשורא לא רציתי לעשותו לבדי עד שעשיתי קיבוץ על זה בב"ה הגדול.

ויתיצבו פינות כל העם ויסכימו לחלל כל הנשים העושים במלאכה את התענית ולפרוע ביום אחר. ואנחנו חשבנוהו לרעה אלקים חשבה לטובה והקדים רפואה למכה וכדריש לקיש דאמר אין הקבי"ה מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחלה שנאמר כרפאי את ישראל ונגלה עון אפרים וכו'. ובתענית הנזכר בבקר בבקר השכימו כל היהודים ויצאו חוץ מהקהל לא נשאו בקהל כי אם הזקנים והנשים והטף. אז נסעתי מן המקום שהיו היהודים עובדים שם והלכתי למצוא להם לחם לאכל כי אין הלחם עוד בעיר ובהיותי בשוק שמעתי קול המולה כקול מחנה קול ושוברו עמו נמצאו אנשים מרגלים וירדפו אחריהם ואין ויבקשו בכל העיר ולא מצאו. ויען אחד מצוררי היהודים ויאמר ראיתי אנשים כדמות תוגרמים נכנסים ונחבאים בקהל. כשמוע האנשים ויחר להם מאד ויאמרו איש אל אחיו הראיתם כי יר היהודים עם התוגרמים הלא זה הדבר אשר דברנו מתמול שלשום ואך היהודים מתאנים הם לנו מה אנחנו מחרישים ומצאנו עון.

וירצו עם עצום ורב כל אנשי העיר והמגרש ורבים מהכפרים כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו שלופה בידו ובחמת כחם, המון שיחם ומר רוחם, רצו ונכנסו בקהל. ויקהלו ויאמרו הוציאו האנשים כי לחפור את כל הארץ באו אם אין נפשיכם תחתם למות וכהנה וכהנה רבות עמהם לא תכיל הארץ את דבריהם. כי נתנו את עיניהם בממון היהודים ובבניהם ובכנותיהם, אין פחד אלהים כל מוימותיהם, ושלא לשם שמים היו מתכוננים, אמרו לכו ונכחידם מגוי ושמם לא יזכר עוד.

ובהיותי בשוק מחפש למצוא לחם להוליך ליהודים העניים העושים במלאכה ראוני המון והמו כדוכים עלי ויאמרו לי אתה הדוטר של היהודים אם תבא עמנו והחרים יוציאום אלינו. ואעש גם אני בערמה ועניתי להם כרצונכם כן אעשה כאשר דברתם עלי מחסורכם אל תדאגו כלל ויקחוני עמהם בשמחה וכשהחילולי להכנס בקהל הרימותי קולי ואקרא כל מי שראה המרגלים ולא יודיעני אלי יחרם כל רכושו. והייתי מתקרב אל הנשים ואומר להן בלש קראו בקול גדול ובכו בחוץ והגיתו להם ויחפשו אל תמנעו מהם דבר. ותצאן כל הנשים בפתי בתיהן מתופפות על לבביהן ודמעתן על לחיהן בוכות וצועקות לעיניהם אל תשפכו דם נקי אל תגעו בנו כי לא ראינו ולא ידענו מאומה ותהי צעקה גדולה בקהלת קאנדיאה אשר כמות לא נהייתה

ואז נתקיים בקהלתנו בעונותינו הרבים מאמר הנביא ע"ה נשים מבכות את התמו. והמון הגוים הזוכרים עשו אבר כנשרים ועלו וכאו בביתנו ובחדרי משכבנו ועל מטתנו ובתנוורינו ובמשארותינו לא נשאר מקום שלא בדקו ולא הניחו ארגו שלא פתחו בחורי הבית העליונים ובחורי הבית התחתונים בעד החלונים באו כנגבים והחלו לחטוף ולטרוף קצת מהנכסים ומי יאמר להם מה תעשו. וכראותי ההמון נמוג וילך והלם וכל עוד שהיה הזמן עובר היו מרבים העם לבא ולהרשיע. אמרתי הנה זאת הרעה מאת ה' מה אוחיל עוד, עוד מלתא בפי וימן ה' אצלי גוי אחד אהובי ועל ידו שלחתי ואמרתי לפריוידידור הושיעה אדוני כי אספוני מים עד נפש ואם אינך ממחר לבא רע כי כלנו מתים וחטאת עמך. והפריוידידור היה נצב על היהודים העושים במלאכה וכאשר בא אליו המגיד כאיש מלחמות העיר קנאה ומהר ורכב על סוסו ויקח עמו גבוריו ושכיריו וירץ לבא בקהל. והיהודים האומללים העושים במלאכה כשמעם המאורע הרע והמר, עורם כתנור נכמר ושערת בשרם נסתמר, כלו בדמעות עיניהם, וירפו ידיהם ורגליהם ויאמרו אם נבא העיר והרעה בעיר, ואם נשאר הנה ויאספו עלינו והכנו והבחר את שמנו מן הארץ, וינוסו לנפשם אחד הנה ואחד הנה במערות ובמנהרות ובמצודות משם צעק לבם אל ה' איש על ביתו ועל בניו ועל בנותיו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה בפשוטו וכמדרשו.

ויהי בבואו הפריוידידור בקהל וימהר המגיד להגיד לי ויצאתי לקראתו חוץ מהקהל בפתח הקהל הסמוך לים ואמרתי אליו אדונינו תיקר נא נפשות היהודים בעיניך פן יבולע כל הקהל ביום הזה. וימהר ויבא בקהל וכראותו כל ההמון הרב נבהל ונשתומם ויחל וידבר אתם רבות ויאמר אל נא אחי תרעו אל תעשו את הנבלה הזאת אל תרכו תדברו גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם הניחוני ואני אנקום את נקמתכם ואבער קציים יביניכם, עלי מחסורכם.

נחר גרונו בקוראו ואין מקשיב ואין מאזין גם אין שומע דבריו. ויוסף וידבר אליהם וכמו פתן חרש אטמו אונם משמוע מאנו לשוב. וירא כי לא יכול ויהפוך הכל ויצו ללאמבידיר שלו ושלפו חרבותיהם. והחלו להכות לקצינים שבהם. ואז נפל פחד הפריוידידור עליהם. והחלו לקחת אפופ"ישין ולצאת ומעט מעט גרשם מהקהל. אז תפשו קצת מן הנשים והזקנים ובפרט שבויים שהביאו בקהלתנו ופדינו אותם ויתעללו בהם עלילות ברשע לומר מרגלים אתם ויקריבונו לפני הפריוידידור גם קצת מהם הכו בחרב והיו הדמים שותתים מעליהם. ובעת ההיא איש כל הישר בעיניו יעשה. וכל ערום יעשה ברעת ולשכך חמת ההמון הפריוידידור שלחם בבית האסורים. בערב ילין בכי ולבקר רנה ובבקר בבקר פטרם ממאסרם ויקרא להם דרור וחזרו לבתיהם לשלום.

סוף דבר השגחה פרטית היתה שיצאו כל היהודים ביום ההוא חוץ מהקהל בעבודת החסירות הנזכרות שאלו לא היו יוצאים בחוץ בזולת ספק בחורי היהודים ובפרט האלמים והגבורים שלהם לא היו סובלים והיו מתגרים בגוים והיו שולפים גם הם חרבותיהם נגד הגוים כי לכולם היו להם כלי זין בכתייהם. ולהראות גבורתם בגאותם ובשמותם אי אפשר שלא היו מכים שום אחד מן הגוים ואם היו נוגעים ח"ו

כאחד מהם אפילו בקטן שבהם מיד היו הורגים כל הקהל מן הקצה אל הקצה ולא היה נשאר משונאי ישראל שריר ופליט כי תואנה הם מבקשים. אפס בראותם שבאו בקהל ולא נמצא אדם ליגע בהם ולדבר להם קשות ארובה באו כנחל שוטף ויחפשו ככל הכתוב כרצונם ואין דובר עליהם דבר והנשים והטף והזקנים הרבו באזניהם תחנונים ובפרס הנשים שפרעו ראשיהן לעיניהם ומדברות רבות באזניהם מדברי הגשים שמשברות לבו של אדם נח רגזם ושככה חמתם. וכמאמר החכם עיה ולשון רכה תשבר גרם. וביני ביני בא הפריידידור וככה להבת שלהבת האש והוציאם מן הקהל בפחי נפש והשיב אחור ימנם ובכן נחה ושקטה קהלתנו פצחו רנה ותחי התשועה גדולה ביום ההוא והודות והלל לה'. לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ולא מלך אוי חיים בלעונו בחרות אפס בנו אוי המים שטפנו המים הזדונים ברוך ה' שלא נתננו מרף לשניהם. ומאז ראיתי והתבוננתי בנס הגדול הזה אמרתי אני בלבי לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בשורות הזה אשר אנכי הולך אשתדל בכל מאמצי כחי עם זקני הקהל ונכבדיו קריאי מועד אנשי שם יצו לקבוע חק וזכרון ליום הנזכר ולעשות אותו יום משתה ושמחה לדורות ואמרתי אם זכאי אנא גמירתא למען דעת צדקות ה'. ויהי כאשר תמו ימי המלחמה לעבור ועת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו באו ימי הפקודה באו ימי השלום אין סרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו. זכרתי ימים מקדם אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי ואמרתי אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחבירי' ונתחברתי עם ראשי הקהל יצו ודברתי למעלהם על זה ככל אשר עם לבבי.

ביום השביעי שבת היה בר"ח תמוז שנת אשיה ריח נחוח לה' ואשלח ואקרא בב"ה הגדול את כל הצבא הגבורים, ועשרים וחמשה אנשים ראשים המקודשים מקצינים שבעם קבצתי ואספתי בקבוץ ההוא וסימן לדבר ואני עם רב עד אשר עד כ"ה ברכני ה' וגם בעזרה מבחין נאספו מהמון העם רבים עד שנתמלאה העזרה סה לפה. ויתאספו כל זקני הקהל בב"ה שם ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דור שם המורים עם הכהנים שם הגדולה ואבן השוהם שם יתנו צדקות ה' צדקות פרונו בישראל ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו. ואליהו עלה אל ראש הכרמל וישבתי בהיכל הקדש ואען ואומר שמעוני אחי ועמי טוב להודות לה' ולומר לשמו עליון כעל כל אשר גמלנו ה' כרחמי וכרוב חסדיו ולא נהיה מכת המתנכרים בחדס ה' ובנפלאותיו אשר עשה עם קהלתנו ב"ה לתמוז בשנת הרצ"ו כשנכנסו היונים בקהל. וראוי עלינו לעשות זכר ליום הזה ולשמוח בו וכמאמר משיח אלקי יעקב ונעים ומירות ישראל זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. וכדרך שהיו נוהגים בזמנים הראשונים לאסור להתענות עליהם בימים ידועים אצלם לפי שנעשו להם אז נסים והוא הנקרא בלשון התלמוד מגלת תענית וכנהגה רבות עמי נגד זקני עמי ובעת ההיא הלא ממשל משלים אני נאם ה'.

ובדברי דברי לפניהם ושאנני עלה באזניהם קיימו וקבלו היהודים עליהם.

ויתיעמו כל סרכי קהילא קדישא סגניא ואחשרדפניא הדבריא ופחותא לקיימא קיים ולתקמא אסר שמכאן ולהבא מעתה ועד עולם לא יורשה שום אחד בקהלתנו ק"ק

קאנדיא יע"א ליפול בו על פניו ולא לאמר בו תחנה ב"ח לתמוז ויהיה יום ששון ושמחה ולא יורשה אדם להתענות בו למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם חסדי ה' אשר עשה עמנו כיום הזה וישימו הנם על נם ולא ישכח הדבר מפיהם ומפי זרעם אחריהם עוד כל ימי הארץ. וכל שארית הקהל העומדים בעזרה נעזרו גם הם בשם אלהיהם ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דברתם נעשה.

או ענה הוקן ונשוא פנים הנכ"ד משה דלמיד"נו חשבני יצ"ו ויאמר שטוב ונעים לעשות כל אחד מהרבנים יצ"ו מי כמוך אחד איש כמתנת ידו להזכיר בו נסי ה' וגבורתו לשורר ולומר בו כיום הזה בכנסת ששם מתפלל: ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי ומהרתי לעשות אותו כיד אלהי הטובה עלי ושררנו בו לאלהינו בכנסתנו הלא הוא כתוב בַּתּוֹרָה של הבה"כ הגדול ובחזונית קצת יחידים שהעתיקוהו אנכי לה' אנכי אשירה ואמר לה' אלקי ישראל. זה הוא מה שראיתי לכתוב הנה כיתר הסכמות הקהל הקדוש יע"א הנכתבות בספר הלז למען יעמדו ימים רבים.

אמנם שאר הנסים העמוסים והמעשים החרוצים אשר הפליא לעשות עמנו צור מחסנו ומושיענו כל ימי משך המלחמה ובפרט ביום בוא זיון התוגרמים בפרשק"א ויצילו ה' והשכירים שלקחנו עמנו לשמרנו וחומה היו עלינו וכן מה שהפליא לעשות האל עמנו בשתי שנים רצופות שהיו זו אחר זו רעב שומרון ושמרנו צורנו וכלכלנו. לא עובנו ולא נמשנו ברעב פדנו ממות במלחמה מידי חרב גם ההטבות שעשית לנו ולבאים אחרינו מה שלא זכו אבות אבותינו. ומקום הניחו לי להתגדר בהם הלא הם כתובים בקאנקצילי"ריה של השררה יע"א ועל ספר דברי הימים שעשיתי וקראתיו חסדי ה' וחברתי בו גם כן פרקים כמנין אליהו שמי ושם הארכת לי לספר כל המאורעות והקורות שמצאנו אחד לאחד למצוא חשבון למען דעת צדקות ה'. יתעלה האל ולו תאות השבח והמהלל שהשגיח השגחה פרטית והציג עבדיו ידיריו מפגע ומנגע ומחלל ומרעב ומחרב ומשלל. יתברך סבת הסבות ועלת העלות כי אל דעות ה' ולו נתבנו עלילות.

אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש בתפילתי זו לא אנשל ולא אתנקש בשם שהציל צורנו את קהלתנו מהמאורע הרע הנ"ל כן יציל את קהלתנו ושאר קהלות הקדוש מכל מאורעות רעות לעדי עד ולנצח נצחים ויוכנו עם כל ישראל שמחים. ובנין ציון ואסריון. ושם חביון עווז בבנין אריאל בימינו יושע יהודה וישראל כן פדה צור גם לי אל ובעת ההיא יעמוד מיכאל ובא לציון גואל. ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר.

אנכי שלומי אמוני ישראל עובד מאהבה עובד מיראה בכח ואל לחמו נתן מימיו נאמנים. ארבע שנים כשני שכיר זו על גב זו עבדתי שררתי את קהלתנו באמת ובאמונים. וכל שלו ושחיתא לא השתכחתיא בי. בעזרת אלקי האלקים ואדוני האדונים מן התלמידים הקטנים. הרועים כשושנים. אליהו קששאל הקטן כן לאדוני אבי ורבי האלוף החרי' אלקנה נ"ע מעין הגנים הכותב ב"א תמוז השיא פרשת סלת מנחה כלולה בשמן ושני עשרונים.

אמר אליהו קפשלי הקטן עם היות שבכל הקבוצים הנעשים בקהלתנו יע"א מנהג אבותינו יש"י עמ"ה"ן) היה לקבץ שבעה טובי העיר או עשרה למרבה ועל ידם היו עושים מה שחפצים ומה שהיו עושים עשו ואין דובר אליהם דבר ונודד כנף ופוצה סה ומצפצף וכן נהגתי לעשות בכל הקבוצים המרובים שעשיתי עד היום בכל צרכי קהלתנו יצ"ו. מכל מקום בנידון הנוכח שרציתי לקבוע הלכה לדורות ולעשות את היום הנוכח יום משתה ושמחה ואסור בתענית ושלא לומר בו תחנה ושלא ליפול על פניהם לא רציתי לעשות הדבר על פי אנשים מועטים עד שקבצתי קהל גדול כיה אנשים במספר כאשר כתבתי גם הקשבתי את שארית העם ועמדו בחוץ בעזרה ועזרה בצרות מצאו מאוד ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דברתם נעשה.

ולא עשיתי כל זה על צד הקרי וההזדמן ולא דבר רק הוא ממני אך בעצם ובראשונה וכוונה מכוונה עשיתי למען תעמוד הסכמתנו ימים רבים. ולא יכול אדם מהנמצאים או הבאים אחרינו לפטור עצמו ממנה בכל מקום ובכל זמן. ואף אם היה כמחול והימן ותהיה יתד במקומו נאמן לפי שאין לתקן שום תקנה אם לא מדעת הקהל כלל או לפחות רובו. וכבר נשאתי ונתתי באמונה על זה בפסק מיוחד על שעשיתי והוכחתי בראיות ברורות ראויות כולן עולות בקנה אחד בריאות וטובות. ~~עצמי הרוב משועבדים לשבעה טובי העיר ואך אם היו כשבעה רועים ושמנה נסיכי אדם.~~ עוד הוכחתי בפסקי הנוכח כיון שנעשה הדבר בהסכמת כל הקהל או רובו הרי חלה התקנה עליהם ועל זרעם אחריהם ואין להם צד פטור כלל. עוד הוכחתי שם דלאו דוקא כי הכא שביארו הקהל בהדיא שיהא הדבר נוהג לדורות אלא אף אם הסכימו בהם ולא הוכירו הדורות הבאים עדיין חלה התקנה עליהם ועל זרעם אחריהם. עוד בארתי שאף אם לא עמדו הקהל והתקינו כלום אלא שנהגו מנהג קלילא בעלמא ש"ח בתמוז יהיה יום משתה ואסור בתענית בניהם הבאים אחריהם חייבים הם להתהלך במנהג אבותיהם משום שמע בני מוסר אביך.

עוד הוכחתי שאף מי שיצא מקהלתנו שצריך לעשות במקום הנמצא כפי התקנה דלעיל ולא מבעיא היכא דדעתו לחזור אלא אף אם אין דעתו לחזור חייב לעשות יום י"ח בתמוז יום משתה ושמחה ושלא לומר בו תחנה כפי התקנה דלעיל. עוד הוכחתי שכיון שאנשי קהלתנו יצ"ו כקטן כגדול כנקלה כנבבד ידעו שמותירים הם בעשיית מלאכה והם החמירו על עצמם ובטלו ממלאכתם אם כן מדינא שוב אין להם חתר ואף אם ינחמו בשום זמן וישאלו לחכם להתיר להם אינו רשאי להתירם. ואין צ"ל מהנשים שנראה שנתחייבו מדינא לבטל ממלאכתן כיון שנעשה הנם על ידיהן דפשיטא דאין להתיר להן. הלא ראיותי ומבצר משגב חומותי כתובות באורך בפסקי הנוכח בס"ד ומובטח אני ועומד בכל חכם אמיתי ולומד שיראהו שישמח בדברי וימלא אחרי ויאמר לי יישר.

ה' למען רחמיו הרבים יקיים בנו מקרא דכתיב הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום. חגי יהודה חניך שלמי נדריך כי לא יוסיף לעבור כך בליעל וכו' כי שב ה' את גאון יעקב כגאון ישראל אמן.

(1) א"א: ר"ת הם רומזים על הפסוק יבא שלום ינוח על משכבו הולך נכחו.

למוכרת שעם היות שכל ההסכמות והגדרים שעשיתי בזמני ושעשו קודמים ממני היו כותבים אותם בכתב קלף וחותמים תחתיהם וקני הקהל הקדוש יצו ונכבדיו קריאי מועד אנשי שם וכמאמרם ו"ל אין השמר מתקיים אלא בחותמיו וכי מכל מקום בהסכמה הנזכר שעשינו בעד ח"י בתמוז לא רצו לכתבו ולחתמו לסיבה טובה. אך הסכימו שבחלילות יכתבוהו הסופרים מידי שנה בשנה שהסכמת הקהל היא שי"ח בתמוז יהיה אסור בתענית ושלא לומר בו נפילת אפים ותחנה ויהיה יום ששון ושמחה. ואני כבר כתבתי מה שכתבתי לעיל בענין ההסכמה הנזכר ומלתא דאיגלווי היא ולא משקרי בה אנשי ולכל זמן ועת לכל חסין תחת השמים.

נאום אליהו קפ"שלי הקטן הכותב בידי.

ב. מתנת שביב מרע ר"ל.

א"א: בתוך אוצרי הספרים אשר בבית עקד של British Museum בלונדון ראיתי הגדה של פסח מדפוס ישן נושן והיא בלי ספק הגדה הראשונה אשר נדפסה ספר בפני עצמו ולי נראה שהוא דפוס רימיני. הספר נכרך במכסה של קלף ועליה נכתב בפנים שטר מתנה של שכיר מרע אחד אשר היה דר ברימיני בשנת 1890 ואמרתי להדפיסה כמו שהיא ורק במקומות מעטים אשר הכתב כבר הוא משובש ולא יכולתי לברר האותיות הצגתי סימן שאלה כזה?

בשם השם אמן. מעידים אנו, משולם בר יהודה ומנחם בר' דניאל ז"ל, ומשה בר' שלמה י"ש ר"י⁽¹⁾ ממצירטא⁽²⁾ בולנו דרי עיר ארימנו⁽³⁾ עדות ברורה ונאמנת ומקיימת עדים חתומי מטה מה שהיה בפנינו ברביעי בשבת בארבעה עשר יום לירח אב שהוא י"ד ימים לחודש אנושטו חדשי חמה שנת חמשת אלפים ומאה וחמשים ושנים לבריאת עולם למנין שאנו רגילין למנות פה בעיר ארימנו היושבת על נהרי אויסא⁽⁴⁾ ומריקייא⁽⁵⁾ ועל שפת הים איך שלח בשבילנו ר' מנחם בר' נתן ז"ל ונכנסנו אצלו ומצאנוהו חולה כרשכיב ורמי אערסיה אבל דעתו מיושבת עליו ושכלו עליו חזק גם לשונו ומילולו מוכנים בפיו ויודע לדבר ולשמוע היטב ולישא וליתן בשאר בני אדם המהלכין על רגליהם בשוק וצוה לפנינו מחמת מיתה ופיסנו וכך אמר לנו שבו הנה לפני במתון ושמעו היטב כל מה שאני אומר ויכנסו דברי באזניכם ותתבוננו בשכלכם בהם והוו עלי עדים על כל דברי אלה אשר אני מצוה בפניכם ובאזניכם לפי שרצוני שיהיו שרירין וקיימין וכתבו וחתמו בכל לשון של זכות וראיה עם כל כח ודין וזכות שיוכל להעשות כדן תורתנו הקדושה וכתיקון חכמינו ז"ל. ביד ר' נתן נבדי מקבל מתנותי אלו וכיד יורשי אחרינו וכיד הכאים מכחו לזכות ולראיה מחמת שברצון נפשי בלי שום אונס ודוחק רק בלב שלם ובנפש חפצה וגם דעתי מיושבת עלי כמו שהיה מעולם אלא שאני נקן וחולה מוטל במטה כאשר אתם רואים בעיניכם ומרגיש אני בעצמי כאיש אשר נלכד במצודת המות אמרתי אצוה קודם מותי ובעוד שמלולי ודבורי ישר כל מה שיעשה מממוני אחרי מותי וכיצד ואיך ולמי אניחנו בענין שאחרי פטירתי לא תהיה פרץ יוצאת וצוהה? אדם אצוה ואניח מממוני למי? הים ראל⁽⁶⁾ ה' בולניי כסף ישנים וטובים, עוד אצוה ואניח לתיקון חוף ארימנו העיר הנזכר עיר דירתי ראל ה' בולוניי כסף ישנים וטובים ויפס גיב, עוד אצוה ואניח

⁽¹⁾ ר"ת יהיה שנים רבות וטובות. ⁽²⁾ Macerata ⁽³⁾ Rimini ⁽⁴⁾ Avise ⁽⁵⁾ Marecchia ⁽⁶⁾ Real Bologna

לתיקון חומות רומא עיר מולדתי ראל ה' בולוניי כסף ישנים וטובים ויפים ג"כ, עוד אצוה ואניח לתשלום ממון מה שהיה לי שלא כדון בין בידיעתי בין שלא בידיעתי ראל ה' בולוניי כסף ישנים וטובים ג"כ, עוד אצוה ואניח בתורת ירושה לר' אליא נכדי בר ליאון גיסי ז"ל בתורת ירושה ראל' ה' בולוניי כסף ישנים וטובים, עוד אצוה ואניח בתורת ירושה לר' יצחק נכדי בר ליאון גיסי ז"ל בתורת ירושה ראל' ה' בולוניי כסף טובים וישנים ג"כ אלו הם אשר זכרונם מאוד בחיים ואשר עשו לי כבוד, ובלבד כאשר הם, עוד אצוה ואניח בתורת ירושה לר' דניאל בר' יואב ז"ל נכדי בר ליאון גיסי ז"ל ראל' ה' בולוניי כסף ישן טובים ויפים ג"כ, עוד אצוה ואניח אשר ר' נתן נכדי יתחייב לפרוע כל אלו ההנחות והירושות הכתובים לעיל אשר הנחתי והורשתי ולא יוכל למאן, עוד אצוה ואניח בתורת מתנה לר' נתן נכדי הנזכר בר ליאון גיסי ז"ל כל שאר ממוני כלל ופרט הן ספרים הן מעות הן נכסים הן משכנות הן בגדים הן בהמות הן מטלטלין הן קרקעות הן בתים הן חנויות הן כתבים הן אמנותי הן כל דבר ודבר מה אחר כל אשר ימצא מממני מתהום ארעא עד רום רקיעא כלל ופרט הכל אני נותן במתנה לר' נתן נכדי הנזכר בר ליאון גיסי ז"ל ובמתנה גמורה מתנת סרהסיא מתנת עלמין מתנת חלוטה שרירא וקיימא עם כל כח ודין וזכות שאוכל ליתנה לו כדון תורתנו הקדושה ובתיקון חכמינו ז"ל מתנה דלא להשנייא מן יומא דנן ולעלם, וכן אני אומר לכם מעתה ר' משולם בר' יהודה ז"ל ור' מנחם בר' דניאל ז"ל ור' משה בר' שלמה י"ש"ר"ו עדים הנזכרים כתובו בשוקא וחתמום בסרהסיא כי הכי דלא תהוי כמתנה שמירתא ומעתה לא יהיה לא רשות ולא כח ולא דין ולא זכות ולא שולטנות לבריה מה באיזה מין וצד ועניין שיהיה לא קרוב לא רחוק ולא בריה מהאחרת לא יהיה להם לא רשות ולא כח ולא זכות ולא שולטנות על ממוני כלל כלל, וכן אני מנחם הנזכר בר' נתן ז"ל מאשר ומקיים וכן אני רוצה די לא תעדה ואנו העדים הנזכרים חתומה משה כראותינו ר' מנחם הנזכר בר' נתן חולה ודעתו מיושבת עליו וכשמעינו מפי ר' מנחם הנזכר בר נתן ז"ל כל הצוואות וההנחות והירושות והמתנות עם כל התנאים הכתובים לעיל גם כי מתוך חולייו זה נספר ר' מנחם הנזכר בר נתן ז"ל והלך לו לבית עולמו האוסף נפשות הצדיקים אליו יצורר נפשו בצרור החיים ולנו ולכל ישראל חיים שבך בראותינו כל אלו הענינים אנחנו עדים הנזכרים חותמי מטה קיימנו צוואתו ? ? כל אשר צוה ואמר וחתמנו ונתננו ביד ר' נתן נכדו. ? אחריו הבאים מכחו לזכות ולראיה. אח"כ באו החתומים הנ"ל.

ג. מכתב מזויען שנת ת"ל.

א"א: המכתב הזה היה ביד ידידי ר' משה סואבי בויניציא והוא עשה העתקה ממנו בלשון איטאלקי והדפיס אותה במ"ע הנקרא „Vessilo isr.“ ואח"כ מסר את המכתב בידי ואני תנני נותן לו מקום בתוך המאמרים האלה אשר ראויים הם להוציאם לאור עולם.

ב"ה.

אילי הצדק ידועים מגדלים כנשיעים הלא המה אילני השקמה מלאים סולת המדע והחכמה גבירים וקצינים אנשי חיל רודפי צדק כלם אנשים ראשי בני ישראל אבני קדש בראש קהל קדש ספרדים בויניציאה יע"א. ועל גביהם אדירי התורה הרבנים גאוני ארץ החכמים השלמים בעלי תריסין המאורות הגדולים עמודי הגולה ישמרים השומר אמת לעולם.

קדמנו בנפש ושוענו וחלינו בכל לב להדרת זיו מעב"ת כל העדה כלם קדושים עם פתשגן הכתב. ומשם יפרד והיה לארבעה ראשי קהלות קדושות הנמצאים בששון הבירה שם לידעיה נאמנה כי היתה הרוחה במקצת ת"ל ית"ש. יום של עצרת ברור ראינו מטעם המלך וגדוליו, הרחבת זמן הגירוש עד ח' אב הסמוך הבעל"ט. וראוי היה לייחד להדרת זיו מעב"ת לפי כבודכם כתב מיוחד. וכי לא הפסיק הזמן מרוב הטרדות שעברו עלינו. בטחנו ב"י ובענות צדק רום זיו מעב"ת שתדיננו לכף זכות כי לא נחת ביעקב לעשות כרצון איש ואיש ולפי הכבוד. ועתה באנו מול הדרת זיו מעב"ת להשמיע במרום קולנו ראה תראה את ענינו ואת יגיע כפנו ויהיו דברנו אשר התחנונו קרובים לפני הדרת זיו כי מה בצע בהרחבת זמן ואחר כך לישוב בצוקה וצרה ח"ו ודברי שרים ומושלים גדולים וחשובים דורשי טובתנו ת"ל אנחנו שומעים כי יראו חכמים מתוכם ילמדו לשגר לדלג על הערים על פני כל אחינו שבגולה לאסוף ולכנוס ליקר פדיון קהלה קדושה זו. אם בואת יאות לנו שיהיה מן המוכן לעת רצון אדוננו הקיסר יר"ה מאה אלפים רייכשטהאלר. וגם אחרי כן אשר יביאו בני ישראל את המנחה לזמנים קצרים עוד מאה אלפים ר"ט. והוצאת השתדלות אלה מזה ואלה מזה עולים ויורדים בסולם מצב בתחתיות ארץ וראשו מגיע עד למעלה לא יאומן כי יסופר בשל מי הראיה הזאת כי באנו עד הלום ת"ל ואם בעה"ש תנאי שבממון קיים יהיו יעלו אותן הוצאות לסך מאה אלפים ר"ט. ~~במאגומא~~ והכל נעשה

נגד רצוננו בפועל המושלים גדולים וחשובים שנחכונו לטובתנו וצעקנו כי טוב לנו
 אבוד את חוקי מער. פה משנכנסים עצמנו בעול כבד ומוטות ברזל ורי לנו בצרות
 ראשונות ואנחנו כלואים ומשוקעים כבר בטיט היון מצולות חובות אשר הם לשכים
 בעיננו ולצננים בצדרנו והמחיה על הקלקלה אנה אנחנו עולים בהוצאות חדשים ויש
 לנו אוכלים מרובים ונכסים מועטים וישיבו אותנו דבר. ראש שבטי ישראל אחם
 נצבים במקום גדולים ומי האיש החפץ לרעות את עצמו ולברר עסקיו, פה ימצא את
 שאהבה נפשו והכל חייבין בראיה מה שאפשר לעשות, ואם נאמר ליסוג אחר
 מדבריהם כי לא יעשה מפני קצף גדול על ישראל ח"ו והמשכיל יבין ויטעם הגם כי
 גלה ממנו חן המקום הזה יגענו באנחתנו ומנוחה לא מצאנו משך איזה שנים קשות
 כל יום קשה מחבירו. עם כל זה נבטל רצוננו מפני רצון אחרים ישראל קדושים
 הם, נשליך על השם יהיבנו והוא יכלכלנו כרצונו יחיש ויעבור עלינו מה. נשליך
 נפשותינו מנגד למען כבוד השי"ת וקדושתו את אשר ישנו פה בתי נסיות בנויות
 לתלפיות ובתי מדרשים וכמעט כי אין בית אשר אין שם תת. והקברים שואגים
 לתרף צועקים מן האדמה על שלא תהיה חיו יד ה' בהם להביא מעשה חטוין הם
 כי לא להוכיר מה שיעשו עם הקברים לבד משוב אשר בעת צרה ישועתנו הם
 כידוע — את אלה תוכרו לנו ותתוצו לנו ותמלאו את משאלותינו והושיענו תחת
 העת ורום הדרת זיו מעכ"ת כלכם חכמים ונבונים יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה
 עת כנוס ועת להשליך ההכרח לא ישוב ולא יגונה. וידינו לא שפכו בשיח שפתותינו
 סך עצום ורב כאמור. אך את הזהב ואת הכסף נסמך בגדולים ונסתיים לכשירצה
 האדון הגדול יר"ה. וחייב כל אדם לראות עצמו כאלו הוא יוצא ובא תוך העם הזה
 מבין ומביט מאוין ומקשיב כמה חששות שיש לחוש ועיניו רואות כמה מעלות טובות
 למקום הזה לא עלינו כי אם לכל ישראל כבריך ארמון. לכן חזק ויאמץ לכבכם
 הראנו חסדיכם וישעכם תתנו לי כראוי ונכון לעשות עזר וישועה לסך עצום וגדול
 כש'. ויהיו הדברים האלו כאלו נתונים נתונים בתוך ידי אנשי חיל נבונים ויודעים
 לכלכל דבריהם שלוחי דידן ועומדים להתפלל בכבוד ראש בבכי ובתחנונים גדולים
 לפני הדרת זיו רום מעכ"ת על שבר בת עמינו. ואם גם בזאת לא תשמעו ח"ו לשלוח
 לנו סך עצום לפום צערא בדרך מתנה, שלחו לנו בתורת הלואה סך עצום ומסוים וטוב
 ויפה לפי צרכינו המרובים עד כי ירחיב השם את גבולנו ונשלם בטיט. אך את הדבר
 הזה תעשו חושו עזרתכם לכם כפי הראוי לכבוד המשא אשר יועמם עלינו ואין לאל ידינו
 כי כל חלב ומיטב כספנו אסם והמעט שנשאר כל אשר לנו במה נחשב הוא לכדי חצי
 נתינה ראשונה כנו' וכיש לשאר נתינות והוצאות. על כן נקוה לראות מהרה בתפארת
 עוז צדק מלא ימינכם כברכת השם אשר נתן לכם יאמרו נא יראי השם איש אל
 רעהו קומה חזק ונתחזקה בעד עמינו, והדרת רום זיו מעכ"ת תודיעו עד מקום שיריכם
 שהורות מגיעים ודבריכם בנחת נשמעים להרבות עלינו סיועות גדולות כחמתכם
 ובינתכם בדרך מתנות או בדרך הלואות ונבטח בהשם ונשען בחסדו הגדול יהי עמנו
 כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יששנו וקויו יחליפו כח אבר כנשרים ונפרע
 במיטב הא"י ותשובתם להרמה אנחנו מחכים ומצפים עם קבוצת הכסף במדה טובה
 מלאח וגדושה מהר יקדמונו. והשם רכובו עבים יגדיל ויאדיר וזהר אור מעכ"ת ככבבים

ותצליחו כעל יבלי מים ערבים כרצון מעכ"ת וכרצון אוה' נאמנים חותמים כנמיכות
רוח ושברון לב לאוי יום א' כ' סיון הת"ל לס"ק פה ווינא.

חד ליתוהי המיוחד בעם ה"ה האב"ד ורי"מ נר"ו לא חזר עדין משמחת בתו.
נאום יהודה רוסא בלא"א מהר"ר יצחק ווינקלר זצ"ל. — נאם יודא בן הר"ר
שמעון ז"ל. — נאם מרדכי בן לא"א. — מרגליות ז"ל. — יחיאל בן מוהר"ר משה
ירמיה גרשון ז"ל איש פובט רפא. — נאם יוסף בן לא"א החסיד מהור"ר זכריה
סג"ל ז"ל. — נאם הקטן אורי ליפמן. — נאם יצחק... — נאם משה צבי מברגדי (?).
מעבר לאגרת הזאת נכתב "לק"ק ויניציא. לידי האלוסים וקצינים מבחרי פנינים
רוזנים ומגינים רועי צאן קדשים מנהיגי פרנסי ק"ק ספרדים יצ"ו". מק"ק ווינא.

ד. פתרון שם אזוליי.

א"א: באנקונא ראיתי בכ"י איזה הוספות אשר עשה הרב ר' ישראל משה חזן להגהות שלו הנקראות איי הים הנדפסות בספר תשובות הגאונים דפוס ליורנו שנת תרכ"ט ובתוך ההוספות האלה נמצאת עלה אחת אשר עליה רומז המחבר במקומה (בכת"י ולא בדפוס) בסימן ק"ף "הואיל ואתא לידן ענין כהן המחלל זרעו וגם אני מחבר החיבור הזה על שם קהלתינו) ראיתי ונתון אל לבי להעתיק פה" וההעתק מתחיל אח"כ בזה"ל:

פה גזר דין אחד הנמצא בפנקס קדמון של הקהלה משי' התס"ה על משפחת חיים הנמצאת היום פה, ויען שהיא משפחה גדולה ורובם יראי שמים הם משתוקקים הרבה לחזור לכהונתם וכל רב ומורה מפורסם שיבא מבקשים ממנו היתר זה, והפנקס ישן נושן וקרוב לימחק. ע"כ ציויתי להעתיקו פה למען יעמוד ימים רבים ולא יהיו מכשילים לאיזה מורי הוראות ע"ה בטענות כזביות והכל לטוב להם ולזרעם כל הימים כי באמת לש"ש מתכוונים, ועיי' פרסום זה תפטר קהלתינו מחיוב הפרסום בכל מועד ומועד וכנוי בסופו שבלאו הכי הוא דבר דלא אפשר. וזה נוסחו:

"יען וביען במחנינו פה אי קורפו יע"א אירע מעשה זה שאחר כהן ששמו זכריה בן יאודה הגדיל לפרוץ פרץ וחלל זרעו בעמיו בקחתו את ריקא בת אברהם מינירבו שהיתה אשה וגוי' וגם גרושה וחלוצה והוסיף על חטאתו פשע שבא עליה דרך זנות ועשהא חללה היא וכ"ש זרעה ואף גם זאת שחכמי דורו ראשונים ואחרונים מעלת הממונים לא נמנעו מלהוכיחו בתוכחת מגולה כדי להסיר המכשלה מתחת ידו כי קדוש הוא לאלהיו, עכ"ז עודנו מחזיק בטומאתו לחלל את קדושתו גם לרבות שהויד ליטמא למתים ולא אבה אז לשמוע גערת חכם לפרוש מן הטומאה. . אשר על כן בראותינו אנחנו צעירי הצאן רשע זה מבאיש ומחפיר טבל ושרץ בידו, אמרנו עת לעשות לה' על פי התורה אשר הורנו, ראשונה שקודם שיתערב זרע הפסול מצוה עלינו לפרסמו ולהכריזו כמו שכתב מוהרמ"א טאה"ע סי' כ' בשם הגהות האלפסי, והנה כי כן בשבטי ישראל הודענו נאמנה איך בני זכריה בן יאודה הנו' הנולדים עם האשה ריקא בת אברהם מינירבו הנו' הנקראים בשם שמואל ואברהם שהם חללים נמורים ונחשבים כזרים לכל ענין דהינו ליטמא למתים ולישא אף נשים האסורות לכהן ולא די זה אלא שאדרכא הורע כחם מדין זרים ישראלים, לפי שהורע

(1) א"א: כי הרב המחלל היה רב דקהלת קאנו ואח"כ נתמנה לרב דק"ק רומא ואח"כ באלכסנדריא דמצרים.

זכר של אלו הנולדים הוא חלל לעולם באופן שבת בן בנם עד סוף כל הדורות לעולם לא תוכל לינשא לכהן אבל אם יולידו בת היא עצמה אסורה לכהן כדון חללה ואם תנשא לישראל זרעה ממנו כשר ופסקה זוהמתן כאשר אלו החלוקים נתנו ליכתב דבר דבור על אופנו בספרי הפוסקים ומשם בארה. עור רצינו לבאר שמכאן והלאה לא יקראו על שם אביהם דהיינו בני זכריה כהן אלא זה שמם אשר יקראו להם שמואל אוזולי ואברהם אוזולי זה יהיה משפט אלו הנולדים עבר הווה ועתיד. ועל אביהם זכריה בן יאודה יען חלל את קדושתו גורנו אומר שכל זמן שאינו נודר הנאה על דעת רבים מהאשה הנז' ומכל הנשים שהכהן אסור בהן גם לרבות שלא ליטמא עוד למתים בקבלו עליו דברי חכמות על חמאתו אשר חטא שלא יהיה לעולם קרוי ראשון לספר תורה כשאר כהן דעלמא ושלא יוכל לישא את כסיו כמובא בלבוש התכלת סי' קכ"ח אך ורק לא בשביל זה יהיה רשות בידו ליטמא למתים ולישא גרושה, יען עכ"ז לא נעשה חלל לגמרי מאחר שלידתו בקדושה כמובא בשו"ע טוה"ע סי' ז' יע"ש, ועל פי הדברים האלה פרסמנו בקהל רב וגם כתבנו בס' הזכרונות דהיינו בספרי ההסכמות של קהלתינו לאמר לדורות גופא דעובדא היכי הוה ויהיו מחויבים מעלת הממונים שיהיו מומן לזמן להקרנות בכל מועד ומועד בשתי בתי כנסיות לפני קהל ועדה לדעת מה יעשה ישראל ולהבחין בין זרע כשר לזרע פסול ולראית אמת ולאישור וקיום דברינו באנו על החתום אנחנו משרתי ק"ק יחד עם מעלת הממונים ה"י בס' ובש' והנח אתו לפני ה' משמרת לדורותיכם לפרט קטן ליצירה והכל שריר ובריר וקיים. הרופא אליעזר די מורדו. — רפאל דוד צדיק ממנה — שמואל במיר די מורדו ממנה. — שבת בכתה"ר יוסף הכהן זללה"ה.

אף גם זאת חל עלינו חובת ביאור להודיע ולהשמיע לכל אשר בשם ישראל יכונה איך מרדכי בכ"ר זכריה כהן בא על האשה פאסינסיא בת אברהם מינירבו והוליד ממנה בן ששמו חיים ובשביל הטעמים הגלויים לנו אנו מפרסמים גם אותו בשם חלל ככל חקותיו וככל משפטיו ומהיום והלאה גם הוא יקרא שמו בישראל חיים אוזולי כמשפט כתוב לעיל והכל קיים".

הרופא אליעזר די מורדו. — רפאל דוד צדיק ממנה שמואל במ"ר די מורדו ממנה. — שבת בכתה"ר יוסף הכהן זללה"ה.

אמר המחבר היושב על כסא הוראת הרב הכהן הגדול הנז' ויע"א, בפי כל תושבי עירנו זאת קבלה בירם שמוה"ר רב כהן צדק הלזה בא בשליחות מצוה מעה"ק ירושלי' תריב ועכבוהו לרב ומ"ץ ונלכ"ע פה ואני הצעיר השטתחתי על קברו בפשוט ידים ורגלים כנודע להתפלל בעד החיים בזמן החולל-ירע של תחי' שנה זאת התרט"ז לתס"ץ, ובאמת כן אני רואה מכתבתו וחתמתו וסדור לשונו, יניח ירדנו, חלמיש למעינו, ודבריו אמת וצדק בנויים על קו הדין, כי מיקירי ירושלם היה בלי ספק ושורש כתיבתו וחתמתו מעידין בגודלן ועוביין והקיפן כי היה ירושלמי מבטן ומהריון, וגם אומר, "שחכמי דורנו ניכר שלא היה הרב הכותב הזה בן עיר והוא ברור. ראה סקחות עצום לתת כינוי למשפחה זאת בשם אוזולי שהוא ר"ת ידוע ועיין להרב שה"ג ח"ב מערכת א' אות פ' ונראה דהאמת עם הרב מוה"ר אוזלאי ו"ל ממרויקוס שהחרים

שבאמת הפרש גדול יש בין אוולאי באל"ף נוספת לאוולי בלי אל"ף אלא דבאמת לא ידעתי מקום לאותו חכם! מה האי? וכי מציאות שקלת מעלמא, הלא לעינינו טובה תוכחת עולא לרב יאודה בקירושין דע"א ע"ב, ודילמא כו' ודילמא כו' והדילמא האחרון קשה כמות דהוא פיסול גמור אשר תצלנה ב' אונים, ועב"ז כמה לא חלי ולא מרגיש גברא רבא כעולא להוציאו מן הכה אל הפועל, וכד דייקנין שפיר האמת אתו, אחרי הגלות המר והנמהר בפיזור אחר פיזור ובמילמול אחר מילמול מי יתפאר בשלשלת יחוסו? כן נמי הדבר הזה אם בזמן שבה"מ קיים הכהנים לא אמרו איה ה' כיש אחר החרבן מי יודע כמה משפחות נטמעו בישראל מהמעם האמור כי לא פחית עלמא מכף מעול וחומס ונואף ומה בזיון יש אם נטמעו משפחות כהנים בישראל מפני שאבותיהם של אלו עברו על לאו דגרופה וחלוצה? וכי כל אדם אינו רשאי להסתפק על משפחת אוולאי ואיוולי שמא היו כהנים מתחלתם ושוב שינו קצת מפני הבושה מי הוסיף יויד ומי הוסיף אל"ף וכדומה כמו נדון שלמינו שבינו עצמם חיים על שם הבן הנז"ל ומה חרפה איכא אחרי שהם ישראלים גמורים לכל דבריהם כמשפחה זאת שבעירנו שהם יראי שמים ומהם עושים צדקה ושלוחי צבור, ואין ספק שכונת החכם היה על שלקחו הדבר ללעג וקלס הא ודאי הוא איסור גמור בפני עצמו בלי שום ריח ספק, וגם אני באותו כח אני גוזר שההתגלות בדפוס הדברים הכתובים על הלוחות הראשונים ששום אדם לא יורשה ח"ו לפצות פה ולצסצף על משפחת חיים שבעירנו יה"ר יחיו דגן ויפרחו כנפן כיר"א.

הזכרות קדושים

מפנקסי מדינת פולין גדול

הוציאן לאור והוסיף הערות

יהודה לעווין

רב בעיר פינגע.

הקדמה.

ההוכחה הראשונה היא מפנקסי הקהל והחברה קדישא בעיר פלאטאו (Flatow) במדינת וועסטפרייססען, אשר לפנים היה שמה זלאטאווי. העתקתם נגמרה ביום ו' תשרי תר"ג לפ"ק.

השניה היא מפנקס החברה קדישא בעיר פִּיננע. הפנקס הזה היה לפנים ברשות הקהל וחלקו הזה נכתב סמוך אחר שנת 1736, ע"י בספרי Aus der Vergangenheit der jüdischen Gemeinde zu Pinne, Pinne 1903, 2. השלישית היא מפנקס הקהלה אשר בפאָרדאָן על נהר ווייסעל צד 2, והוא נכתב מחדש בשנת 1870.

הרביעית היא מפנקס אשר נתיבתו נגמרה ביום ט"ז שבט 1800 בעיר קענינסבערג אשר באסטפרייססען, והיה ברשות אלופי חברה דמדינות נאטאנג אשר באסטפרייססען (אצל חלק הים הנקרא Frisches Haff בין הנהר פרעגעל ובין הנהר אללע). את הפנקס הזה נדבה הרבנית גיטל אשת הרב אב"ד דק"ק פאָרדאָן בערב סוכות 1808, אך בשנת 1831 היה ברשות הקהל אשר בפאָרדאָן וגם היום הוא אצלו. מן התיבות אשר בההוכחה הזאת "כי הרגנו כל היום עליך" ניכר שנכתבה ימים רבים קודם לכן.

החמישית היא מן הפנקס אשר הוא אצל הקהל בעיר ריטשענוואלדע במדינת פאזען, ונכתב הפנקס הזה או בשנת 1805 או 1811 (הפרט איננו ברור) אך ההוכחה היא על הקדושים, אשר היו בארץ פולין גדול בשנת 1656.

הששית גם היא מהפנקס בריטשענוואלדע והיא למוכרת שני הקדושים אשר היו בעיר פאזען בשנת 1736.

משאר הפנקסאות אשר היו בארץ פולין גדול נודע קצת בענין הזכרת קדושים. הרב ד"ר פערלעס אשר היה לפנים בעיר פאזען כתב תמצית מהזכרות קדושים אשר בקונטרס בית הכנסת הישנה אשר בפאזען במ"ע XIII, 409. Monatschrift Die Judenverfolgungen im zweiten schwedisch-polnischen Kriege, Posen 1901, 13 צד כתבתי תמצית מזה מן הקונטרס אשר בבית הכנסת החדשה שם, וכמו כן מן הקונטרסים אשר בעיר לאבישין (סמוך לעיר בראמבערג) ע"ש צד 10. הר"ר בראנץ עשה כן בנדרון הקדושים אשר בקהל שניידעמיהל, ראה ע"ש צד 15. Geschichte des Rabbinats in Schneidemühl, Breslau, 1894. Geschichte der Juden in Lissa בחלק השלישי.

ההזכרות אשר אציע פה מחדשות הנה בין לענין שמות הקדושים בין לענין מקומותם ובין לענין קורותם. לשונן איננה זכה ואולי זה הוא מפני שרובן פתשגני הכתב הנה.

אל¹) מלא רחמים שוכן במרומים. הסתר כסתר כנפיך לעולמים. המצא ננוחה נבונה למעלה מתחת כנפי השכינה. במעלה ובמרריגה העליונה. במעלות קדושים וטהורים. כעצם השמים לטוהר וכוהר הרקיע מצהורים (sic) ומנדורים: גאוני ארץ ועמודי עולם המה המורים: הלא המה קדושים דאקריינא ופולין גדול ופולין קטן ורוסיא ואנפיהם. נהרגו גאוניהם ואלופיהם. ומקים בהם אשביתה מאנוש זכרם אמרתי אפאיהם: ואת נשמת הקדושים והטהורים דקהל לבשין²) אשר נתענו בענוים מרים וקשין וידיהם לאל השמים היו פרושין. ולא נחו ולא שקמו ויבא רוגו על קדושי קהל כמינאווי³). ועל קדושי קהל פמשינאווי⁴). וקדושים וטהורים דקהל לוקאווי⁵). אשר בשמותם הקדושים והטהורים אינם נקבו כלם שוים לטובה. ואמרו אין בלבנו אלא אחד. הן אם יקטלנו לו ניחל ולו ניחר. ואל קדושתו נהרג ונכחד. וצוהו ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: ועוד הוסיפו בני עולה לענות. יסורים חדשות וגם ישנות. ועל זאת קראו למקוננות. על קדושי הרוגי ישראל ועמדו בנסיונות. את הקדוש והטהור מורינו הרב ר' פינחס⁶) על עלילות עסק⁷) האמונות. ואת נשמות (sic) הקדוש מורינא הרב ר' מתתיהו בן הקדוש מורינו הרב ר' משה⁸). אשר שרפו כל גופו פצעים פצעים להיות כוחו תשה ולא הועיל (sic) לו מעשים טובים וצדקתו אשר עשה: הציתו בו גפירת ואש ושרפו את ידו. וחתכו עורו רצועות רצועות בחיים בעורו להגדיל כים שברו ומכאובו. שחקו צרים על משבתו: ואחרי כן הקדיש קוראיו (sic) הכין מטבת. והוציאו אותו לבית שריפתו כאש תמיד תוקד על המזבח:

¹) לפני זה נאמר: לאחר זכירות (בפנקס הקהל: הזכירות) נשמות יאמר הרב או חשוב שבקהל אל מלא רחמים זה.

²) Labischin בשנת 1656. על הקדושים ההם ע' בספרי Die Judenverfolgungen צד 10. ע' לעיל בהקדמה.

³) Romanowo במדינת Lithauen. בענין חגירות במדינה הזאת בשנת 1655 ראה שם צד 17 והלאה.

⁴) Paczanow במדינת פולין קטן בשנת 1656, ע' שם צד 16.

⁵) Lukow ג"כ במדינת פולין קטן בשנת 1656, ע' שם. בפנקס החברה שם המקום לוקאווא.

⁶) שני פנחס היו אז קדושים. האחד בעיר Tomaschow השני בעיר Lukow. ע"ש צד 16, 14.

⁷) בפנקס החברה: עוסק.

⁸) אולי הוא הקדוש ר' מתתיה מקראקא. ע' Zunz Literaturg. צד 489, ונשרף בפערטריב י"ד כסליו תכ"ה, אבל שם אביו החבר ר' דוד. ע' לחות זכרון 69, 68.

ויהיה (sic) הקרבתו לפניך בעולת תמיד לריח ניחוח: ושפנו במסילה סלולה כל עפר שריפתו דלא למכנשי ומלחא דתמיה מדבר דכירי אינשי. כי היכא דלא ליתי לאנשווי: ואף לא הועיל לו זכות תורתו וכי תמו (sic) זכות אבותיו: גאוני ועמודי עולם אשר היו יכולים לעמוד בפרצתו. אין זה כי אם לכפר בעד כל ישראל ובעדו ובעד ביתו: ועוד היתה ידם נטויה ומשפטיך טהום [תהום] רבה. ליגע בכף ירך יעקב ולצוד נפש צדיק לדרוך אותו עד חובה את הקדוש והטהור מורינו הרב ר' שלמה בן החבר ר' עקיבא⁹). דבר שלח ביעקב אש וביהודא (sic) להבה. כי נלקח (sic) ביום אחד שני כתרי דרהבא הקדושים והטהורים דק"ק פונוא¹⁰) שנמסרו לסרדיוט פתאום במהומה. הלא הוא כבוד אדונינו¹¹) ורבינו החסיד והטהור הגאון הדרשן מהור"ר יוסף: ואת הקדוש והטהור השתדלן מהור"ר יעקב בן מהור"ר פינחס על עלילות שקרים. הפה (sic) כזבים בוולד הטומאה קול דמיהם צועקים אליך מן האדמה. כי אכלו את יעקב ואת נזה יהודא (sic) השמו מוכנים ומוזמנים לחיי עולם הבא: ואת נשמת מהור"ר יצחק איציק במהור"ר בועז¹²) אשר נרב ונדר כמה נדבות בבית הכנסת. ועשה כמה פעולת (sic) טובות בקהילתנו. בזכות זה יהא (sic) נפשו צרורה בצרור החיים ויוכה לראות פני השכינה: למה י"י תעמוד מרחוק תעלים לעתות בצרה. אשר אמרה (sic) לנפשם שחי ונעבורה ומעללים עלינו עלילות שקרים וגוורים גזירה על גזירה: קנא י"י לשמך אשר חללו (sic) צריך וקמין תדרפס מתחת שמך (sic): נוקם י"י ובעל חימה: י"י שמו י"י איש מלחמה: הלא נקראת אל נקמות י"י אל נקמות ונקום נקום אל תעלים מהם חימה: על שפיכת דם הקדוש והטהור מורינו הרב רבי אלכסנדר בן מורינו הרב ר' שלמה¹³). אשר נשא נפשו ולבו לאל השוכן שמימה ועבר עליו רוח קנאה ורוח נכאה: העלילו עליו עלילות שקר בוולד הטומאה: לא יאבה י"י סולה (sic) להם והבדילם רעה (sic): עד מתי י"י תחשה ותתעלם ולא תנקום דמים אשר שפכו כמים דמי שבי ועולמים (sic): ועל לבוש נקמות¹⁴) יהיו נארגים ומרוקמים. קול דמיהם מן האדמה צועקים: דם בחורים ובתולות דמי עוללים ויונקים אשר אכלו הכלבים את בשרם ודמיהם היו מלקקים: למה עברת על דת תורתך (sic) המפורשים: אל תעמוד על דם רעך. הנאמר בפרשת קדושים. וגזרת אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד והמה אבות ובנים כאחד רומסים ודשים: המרם לא נתמלא מהם סאתם. ותשמע קול ענות וקול חירופים וגירופים ומערכותם: ואמרו איה אלהינו צור חסיו בו איה איפה תקותם: ארץ ארץ אל תכסה (sic) דמם ואל יהי מקום לזעקתם. ומחיצתו (sic) עשרה הרוגי מלכות והרוגי לוד תהי מחיצתם: ועם עקידת יצחק תזכור עקדתם: ויקום לנו הנה

⁹) הקדוש הזה נזכר בקונטרס בית הכנסת החדשה אשר בעיר פאזען, ונהרג בשנת 1656, ע' Judenverfolgungen צד 18 הערה 2.

¹⁰) בשנת 1736 וצ"ל מהור"ר אריה ליב בן מהור"ר יוסף.

¹¹) בפנקס החברה: מורינו.

¹²) לא נודע לי מי הוא זה ואי זה הוא ואולי איננו קדוש.

¹³) גם הוא לא נודע לי.

¹⁴) בפנקס הקהל: נקמת.

שולח (sic) לכם את אליהו הנביא בזכותם: לפני בוא יום הגדול והנורא. ובא לציון גואל במהרה. ובצירוף החיים תהא נפשותם צרורה. ונאמר אמן.

II.

אמר שובן במרומים המצא (sic) מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כוונת הרקיע מזהירים את נשמות הקדושים היקרים הנאהבים והנעימים בקהלה הקדוש (sic) נעמרב בהאסף לתוכה קהלות לרוב. וגבר עליהם האויב והחריב וכאו פתאום בכל מיני כלי קרב. נמסרו הטהורים בידי עמים ערילים. אחלי קדר יוונים וישמעאלים. ועשו בישראל הרג רב אנשים ונשים קטנים וגדולים. בחרים וגם בתולות. יונקים ועוללים. מסרו נפשם יחד באימה וביראה ופחד. על קידוש שם המיוחד. כששת אלפים נפשות כלם לשמים לב אחד. מהם נחנקו ומהם נטבעו במים. ומהם מדוקרים חרב. ונשפך דמים (sic) כמים. צוחו במר וקדשו שם שמים. ישקפו וירא יי מן השמים. אולי ירחם שארית יוסף ופליטת אפרים. וישיב יי לציון נקמות כפלים. כאו בצאת ישראל ממצרים: הרב המאור הגדול הקדוש הגאון מו"ר מיכל¹⁵ אריה שבחבורה. השיגו הנוצרים. וכתרו שתי ידיו במהרה. והכוונו מכת פצע וחבורה. ובבקשתו הוליכוהו על הקברות. שם נהרג ולא נקבר בקבורה. איך היה לשמה בהריגת הקדוש הגאון מוריני ורבינו ר' שלמה¹⁶. ואיך חשך השמש בצהרים בהריגת חבירו הקדוש הגאון מוריני ורבינו ר' חיים¹⁶. גם עוד בעלי תריסין שמותם נעלים. ואנשי חסד נאספו אהובים ברורים גבורים כלם נתיסרו בענוים קשים ונעקרו. ומקורב נעקד הקדוש הגאון הדרשן מוה"ר יהודא ליב בן מוריני מוה"ר יוסף¹⁷ ויל דרשן דק"ק פוזנא. והקדוש מוה"ר יאקב שתדלן דק"ק פוזנא¹⁷. בחיים ובמותם לא נפרדו. בטל כבוד יראת יי אמדות טהורות נשרפו. גם נקרעו כמה ספרי תורות וכמה ספרי חכמות יקרות. ואותיות קדושות פורחות על הלוחות חרות. כמה קהלות קדושות בתי ננסיות ובתי מדרשות יקרים. נהרסו המכונות ובטלו הטהונות ונעקרים כלי הקדש. ונחלחנו נהפכו (sic) לזרים. הוי על כל שכיני הרעים והאכזרים. ראה יי והביטה כי יד אויב רמה וידינו (sic) מטה. ידרו חיים שאול מטה. ולשוועתנו תשמע ואונך הטה. ברוגו רחום בקרוב תודיע. צאן מרעיתך מהרה תושיע. וזכר רב טוב יביע. ובגבורתיך אביע. אל נקמות יי אל נקמות הופיע. קדושים כל אחד ואחד בטל רצונו

¹⁵ בטיט היין ובסליחות חרב בעל תו"ט נזכר הקדוש ר' יחיאל מיכל והוא הקדוש בעיר נעמיראוו אשר מת בשנת 1648 כנראה משארית ישראל דפוס לבוב פרק כ"ה ע' Grätz Geschichte X, 68.

¹⁶ הקונטרס בבית הכנסת החדשה אשר בפאזען מזכיר את שני הקדושים האלה אשר נפלו בשנת 1716. קדוש אשר שמו ר' שלמה נפל ג"כ בשנת 1656. ע' ספרי Die Judenverfolgungen צד 14. בעיר שניידעמיהל נפלו בשנת 1656 שני קדושים אשר שמם שלמה וחיים אך לא נאה להם תואר גאון ע': Brann, Gesch. d. Rabb. in Schneidemühl צד 15. ¹⁷ נפלו בשנת 1786. וצ"ל אריה ליב במקום יהודא ליב.

מפני רצון קונו. ליחד שמו הגדול במעונו. והקריב המקריב את קרבנו. פשטנו לטבח צוארם. בכל לבבם ומאורם ובשרם. לא חסו על בניהם ושארם. פנה היום (sic) פנה הודם והדרם. לכן בעל הרחמים יצרור בצרור החיים נשמתם. יי אלהים הוא נחלתם. ויזכור לנו עקידתם. ויעמוד לנו זכותם ולכל ישראל. ארץ! אל תכסה דמם. ובזכותם נדחי ישראל ישובו על אדמתם. וקדושים יהיו תמיד לזכרון לפני יי צדקתם (sic). יבואו שלום ינחו על משכבותם ונ"א.

III.

אל מלא רחמים שוכן במרומים. המציא מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה. במעלות קדושים וטהורים כוזהר הרקיע מזוהרים. את נשמת הקדוש והטהור הרב המנוח מהור"ר שמואל בן הגאון מהור"ר דוד סג"ל בן המחבר (sic) טורי זהב¹⁸) שהלך לעולמו. ונשמת הרב המנוח מהור"ר הירץ¹⁹) שהלך לעולמו. יי ינקום דמם ותחת כסאו יסתירם אשר נהרגו בידי האכזרים בכמה מיתות משונות (sic) אשר מסרו נפשם על קידוש השם המיוחד ונשמתם יצאו (sic) באחד.

IV.

לך סיון.

אל מלא רחמים שוכן במרומים. אין כמוך באלמים. שומע לשועת ענומים. המציא מנוחה נכונה על כנפי השכינה. במעלות קדושים וטהורים. כוזהר הרקיע מזוהרים. את נשמת (sic) הגבורים דורשי קלים וחמורים. מנהיגי עדת ישרים. נשחטים כצפרים. באו זדים אחרים. כדוב אורב במסתרים. נחלתינו (sic) נהפכה לזרים. השביענו לענה ומרורים. גאוני עולם חסידי ארץ. גודרי גדר ועומדים בפרץ. געו (sic) על כליון וחרץ. נמוגו כל יושבי ארץ: דוה לבנו על עטרת ראשינו (sic) לשמוע (sic) אוזן ראבה נפשינו (sic). כי הפלא ה' את מכותינו. ומכה שבע על חטאתינו (sic): הונו תורת ה' לילות וימים. דורשי רשומים. בחורים וחכמים. הושלכו לארץ למטעי כרמים (sic). נהפכו לדם נהרות ואגמים: וזו העמודים. ומעשה חדודים. הרביצו והעמידו תלמידים. ביד בוגדים ושודדים. המה היו לשריפת אש יקודים: זהיר וזריר במצות אל. האלוקה הגאון הרב רבינו יחיאל מיכל²⁰). נשא ידו ולבו לאל. הוי אריאל אריאל: חמיד ורניג לעילא ותתא. בדרי מעלה ובדרי מטה. גזרו ראשו בחרב להוטה. ראה ה' חרפתינו והביטה: שפסרי טוהר קדושי עליון. צעקו חוצה מר יבכיון. איכה היו לחרפה ולבויון. שוד ושבר וכליון: יון וקדר הסכימו יחד. לעקור ביצתן (sic) ביחד. ה' אחד ושמו אחד. תפיל עליהם אימתה

¹⁸) הר' שמואל הזה לא נודע שמו עד חנה, ע' באבער, אנשי שם צד 59.

¹⁹) לא נודע לי מי הוא זה.

²⁰) ע' לעיל הערה 15.

ופחד: כל מחמדי עין. הרגו בכלי זיין. שמו לנגדם בעין (sic). תבלעם ובלעם (sic) בחרף (sic) עין: לא האמינו יושבי העיר. כי יבא עליהם אויב וצר. דלו עיניהם וצעקו מר. ותיטב לה' משור פר: מסרו נפשם וגויתם מפרפרים (sic). הילדים בחיק אמותם. כלו חייהם ורבו אנהותם. נקום ה' נקמתו ונקמתם: נקום ה' נקמתם ה' איש מלחמה. הטל ביניהם מהומה. והיו לכיוה ולשמה: ספר תורה קרעו בחמתם. שרפוהו ודרסוהו בהליכתם. למה יאמרו איה יראתם. אין אלהים כל מזימותם: עזרה עזרה למה תישן. גוי בלא כתב ולשון. פשטו יד בבת אישון. תכחילם ותדרפם בנחל קישון: שתאום נקנסה מיתח חמורה. אל ארזי הלבנון אדירי התורה. גם לא היה להם קבורה. אריאל צעקו מרה: צהלו ורוני (sic) הרוני הקהלות. כי נפשם צרורה בעילוי העילות. לריח ניחוח זבחים ועולות: קומה ה' ופוצו אויבך. כי הרגנו כל היום עליך. מלטה נפשי מרשע חרבך. נקום נקמת דם עבדיך: ראה ה' והביטה. כי ידרנו מטה מטה. על ידי אומה שפילה ותתאה למשיסה ולמחתה: שמים הושלכו לארץ שאיה. הרכה והענגנה נכאה וצמאה. איכה ירדפון אחד מאה. בפר לעמך פשע וחטאה: תורה תורה חגרי שק והתפלשי בעפרים (sic). אשר נשפך דמם כמים הנגרים. קנא לתורתך אשר שרפו וזים. העל אלה תתאפק יוצר הרים. לכן בעל הרחמים יסתירם בסתר כנפיו לעולמים. ויצרור בצרור החיים את נשמתם. ה' הוא נחלתם: וינחו בשלום על משכבתם ונאמר אמן.

V.

אל מלא רחמים שוכן בגבתי מרומים המציא מנוחה נכונה למעלה מכנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כוזהו הרקיע מזוהרים גאוני עולם וחסדי ארץ הנזורים גדר ועומדים בפרץ: דלשורין⁽²¹⁾ באו עליהם במרמה ובכובים ושלחו עליהם הטמאים היונים ושרפו אותם כזאבים: הדריגה התחלה בעויה ביום שני של פסח תמי⁽²²⁾ (sic) במדינת פולין ובכל גלילותם: והיה צרה גדולה במדינות אחרים (sic): וי צעקו גדולים וקטנים בחורים ובתולות שיצא (sic) הנזירה ובא שתאום מן השמים: ועם גדול היתה (sic) עלינו מאדון עולם: שלקח (sic) מאתנו גאונים הקדושים המדריכים אתנו בדרך ישרים: החסיד מורינו רב ר' יצחק אב"ד⁽²³⁾ שהיה בקי בתורה שבכתב ובעל פה: ודרגו אותו הטמאים ופצעו את מוחו וקרעו את זקנו:

⁽²¹⁾ זה לא נודע עד הנה כי דלשורין קמו נגד היהודים אשר בארץ פולין גדול בשנת 1655/56. בהפוך גם לא הפולונים אמרו כי היהודים הם שונאי ארץ מושבם ואוהבי השועדען אשר נלחמו אז בהפולונים. ראה ספרי Die Judenverfolgungen צד 1. שקר ענו הדלשורין נגד היהודים, כנראה מן הספור של ר' יודא בן הר"ר אפרים חיים מק"ק שניידעמיהל המכנה את השועדען בשם "שונאיני" (Historische Monatsblätter für die Provinz Posen V, 35).
⁽²²⁾ צ"ל תמ"ה, כי כל הקדושים הנזכרים פה הם משנה ההיא. ראה עוד בספרי Die Judenverfolgungen צד 6.
⁽²³⁾ בקהל ראגאזען אשר בארץ פאזען, וזה היה בחצי השני מחדש April, ע"ש צד 6. קורותיו אלו לא נודעו עד הנה.

והשליכו אותו מן החלונות על אשפה: טהורה הנשמה של החסיד והישיש מורינו רב ר' ישראל (שהיה מזרע הלויים²⁴) ושמו אש וגפרית האזורים. על לבו הזרונים. ויצא (sic) נשמתו בפסוק שמע ישראל יי אלהינו יי אחד. ולא חסו על גופם בעבור קידוש שמו המיוחד. נתיסרו נתענו בענוים קשים וגדולים. את החסיד והישיש איבד מהור"ר אפרים²⁵). צעקו (sic) בקול מר לישועתך קויתי יי בכפלים: צעק החסיד מהור"ר יצחק²⁶) וקפאו למים. וקראו עליו הפסוק אשיב ממצולות ים וממים (sic): מליץ יושר הרב מרדכי²⁷) שכתב ספר תורה הקדושה על הגוילים: והאויבים שחטום והימתו (sic) עליהם: ואבות ובנים שחטום ודמם נשפכים (sic) על הארץ כדם אלים (sic) ופרים. ספרי תורות לארץ נזרקים: וגם שאר ספרי תורת (sic) הקדושים. נשלכים בחוצות ובשוקים. עמוד עולם מהור"ר יהודה מנהיג המדינה²⁸) כמה שנים: שחתכו (sic) את ראשו בחרב הדם חתנים וכלות ממדרים לטבח בהליכתם לחופתם: ועל צדיקי נפשותם לא חסים (sic). ליחד שמך. קומה והנשא אפך על הקמים ריב ריבנו אל מתנשא ממדומים: נוקם נקמת דם עבדיו השפוך: שערי קדושים. תבא לפניך צעקתם וקבל ישועתם. כעולה ושלמים. ואכלו אותם הכלבים. ולא באים לקברים. ירא יי ויביט ונוקם (sic) נקמתם. דמם שנשפך בנחלים וכיאורים ויערב לו זבחתם כדם אלים (sic) ופרים. דורשי תורה מפו יקרים. משליכים (sic) בחוצות וביערים. ונפשטו ערומים. קבורתם קבורת חמורים. הלא בעבור קדוש שמך מסרו גופם ונשמתם (sic) הקדושים. אין אדם עומד במחיצתם. זכותם יעמוד לנו בגלויותינו. זה ינחמנו מעצבון ידינו. קנא ונוקם (sic) נקמתם לאלה הקדושים. המציא מנוחה נכונה למעלה כנפי (sic) [מכנפי] השכינה ואתה תשיבם מזיו הוד פניך יהיו נכונה (sic) מהר גאלתינו (sic) וקרב משיחנו ותקבץ יחד במקום אחד הנאמן צוה ישועות עם לא אלמן ונאמר אמין.

VI.

אל מלא רחמים שוכן במדומים המציא מנוחה נכונה למעלה מכנפי השכינה. במעלות קדושים וטהורים. כוזה הרקיע מזוהרים את נשמתם הקדושים (sic). מהור"ר אריה בן מהור"ר יוסף ואת מהור"ר יאקב (sic) בן הר"ר פנחס²⁹) שמסרו נפשם על קידוש שמך. ליחד אותך בעולמו (sic) ובטלו רצונם מפני רצון קונם. ליחד שמו הגדול במעונו נתיסרו ונתענו בענוים גדולים כדי להציל את ישראל מיד הערלים כשה לטבח נעקד (sic). בחייהם ובמותם לא נפקד (sic). פשטו צואריהם לשחטם (sic)

²⁴ בקהל פלאטאוו ע"ש צד 7, גם זה חידוש במקצת.

²⁵ בקהל וורעשען אשר בארץ פאזען, ע"ש; גם פה חידוש קצת.

²⁶ בקהל לאבישין, ע"ש צד 10. הסיפור הוא ג"כ חידוש.

²⁷ הוא הוא הנזכר שם בצד 14.

²⁸ היה מנהיג מדינת פולין גדול, ע"ש צד 14, וקצת חידוש פה.

²⁹ ע' לעיל הערה 10.

הזכרות קדושים

ולא חסו על גופם ולא על בניהם ונשיהן (sic). נסה [נסו] ונבחנו ונמצאו תמים
לכבוד הבורא עולם ברחמים. נשרף ותם (sic) כל איבריהם. לקדש את שמך
המיוחד. ירא יי' ויביט מן השמים על שנשפך דמם כמים כאשר הבטחתנו ביד אבי
חוזה. כי מאסו בחיי העולם הזה. על כן בעל הרחמים יצרור בצרור החיים את נשמתם
ויזכור לנו עקדתם. וזכותם יעמוד (sic) לנו ולכל ישראל והם ינוחו בשלום
ונאמר אמן.

אגרת הרבנות

אשר שלח קהל מאזען אל

ר' עק"ב א"ג ר

נעתק על ידי

יהודה לעווין

רב בעיר מיננע.

האגרת הזאת נעתקה מספר הזכרונות אשר הוא בדשות קהל פאזען, והוא
נרשם בנ"מ III, ונמצאה שם בצד 35 והלאה. על הדבר הזה ראה Die ersten
Culturbestrebungen der jüdischen Gemeinde Posen unter
preussischer Herrschaft von Dr. Philipp Bloch (Jubelschrift zum
siebzigsten Geburtstage des Prof. Dr. H. Graetz צד 6 והלאה).

העתק שטר רבנות מאדמ"ו הרב הגאון המפורסם מ"ו עקיבא נרו יאיר.

ב"ה יום ה' ב' אלול בא יבא אדמ"ו הגאון מ"ו עקיבא איג"ר לפ"ק עיר הקודש ק"ק פרידלאנד משם רועה אבן ישראל, קהלת קודש פונא תשית לראשו עטרת פונאה עיר ואם בישראל, יושבת ק"ק פונאן צהלי ורונני כי גדול בקרבך קדוש ישראל, ברוך אשר לא השבית גואל מישראל, איש אלקים קדוש וגורא מאוד תפארת ישראל, ה"ה אדמ"ו הרב הגאון הגדול המפורסם מופת הדור ההר"ן ושג"ן נור הקודש פאר הו"מ נ"י פ"ה ע"ה כ"ש תפארתו מ"ו עקיבא נרו יאיר, כאור הבהיר.

בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, אור ליום כ"א אדר תקע"ד לפקח על עסקי הכלל וצרכי ישראל, פה ק"ק פונאן כל נשיא בהם הרבנים המופלגים רבני חב"י הן הנה לבני ישראל, נשיאי עדה והיו למאורות הגדולות יושבי על מדין שופטים בישראל, ובהקדיל את הקהל עיני העדה אלופי רוזנים הגבירים התורנים פו"מ שזכות אבותם מסייתם וצדקתם כהררי אל, ונלוו אליהם שאר עדה הקדושה קריאי מועד אנשי שם בתפוצות ישראל, אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו לאמור עד מתי תהי' עדת ד' כצאן בלי רועה, נתנה ראש איש על העדה רועה נאמן לרעות ביעקב כתום לבבו ללמד העם חוקי האלקים ותורותיו לרעת מה יעשה בישראל, נחפשה נא ונחקרה אחר איש אשר רוח אלקים בו רוח חכמה ובינה לב הבין לשמוע משפט, ולהורות נתן בלבו ומורה גם הוא יורה ויען אחד מהחבורה⁽¹⁾ ויאמר הנה איש קדוש צדיק תמים, מפענח נעלמים, שוכן בק"ק פרידלאנד ושמו הגאון מ"ו עקיבא גינזי (sic) א"ש דת מסורים למו וכל רו לא אניס ל"י גודע ביהודה וגדול שמו בישראל, כל קביל די רוח יתירה ב"י בחכמה ובתבונה וברעת כעקיבא בן יוסף בדורו שמעו חולך בכל המדינות ותהלתו. באיים יגידו, נקרא נא לאיש האלקים להיות נשיא אלקים בתוכינו לרב ומורה נר לרגלי העם ואור לנתיבתם צדקת ד' יעשה ומשפטיו עם ישראל, ויען העם קול אחד ויאמרו טוב הדבר כי ידענו את האיש ואת שיהו אשר הוא דורש טוב לעמו וגדול ליהודים, הוא הגבר הוקם על ועליו יציץ נור הרבנות, אך בזאת נאות לו אם יתרצה לקיים הפונקטין המבוארים בספר הזכרונות שלנו כמדובר עם הגאונים הקודמים וזהו פרטן:

(א) יקבל עליו הרב נ"י שאלות איסור והיתר, ודברי ריבות לברור יום א' בשבוע כי יהי' ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וירצו דווקא לדון לפניו אוי ימחול לברור יום א' וישפט בין איש ובין רעהו ושכר בשילה יקח הרב המחצה, ומחצה הנשאר יקחו שאר הדיינים שכר בשילה.

⁽¹⁾ לפי הנראה היה זה ר' יוסף לאנדסבערג, ראש ישיבה בפאזען (1750—1825) כמו האמור בס' תאר פני שלמה (Krotoschin 1870) צד 25. בנו ר' שלמה היה מחותן של ר' עקיבא איג"ר (שם צד 16).

(ב) כאשר עצת הגאון נ"י כאשר ישאל איש בדבר הא' ועצתו אמונה ע"כ אם יצטרכו אלופי פו"מ להמתיק סוד עמו ולשאל עצתו ימחול ליקח פנאי מכל עסקיו ויפן לשמוע דברי אלופי פו"מ יצ"ו.

(ג) שניות הרב כל שבוע עשרה ר"ט וברגלים כפל.

(ד) יהא להרב נ"י ששה פלעטען בחורים אשר יבואו ממרחק לשמוע בלימודי' ללמוד אצל הרב הגאון נ"י.

(ה) הכנסות רח"ש מחתנים ביום חתונתם ושמחת לבם הרי זה בני יותן להרב שני פראצענט מכל מאה שצד הכלה הננים לנדן, אך אם הבניסה נחלאות (sic) לחלוטין לנדן לא יותן רק אחד פראצענט, כל הנ"ל אם הנדן הוא מאלף ר"ט למטה, אכן אם הנדן הוא מאלף ר"ט ולמעלה לא יקח הרב מהמותר מאלף ר"ט רק חצי פראצענט ומנחלאות יקח מהמותרות מאלף ר"ט רביע פראצענט.

(ו) הרב וכל הנלווים אליו ימנעו ממשא ומתן וזולת שטר עיסקא מותר.

(ז) נדון עליות התורה בר חיובא הוא אל על (sic) יקראו מידי שבת בשבתו וברגלים יום ראשון בר חיובא הוא, ובשני אם יתרצה כבודו לילך לבה"מ של אלופי קה' שיבנה ב"ב להיות שם חיוב, הרשות בידו.

(ח) נדון סנדקאות בבשבוע (sic) הבן בהמולו בשר ערלתו, שני סנדקאות הראשונים בשבוע שייכי' להרב, וסנדקאות היתירות רשות לבעל הבית לכבד למי שירצה.

את הדברים האלה נדברו והותנו ביום הקה' ונכתבו התנאים ע"פ ראשי פרקים להגאון המפורסם הנ"ל וקבל וקיים לאשר ולקיים להיות לנו לרב ומורה ע"פ תנאים אלו כגאונים הקודמים וישמחו העם ויתקעו בק' ויאמרו יחי אדונינו בוא יבא ברנה לקהלתינו, וישמח לבנו ותגל נפשינו, וניתן תודה ושבח לבוראנו, על כל הטוב אשר נמלנו, ור"ב (sic) טוב לבית ישראל, ואנחנו נותנים הודאה על העבר וצועקים על העתיד יהא ויעווא שיבוא אדמ"ו בשעה מוצלחת להצלחתינו עולמים, ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה ועל החתום לוינו כהנינו ושרינו, הרבנים המופלגים והקצינים ונדיבי' רוזנים פו"מ ושאר עדה הקדושה כלם מתאימות (sic) ושכולה אין בהם אחרוים בחבלי עבותות האהבה הבעה"ח בפרשת למען יאריך ימי' על ממלכתו הוא ובניו בקרב כל ישראל פה פוזנן.

(מאה ושלושים ושלשה חתומים מנכבדי הקהל ואחריהם נאמר:)

גם אנחנו אלופי פו"מ באנו עה"ח ואחרנו עד עתה כדי אשר השורה הוואת תהי' לעד כי כל החתומים למעלה המה ח"י ממש נעשה עש"ק פ' שופטים ג' אלול תקע"ה.

(תשעה חתומים ומקצתם פרנסי הקהל, ואצלם בעמוד השני עוד תשעה עשר).

פירושים ונימוקים

מאת

ר' ישעיה ברלין ז"ל

על פי כ"י ממחזור שלו עם פירוש דפוס אלטונא שנת תקל"ג.

(ד' ב': ד"ה רוסא כל בשר). עיי' חולין ג"א בית הרחם אין בו משום-ריסוקי אברים וכו' תינוק יום אחד מטמא בזיבה וכו' והכי קיימ"ל ועיי'ש בתוס' ד"ה בית הרחם וכו'. מוכח דלגמרי בין באדם ובין בבמה אין בהולדו איכות ריסוקי אברים וא"כ פי' המפרש צריך ישוב, אכן הכי א"ח סי' ג' פירש על שם הנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו וכו'. ע"ש.

(שם בפירוש ב' ע"ב בסוף דבריו „ומפליא לעשות“). וז"ל תוס' ברכות ס': ומפליא לעשות משום דאמרינן בביר כי גדול אתה ועושה נפלאות אדם עושה נאד אפי' יש בו נקב אחד מלא מחט סדקית הרוח יוצא ואינו יכול לשמר בו יין והקב"ה ברא נקבים נקבים באדם ושומר הרוח שאינו יוצא ממנו עכ"ל וכי"כ הטור סי' ו' בשינוי לשון קצת וכן איתא ברש"י והביי' כתב עוד פי' בשם הר"ר אבודרהם ע"ש. (עוד שם בפירוש ד"ה ופי' בתוס'). ז"ל תוס' ביב ג"ט. ד"ה החוט המשולש לא במהרה ינתק. כמה היו שהן ואבותיהם ואבות אבותיהם היו ת"ח ולא קאמר עליהם החוט המשולש אלא הכא היינו טעמא לפי ששלשתן ראו זה את זה וכו'.

(שם ד"ה מסכתות). בחיבורי „יש סדר למשנה“ בארתי הטיב בפתיחות המשניות וכתבתי בס"ז בשם הסמ"ג ס"ג מסכתות הן וסימנך ולבך יהא ג"ס בהן ואף הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים כתב ס"א מסכת' ע"ש כי בדרתיו הטיב וצ"ל דפרט לא קחשיב מיהו לקמן ד' י"ט בד"ה אתה חונן ע"ש ליכא למימר הכי וצע"ק. ודע דבמדרש רבה שיר השירים ד"ה אחת היא יונתי וכו' איתא בזה"ל ר' יצחק פתר וכו' ששים הם מלכות אלו ששים מסכתיות של הלכות וע"ש דכמה תנאים דרשו ששים הם מלכות וענייני' אחרים וע"ע מ"ד סדר קרח פ' י"ח ששים מלכות ס' מסכתות. והוי יודע דהמפרש עצמו בחלק שני דף רפ"ח: ביוצר ליום א' של שבועות כתב בד"ה אמן וכו'. ס"א מסכתות של משנה וכו'. ועמ"ש בס"ד על צד התשבי שורש גאון ומה שכתבתי עוד בהקדמתי להיבורי „שאילת שלום“.

(ד' ג' ע"ב בפירוש ד"ה מעוי פנים). כך פירש הערוך ערך עו אבל רש"י ברכות ט"ז: ובשבת למ"ד ע"ב פירש בענין אחר בהפלאה שבערכין שחברתי בס"ד על הערוך כתבתי טעם לשבח באריכות קצת.

(שם ד"ה לעולם יהא אדם). ראיתי בספר תניא בזה"ל תניא בסדר אלי' רבא העטפים ברעב בראש כל חוצות אין רעב אלא מדברי תורה כמו שנאמר הנה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי לשמוע את דבר ה' ועל אותו הדור אמור לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ישנים אדם ירא שמים ויאמר רבון כל העולמים וכו'. ומנהגינו להתחיל קודם זמירות לעולם יהא אדם ירא שמים וכו'. ויש אנשים שמתחילין רבון כל העולמים ואינם אומרים לעולם יהא

ירא שמים בסתר מפני שאומרים וכי בסתר יהא אדם ירא שמים ולא בגלוי ודעת חיצוני הוא אמנם טוב והגון לומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר שיבא לזרו את האדם להיות ירא שמים ואפילו בסתר ודובר אמת אפילו בלבבו כגון שספק בלבבו לתן דינר או מעה לקופה של צדקה אע"פ שלא הוציא בשפתיו יקיים, ומקרא מלא הוא ודובר אמת בלבבו ויש אומרים שראוי לומר בסתר שלא אמר אלי רבא אלא כנגד דורו של שמד שגורו שלא לקרות קריאת שמע ולא היו יכולין לקרותו בגלוי ע"כ הזהירים וזרם לקבל עליהם עול מלכות שמים בסתר וכו'. וע"כ הוא אומר המקדש שמו ברבים לפי שבשעת השמד אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר ואין לשנות המנהג עכ"ל ספר התניא.

(ר' ר' ע"א ד"ה ורע). כתב בספר תניא בזה"ל מה שאנו אומרים ורע יצחק יחידך יחיד בשמך שקראת לו אבל אברהם ויעקב לא היו יחידים בשם אחד אברהם ויעקב ישראל וכן נמצא בירושלמי בברכות בסוף פ"א למה נשתנה שמו לאברהם וליצחק לא נשתנה מפני שקראו הקב"ה בעצמו וי"מ יחידך על שם שנתייחד לקרבן.

(שם ד"ה ישורון). הטעם שנקרא ישורון. ראיתי שכתב הרמב"ן בפירוש החומש דברים ב' פסוק י"ב ובשעיר ישבו החזורים וגם השמות ישמרו הטעם ויחליפו המלות כמו זרח וצוהר וכן יעשו לשבח יכנו יעקב שהוא לשון טרמה או לשון עקלקלות ויקראו אותו ישורון מן תם וישיר עכ"ל ובתחילת פ' עקב כתב הרמב"ן ולכן יקראו יעקב ישורון כי הפך העקוב למישור וכו' ע"ש.

(ד"ה יחיד חי העולמים. בברוך שאמר). עיי' תוס' יו"ט סוף תמיד כתב הנכון לומר ח' בצירי ורע המג"א סי' ר"ו בברכת בורא נפשות וכו' כתב לומר ח' העולמים הח' בצירי שהוא רבוק וכ"ה בתו"ט סוף תמיד עכ"ל וצ"ע שלא כתב זה לא בסימן נ"א גבי ברוך שאמר ולא בסי' נ"ו גבי ישתבח דהלא התו"ט כ"כ להדי' בנוסח ב"ש ובנוסח ישתבח. ורע דבספר אלי' רבא סי' נ"ד כתב ששמע מאדם נאמן שחור התו"ט אלא יאמרנו ח' בפת"ח. אכן אתן תודה כי בסי' אור חדש הביא דברי תו"ט לאומרו ח' בצירי וסמך ידיו על זה בכמה מקומות שאין עליהם תשובה דבכל מקום שאומרים ח' העולמים צריך לומר ח' בצירי אבל במקום שאומרים ח' עולמים כגון האדרת והאמונה לחי עולמים יאמרנו בפת"ח.

(באו ישיר ה' ימלוך לעולם ועד). יש מהדרין לומר כאן: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו כיבשה בתוך הים. והנה בלבוש לא רמז מהוספה זו כלום — רק במג"א סי' נ"א סק"ט כתב בשם המוונות טוב לומר עם השירה כי בא סוס פרעה וכו'. וחפשתי עוד בבאר הטיב סי' נ"א ומצאתי שכתב סק"ו בזה"ל בספר נגיד ומצוה בשם האר"י כתב שיש לומר ג"כ תרגום פסוק זה דהיינו שנים מקרא ואחד תרגום ושיש לומר פרשה כי בא סוס פרעה שגם פרשה זו מעיקר שירה ע"ש ועיי' גינת ורדים חלק א"ה כלל ב' סי' ח' עכ"ל. הגה גוף ספרים הללו אינם לפי שעה לפני ומהנראה אלי דהא בהא תלי' דלכאורה לפי הטעם שכתב ברמ"א בהגה שם סעי' ז' בזה"ל וכופלין פסוק כל הנשמה תהלל יהי לפי שהוא סוף פסוקי דומרה וכן פסוק ה' ימלוך לעולם ועד ע"כ וכן לשון

הלבוש וכופלין וכו'. וכן הטעם דכופלין ה' ימלוך לעולם ועד להודיע שגמרנו השירה וע"כ מעתה לאותן המוסיפין לומר כי בא סוס פרעה וס"ל שגם פרשה זו מעיקר השירה יקשה למה כופלין ה' ימלוך לעולם ועד כי לדבריהם בטלה הטעם של הרמ"א ולבוש אכן אם אמרינן תרגום על כך פסוק הוה עיקר דכופלין כדי שיהיה שנים מקרא ואחד תרגום וכוה הוכחתי על פני גברא רבה ששמעתי ממני עומד ומתפלל והוסיף לומר כי בא סוס וכו'. ומתרגומא דהאי קרא לא ידע כלום ולא אמרו והגדתי אליו דלא יצא ידי חובתו ממ"נ דבמה שכופל ה' ימלוך לע"ו מראה שגמר השירה וא"כ מה שמוסיף גורע וסותר טעם דאמרו רבנן בכפילא לפי"ו מאן דקא מוסיף באופן זה לא שפיר קמוסיף רק באופן שיאמר ג"כ התרגום אחר שאמר בעברי "ה' ימלוך לעולם ועד" ולכן אציג פה לשון התרגום י"י מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמאי ואגב גררא אסבירי אסבירי ליתן מובן לכל לב מבין, דהרמ"א והלבוש שכתבו שיגמור השירה בפסוק ה' ימלוך לע"ו סבירי להו כפי' הרשבים בחומש בזה"ל כי בא סוס פרעה וכו'. וניערו בים ישראל כבר הלכו ביבשה בתוך הים אז ותקח מרים הנביאה וכו'. וכמזהו כאשר ציוה ה' את משה וינחהו לפני העדות למשמרת (פ') בשלח ט"ז פסוק ל"ד) וכן בירמיה. והנה לפי הרשבים שפיר כתבו הרמ"א והלבוש דכופלין פסוק ה' ימלוך לעולם ועד להודיע שגמרנו השירה אמנם כת החולקים ואומרים שיש לומר ג"כ פסוק כי בא סוס פרעה אפשר דס"ל כפי' הרמ"א שהביאו הרמב"ן בזה"ל כי בא סוס פרעה אמר ר"א שגם זה מן השירה כי היו משוררים ואומרים כי בא סוס פרעה ברנבו ובפרשיו בים וישב עליהם את מי הים בעור בני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והוא נס בתוך נס וכו' ע"ש.

(דף י"ח ע"ב ד"ה יתגדל). כתב הרמ"א ריש ס"י ג"ו כשמתחיל י"ל ועתה יגדל נא נח וגומי' וזכור רחמך וכו'. וכתב הרמ"א דאין לאמרו בין ישתבח ליוצר אור בין גאולה לחפילה ובכל מקום שאסור להפסיק (של"ה ובי"ח בשם רש"ל) ובתשובה כתב רש"ל שאומרים אותו בין ישתבח ליוצר עכ"ל ועע"ש במג"א סק"ו דהא שכתב הרמ"א כשמתחיל י"ל ועתה וכו'. כוונתו קודם שהתחיל דבשעה שאומר החזן יתגדל צריך לשמוע ולשתוק וכו' ע"ש. אמנם דע בתשובת רש"ל ס"י ס"ד לא משמע כן שכתב בזה"ל והפסקים שאומרים דהיינו כשהש"ץ אומר יתגדל אז אומר ועתה יגדל נא וכו'. עוד כתב שם אומר אני אילו הפסקים אפי' בתפילי יוצר וכו'. אבל בתפילת ערבית דבעינן סמיכת גאולה לחפילה אין אני אומרה ואף שהרשב"א [כתב] בעינן סמיכת גאולה לתפילה בתפילת ערבית שהיא רשות אכן כבר כתבתי בחיבורי הגדול בפרק במה מדליקין שאין חילוק בתפילת י"ח עכ"ל וז"ל הא"ר ס"ק ד' ועתה יגדל נא וכו'. ומהר"ל כתב שאין לומר כלל ועתה יגדל ופסקי' תוס' מסיק דבקדיש בין ישתבח ליוצר ובקדיש שקודם תפילת ערבית אין לאמרו אבל בשאר קדישים אומרים וכ"פ בשל"ה דף רנ"ד ע"ב.

(בתפילת י"ח אמירת ענינו בסופו בא"ה העונה בעת צרה). בטור וש"ע א"ח ריש ס"י תקס"ו איתא דש"ץ מסיים בא"י העונה לעמו ישראל בעת צרה וכתב הט"ז דבסידורים שלנו יש הסרון הני שתי תיבות לעמו ישראל מיהו המ"א כתב דנוסחת הרמב"ם וכן כמשנה העונה בעת צרה וכן הוא בסידורים עכ"ל והנה כאל"י רבה ג"כ

לא הכריע אלא כתב בזה"ל ר"ש סימן תקס"ז בטור וש"ע לעמו ישראל ובסידורים שלנו העונה בעת צרה כנוסחת הרמב"ם עכ"ל. אמנם דע לפימ"ש"כ הא"ז ר"ס תקס"ה בשם הכל בו דבענינו יש ס"ג תיבות כנגד ס"ג אותיות שיש בפסוק וכו'. ובאגודה כתב נגד ס"ג אותיות בנ"י אבות וי"ב שבטים וכו'. ונ"ל דלזה נרמזו וכו'. ובענינו ס"ג תיבות להגן מאלו עכ"ל אי"כ יש ראי' לנוסחת הרמב"ם וכדאיתא במחזורים וסדורים שיסיים השי"ן העונה בעת צרה.

(ד"ה אמר ר' אליעזר וכו' תלמידי חכמים מרבים שלום לעולם ד' ל' ע"כ).
ברכות ס"ד: יבמות קכ"ב: גיור ס"ו: כריתות כ"ח: בכל המקומות האלו איתא אמר ר' אלעזר (בלא יו"ד והיינו ר"א בן פדת אמוראי תלמידו של ר' יוחנן חבירו של ר' חנינא. דאלו ר"א ביו"ד שהוא ר"א בן הורקנוס הוי זמן רב קודם לר' חנינא) ודע שבשים שלפני דפוס פ"ס דמ"ן איתא בתמיד ל"ב: אמר ר' אליעזר בן עזרי' תלמיד חכמים מרבים וכו'. וכתבתי בתקוני כלי שר"ת דנדפס בטעות ובדקתי בעין יעקב סוף פ"ד דמסכת תמיד מצאתי יושר אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא ת"ח מרבים וכו'. ובהרבה סידורי תפלות הנדפסים צריכין תיקון כזה לאומרו בשם אומרן אמר ר' אלעזר אמר ר"ח ת"ח מרבים שלום וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

(דף ל"ז ע"א ד"ה ועל ידי עבדיך הנביאים וכו' ונקתי דמס וכו'). צריך ביאור שהקדים נביאים לכתובים ובדין הוא להקדים כתובים לנביאים כמו שאנו מסדרים בזכרונות מלכיות ושופרות וכתבו התוס' ר"ה ל"ב. ד"ה מתחיל וכו' טעם לדבר דקראי בתהלים משלי איוב קדמי לנביאים וכו' ע"כ. ובקונטרס שטרי המאוחרין (ובחזקוני יש סדר למשנה פ"ט מ"ז דשביעית) קבעתי מסמורות דיש קפידא בהכי מסוגי' דתענית י"ו. דפר"ך מכרי' יונה בתר דוד ושלמה הוי מ"ט מקדים ל' ברישא ע"ש גם מה שיסר ידין בגוים מלא גויות וכו'. הך קרא כתיב תהילים ק"י ופרש"י דקאי על פרעה וכו'. מחץ ראש שהיו כל האומות תחת ממשלת מצרים מנחל בדרך יצתה מנילום היתה ארצו שותה ע"כ ידים ראש שהיה מתנאה וכו'. עוד פרש"י פירוש שני דקאי על סנחריב בימי חזקיה שהוא ראשה של ניגוה אשר מנחל בדרך היה שותה שנתפאר ששתו אוכלסיו מימי הירדן על כן ידים ראש היה משתבח ומתפאר בגדלו ע"ש הרי קרא זה איננו מענין שעסק המחבר על העתיד רק להדי' מורה על העבר ומצוה לפרש הלא דבר ואם בדוחק י"ל בקרא ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה דכתיב בפסוק ו' הביאו המיסד על דרך שאלה והסיבו על העתיד אבל מה נאמר באידך קרא שהביא עוד מנחל בדרך ישתה דכתיב בפסוק ו' שאין לו שום שייכות כי אם ע"י פרוש שכתב רש"י ו"ל על פרעה או על סנחריב ולכן אעתיק מה שכתב התרגום כתובים על פסוקים הללו [ידין בגוים] אתמנא לדיין על עממיא מלי ארעא גושמי רשיען קטילין מחא רישי מלכיא על ארעא סניאן לחרא: [מנחל בדרך] מפום נבייא באורחא אולסן יקבל מטול היכנא יוקף רישא: ואולי על דרך זו יסד המחבר והוא כפר"ש ואב"ע ושאר גדולי מפרשים.

(מחזור ד' א' ע"ב ד"ה עקר י"ב וכו' על שם הפסוק שאמר) סוף דניאל וז"ל רש"י בפירושו לקץ הימין כמו באחרית הימים ואין לפרש הימין לשון יד הימנית שהרי הוא מגוי במסורת וכו' ע"ש. ודע דבפסחים נ"ו אהא דאיתמר שם ביקש יעקב

לגלות לבניו קץ הימין כתב רש"י בזה"ל קץ הימין שיחזור ימינו לפניו שהשיב אחר ימינו מפני אויב ע"כ והנה בזה י"ל ברש"י בפירושו אלישנא דגמרא ניהא ל"י לפרש בפשיטות דקאי איד הימנית, רק בלישנא דקרא בדניאל מוכרח לפרש כמו ימים משום שמנוי במסורת הכי, מיהו בסנהדרין צ"ב ע"א כתב (אהא דאיתא התם מניין לתחיית המתים וכו') מהבא ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין) בזה"ל ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד וגם רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי השיב אחר ימינו ע"כ הרי מבורר בפירושו דקץ ראשון דכתיב בקרא פי' קץ הימים, ועל קץ הימין פי' יד הימנית נגד המסורה וקצ"ע עכ"ס הרב המפרש שכתב לקץ הימין ענינו קץ שהוא ישר ונכון וכו'. קץ הימין וכו'. רצונו לפרש הימין כמו המיומן (דמצינו בחולין צ"א. מיומן שבירך וכן עוד שם קל"ד: המיומן שבזרוע) לא ידענו למה לא פירש ברש"י ע"ס המסור' או כפרש"י בסנה' הנזכר.

(דף ט"ז ע"א ד"ה ונותנים). כתבו תוס' חגיגה י"ג: ד"ה מויעתן של חיות ויוצאים ממנו מלאכים ואומרים שירה ומיד נמרדים והכי מצינו במדרש איכה חדשים לבקרים שבורא מלאכים בכל יום ואומרים שירה ונמרדין להן כדאמר בסמוך משום שיש אות במלאכים הקבועים שממתינים זה לזה לומר שירה ואלו החדשים שאינם יודעים הדת ממנהרין לשוור ונתחייבו כליה והיינו אשר תקנו ויסדו אנשי כנסת הגדולה ונותנין רשות זה לזה קדושה כולם כאחד עונים ואומרים.

(דף ט"ז ע"ב ד"ה ובנו). כשיאמר „ובנו בחרת" יכוין במעמד הר סיני שאז בחר בנו מכל העמים וקרבנו לקבל תורתו, לשמך הגדול" יכוין מעשה עמלק כי אין השם שלם עד שימחה שם של עמלק. „להודות לך" יכוין שהספיק והלשון נבראו כדי להודות ולהלל שמו ולא לדבר לשון הרע ובוה יזכור מעשה מרים, וזכירת מצרים יכוין בפרשת ציצית על ססוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים (בשם ספר הכונות) וכתב המג"א סי' ס' שצריך ג"כ לכוון וזכור את אשר הקצפת וכו'. ויכוין זה באומרו באהבה לאפוקי באותו פעם שלא היה באהבה ע"ש.

(דף י"ח ע"א ד"ה ברוך תפילת שמונה עשרה). מעם שאומרים אלהי נבי כל אחד ולא סגי לתקן ולומר אלקי אברהם יצחק ויעקב תמצא מבורר בפנים מאירות ח"א סי' ל"ט דמצינו דאמר דוד לבנו בדר"ה סי' כ"ח פ"ט ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדיהו הפירוש הפשוט שאין לאדם להאמין מצד מנהג אבותיו כי זה מנהג האומות אלא מצד החקירה ע"ס תורתנו הקדושה שהוא אל הבורא יתברך ויתעלה שמו ולכך אמר דע את אלקי אביך מצד החקירה ומצינו באברהם שהוא היה חוקר ראשון אלקותו והוא הודיע אלקותו בעולם כי בימיו היו עובדים לכו"מ ואם היינו אומרים אלקי אברהם יצחק ויעקב הייתי יכול לומר שאברהם היה חוקר ראשון שחקר אלקותו ויצחק ויעקב בנוי סמכו על אמונת אבותיו ולכך אנו אומרים אלקי אצל כל אחד ואחד להודיע שכל אחד מצד עצמו עמד על החקירה ומצא האמת והוא אמונתנו הקדושה עכ"ל ומפני שאין הספר מצוי אצל הכל העתקתי לשון הגאון וע"ס דבריו של גדול הנזכר הרחיב ה' לי בדבר שיש למיקם עליה וגם נשאלתי עליו מפני מה אין אומרים אלקי אבותינו ואלקינו כפי הסדר כל המוקדם מוקדם

לברכה ובכן הוי מן הראוי להקדים אבותינו ואולם ברור ראיתי כי יתכן להקדים אלקינו כדי להורות כי לא מצד המנהג ומעשי אבותינו בירינו וכמ"ש בפנים מאירות בטעם מסבירות ולכאורה יש ליישב עוד ע"פ מ"ש התוס' ברכות מ': ד"ה אמר אביי וכו' וברכות של י"ח וכו'. אבל אלקי אברהם הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם כולו שהודיע מלכותו וכו' ע"ש וא"כ כיון דנוסח הברכות בכל מקום אלקינו מלך העולם לכך מקדים הכא ג"כ לומר אלקינו קודם שיאמר ואלקי אבותינו אלקי אברהם, [דהוא כמו מלכות שהודיע מלכותו של הקב"ה] אך דע דלקמן ברכות מ"ט. כתבו התוס' בד"ה ברוך וכו'. וברכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכת אל חי וקיים אי נמי אלקי אברהם מלכותו וכו'. הרי דלתירוצים נשאר קושי אדוקת ותו בלאו הכי קשה נמי מנוסח יהי רצון שאנו אומרים אחר המעביר שינה וכו'. ויהי רצון לפניך ה' אלקי ואלקי אבותינו שתרגילנו בתורתך וכו'. יהי רצון לפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתצילנו היום וכו'. וכן בישתבח וכן מה שאומרים בכל תפילת ערבית שחרית מוסף ומנחה בשבת וכן בכל תפילות ימים טובים אלקינו ואלקי אבותינו רצה במנוחתנו וכו'. ובכולם מקדימין אלקינו קודם ואלקי אבותינו אכן לישוב קדמייתא שכתב לעיל ניהא הכל ברעת והשכל.

(דף ל"ח ע"ב במפרש ד"ה לא יבא בכל עת אל הקודש). עיין הטיב ביומא נ"ג. אפילו היכא דלא מחייב אביאה רקנית כגון ששנג בוו והויר בהקטרה או דעייל שתי הקטרות אחת שלימה ואחת חסרה אפ"ה חייב משום קטורת שחיסר ועיין ברש"י ד"ה או שחיסר דכתוב הקטורת שלימה ולא חסירה ע"כ.

(ד"ה השיר שהלויים היו אומרים וכו'). אמירת שיר הלויים בכל יום ויום טעמם מבואר הכל בכרייתא ר"ה ל"א. ע"ש פלוגתא בין ר' נחמ"י ור' יהודא וכן במשנה סוף תמיד מבואר בפ"י הרמב"ם והרב מברטנורי ועי"י מש"כ בחיבורי יש סדר למשנה.

(שם במפרש ד"ה מזמור שיר ליום השבת ע"ש). בכרייתא דר"ה ל"א. מפרש ר' יהודא משום בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת (שעתיד להיות העולם חרב ואין אדם וכל המלאכות שובתות ועל אותו יום אומרים שיר של שבת. רש"י) אמר ר' נחמ"י מה ראה ר"ע לחלק בין הפרקים הללו (שכל ששת הימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר ושל שבת על שם להבא. רש"י) אלא וכו' בשביעי על שם ששבת. והנה לפי מה שסיים המשנה בשבת היו אומרים וכו' ליום שכולו שבת וכו' מוכח דס"ל כר"י והיו אומרים על לעתיד לבא וכו' בפירוש הרב מברטנורי ע"ש ואשר על כן לא הבינו מ"ש המפרש על שם ששבת בו ובחרושי הארכתו בס"ד גם בחיבורי יש סדר למשנה בסוף תמיד בארתי בזה.

(דף מ"א ביותן לך ד"ה אמר ר"י בכל מקום וכו'). מגילה ל"א. אמר ר"י בכל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה וכו'. וכן בילקוט וכו' רש"י בפרש' עקב וכו'. שאתה מוצא גבורתו וכו'. ועיין מהרש"א בח"א מיהו מה שהניח המהרש"א דברי רש"י בפרשת עקב בצריך עיון יתיישב הטיב ע"פ מ"ש השפתי חכמים ע"ש וכפ"י השי"ה מוכרח שהרי הפסקות משמשות ברש"י שלפנים ובכן זה שכתב רש"י ואוהב גר וכו'. הוא דיבור בפני עצמו ולא כמו שהבין המהרש"א דשייך לדיבור שלפניו וכל זה

מבואר להמעייין שלא יכוב עכ"פ הא דשינה המסדר הכא להעתיק גדולתו במקום גבורתו צריך ביאור, מיהו בזה ודאי יפה עשה המסדר דגבי תורה העתיק וכתב בתרי' אבי יתומים וכו' אבל גבי שנו בנביאים לא העתיק וכתב בתרי' ומעם לשבח דבתורה ובנביאים כתיב גבורה בפסוק אחד ובקרא הסמוך כתיב העונה משאיכ בנביאים (ישעי' נ"ז) כתיבי גבורה ועונה בחד קרא והלכך דולג מלהעתיק דלא שייך וכתב בתרי' וכו'. ובגמרי' שלא היבא אלא איזה תיבות מרישא דקרא וגומר יש שייכות לומר וכתב בתרי' אכן המסדר הכא שהעתיק כל הפסוק למען דעת כל עמי הארץ אחד אנשים ואחד נשים למגדול ועד קטון המשך הפסוק לפיכך מוכרח להשמיט העתקת וכתב בתרי' וזה טעם ברור והגאון יחזקאל לאנדוי אב"ד דק"ק פראג הסכים על זה והארץ עוד ליישב בטעם דשינה המסדר להעתיק גדולתו במקום גבורתו דאיתא בגמרי' וכאן אין מקום לקבל אריכות ובחיבורי כנסת חכמי ישראל המצא מבואר הטיב בס"ד.

(רף נ"א: במפרש ד"ה י"מ חנה במקום רבקה כוונתם). ר"ה י"ד: איתא להדיה בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה עוד שם י"א. וכן בברכות כ"ט. ושם מוכרח דנפקדה חנה דמסיק הש"ס ר"ה י"א. נפקדה שרה רחל וחנה מנלן אמר ר' אלעזר איתא פקידה פקידה איתא זכירה זכירה כתיב ברחל ויוכור אלקים את רחל וכתב בחנה ויוכרה ה' ואתיא זכירה זכירה מר"ה דכתיב שבתון זכרון תרועה פקידה פקידה כתיב בחנה כי פקד ה' את חנה וכתב בשרה וד' פקד את שרה ע"ב והנה ברבקה לא מצינו לא פקידה ולא זכירה ואין שום ראיה שרבקה נפקדה בר"ה ולפיכך לא תני רבקה בהדי הני תלתא דאתיא מג"ש להדי' דנפקדו בר"ה ובכן דברי הגדול בעל פירוש המחזור צ"ע בתחילת ובסוף דבריו.

(ד"ה כל שטרי באבינו מלכינו). עיין נוסחאות שונות כפי' המחזור אבל העיקר והנכון כמו שנדפס בחיריק תחת השי"ן ושוא תחת הטי"ת וצרי' תחת הרי"ש וכ"כ התשבי וצ"ל שטרי ושועים כל האומרים שטרי ע"ש שהארץ וכן הסכים על ידו מארא דודי וקיני הגאון תו"ש משנה ו' פ"א דבי"מ.

(שם ד"ה קרע רוע גור דינינו). יש לומר "רוע גור" בנשימה אחת עמ"ש הטו"ו סי' תרכ"ב סי"ק ב' מילתא בטעמא כי שייכא להרדי דהיינו שיקרע הוא רוע שיש בגזירה ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים וכו'. וכן ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה הוא ג"כ בדרך הזה ולא כמו שרבים מפסיקים בניגון בין רוע וגזירה דזה אינו נכון וכו'. ע"כ צריך למחות בפרט החזנים שלא יעשו כן ע"כ וראיתי בקיצור של"ה דפוס פפורד שנת תק"ל לפ"ק ד' פ"ד כתב בזה"ל כשאומרים בא"מ קרע רוע גור דינינו יש לומר קרע רוע בנשימה אחת כי שייכן להרדי דהיינו שיקרע הקב"ה רוע שיש בגזירה ומה שנשאר יהיה לרחמים עכ"ל ואולי טעות נפל בדפוס וצ"ל יש לומר "קרע רוע גור" בנשימה אחת וכו'. ויהיה דבריו מכוון.

(סליחות ד' א' ד"ה ה' ה'). כתב בלחם חמדות פרק אין עומדין סעי' מ"ח (אהא שכתב הרא"ש אותן שאומרים ביום הכיפורים אחר סיום תפילת נעילה ב' או ג' פעמים שמע ישראל משתקין אותן) בזה"ל בנעילת י"ה"כ כבר נחבטל אבל באשמורת ישנם עדיין בני אדם שבכל פעם שאמר החזן ויעבור הם אומרים שמע ישראל ונמצא

שמכסלים הפסוק פעמים רבות ואע"פ שאין כופלין אותו במיד זה אחר זה מ"מ נראה לי דהוי מכלל דמשחקין אותו ולפחות מנונה הוא וראוי לבטלו עכ"ל והשל"ה ד' רנ"ג (דפוס אמ"ש) כתב בזה"ל האומר שמע שמע וכו' ואותן הנוהגים לומר שמע ישראל בשעה שהש"ן אומר ויעבור אין בכלל זה מאחר שאין תיבה באמירתו ותמיד סליחה מפסיק בין ויעבור לזיעבור וישר כוחם ומנהג טוב הוא בעיני אחד בני י"ג ראוי להזכיר בייג מידות עכ"ל ודע דסברות חלוקות של הגדולים הנ"ל הזכיר המג"א ס"י ס"א סק"ז בזה"ל שמע ב"ם ומהאי טעמא אסור לומר שמע בכל פעם שאומרים בסליחות ויעבור (לחם חמודות) ובשל"ה כתב דנכון לאומרו ע"ש וכן נראה לי מאחר שמפסיק הרבה בנתיים לא מחוי כשתי רשויות עכ"ל הנה הרואה לשון השל"ה כפי שהעתיקו לעיל אות באות יראה דלכאורה לא חירש המג"א בנתינת טעם כלום במה שכתב מאחר שמפסיק וכו'. ודבריו כבר, כתב השל"ה בעצמו ובכן לכאורה דע"כ טעות הדפוס (דשכיחא טובא כנודע) איתרמי וכך צ"ל ובשל"ה כתב דנכון לאומרו מאחר שמפסיק הרבה בנתיים וכו'. ועתה תחזה כי המג"א לא הכריע בין חילוקי דעות הנוכרים ואולם ברור ראיתי כי משיב מארי דודי זקני בלחם חמודות בדברי חמודות, עלינו לשבח להודות באשר שמוצא שפתינו ברור מללו, כמו שכתב וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה'" (כי תשא). ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום" וכו'. וא"כ אם יאמר שמע ישראל בין הפסוק הרי אינו כמו שכתוב והוי כאילו מעיד שקר שהרי התחיל לומר כמו שכתוב ואח"כ אומר מה שאינו כתוב הכא וגם מי נתן רשות להפסיק בפסוק דלא פסקי משה (עיי' ברכות י"ב: תענית כ"ו: מגילה כ"ב). ולולי דמסתפינא ה"א דגם השל"ה לא העמיד דבריו וכמעט חזר מסברתו כי בסידור שערי שמים (שנדפס אחר שחבר ספרו של"ה) הנתקן ע"ם ועצתו וצוואתו של הקדוש השל"ה ו"ל לא שינה כלום לא נזכר שם כלל אלא נדפס בנוסחא שלפניו פה וגם בשום מחזור וסידור הנסוצים בקרב ישראל לא נשמע הכא ענין שמע.

(דף ס"ב ע"ב ד"ה פזמון בסליחות יום א'). כתב התשבי שורש פום בזה"ל פום קורין לקצת הפיימים פזמונים ולא ידעו מה הוא ושמעתי אומרים שתרנום של ייען איוב הראשון ופזים לשון צעקה ואני חפשתי בהרבה נוסחאות מדויקות ולא מצאתי רק ואתיב כמו שמתורגמים שאר חבריו ואולי כן הוא בתרגום ירושלמי או בתרגום עקילום או בתרגום רב יוסי צ"ל יוסף אשר לא נמצאו בינינו היום וכו'. עכ"ל וראיתי בערוך ערך פזמא בפסקא דבחורש השלישי יחלצני כי חפץ בי אמר ר' יוחנן פזמא דידיה היא סלקת ביה במיתן לי אורייתא ע"כ וכתב הרב המוס"ף פ"י בלשון יוני סדירות וגדיבות ע"כ ואולי על דרך זה נקרא פזמון כדרך שם סליחות כך נקרא זה שמבקשים גריבות וותרנות כשם שמבקשין סליחה עוד אפשר לומר דפזמון ר"ת פ"י"ט ז"ה מ"הדרין. (כי כך עושים שמחזרים דבור הראשון וגם מסיימין בו בין כל פרק ופרק או) מ"שובח ו"עושיין נ"גינה כי כל פיוט ופיוט הפזמון יש עליו נגינה מיוחדת שאינו בשארי משא"כ בפיוטים סליחה נגינה אחת לכולן (ועוד נשמע טעם מוטעם לשבח יותר השומע והבורר טעמים הנוכרים יקיימם ולא יהיה סותר) ואודיעך עוד למאן דבעי למידע כי כל פיוטי הסליחות הם בארבע בתים בחרוז ופיוט, שנייה נקראת כי היא בשתי חרוזות ושלישיה נקראת על שם שהיא בת שלש חרוזות.

ושלמוניות על שם שהיא תשלום ובסוף וחטאת של ענינים הנזכרים ועל השלמות נקראת כך והגם למראה עין דברים פשוטים הם אמנם מפני שנשאלתי מכמה בעלי תורה על השמות האלו והצרכתי להשיב להם לכן חקקתי על הספר ובדיו למצוא נכון אי.

(במוסף של ר"ה ד"ה כף רגל חמש מאות וחמש עשרה וכו'). ו"ל תוס' חגיגה י"ג. ד"ה ורגלי החיות כנגד כולם יש מגיהין בקדושת שיסד הקליר וחיות אשר הנה מרובעות לכסא כף רגל חמש מאות וחמש עשרה ומוחקין הוי"ו ואומרים כי כן עולה לפי חשבון שבכאן למנין ו' רקיעים וח' אוירים הוא ט"ו פעמים ת"ק והיינו מנין ישרה שיר ת"ק וי"ה לסימנא שכן עולה ט"ו פעמים כך ומיהו בחינם מחקוהו שיסד דבריו ע"פ הירושלמי. דהרואה אמר ר' לוי מארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה אמר ר' ברכי' ור' חלבו בשם ר' אבא סמיקא גדול מזה רגל אחד כמנין ישר"ה ראה כמה גבוה מעולמו (וכן איתא בירושלמי ועיי' שם ותמצא עוד איזה שינוים) לעולמו כו'. משמע כמנין שיסד ת"ק ט"ו וכן היה דרכו שבכמה מקומות היה מניח שיטת הש"ס שלנו כדי לאחוז שיטת הש"ס ירושלמי שהוא היה תנא והוא היה ר' אלעזר בר שמעון דקרי עליו מכל אבקת רוכל וכו'. עיי' בתוס' והנה בפירוש המחזור מחק הוי"ו ומפרש קצת בענין אחר ותימה שלא ראה דברי התוס' הג"ל ומה שיש לדקדק בדברי התוס' ובדברי פירוש המחזור הלא כתובה אצלי בס"ד בחדושי הערוך ערך קל"ר וקצת דברים משמי תמצא בס' זכרון יוסף חלק א"ה שאלה י"ג.

(דף ע' ע"ב במפרש ד"ה ר"ה מביאין שני פרים לכך נקט מוספי חודש). כלומר דלעיל דאמר שם מוספי עשרה היינו מוספי ראש השנה שיש פר אחד איל אחד ד' כבשים ושעיר אבל הכא קחשיב מוספי חודש דהיינו הבאים בר"ה כשכיל ראש החודש והן פרים שנים ואיל אחד וכבשים ו' ושעיר אחד ועולה מספרם אחד עשר ומהו הוכיחו תוס' בשם ר"ת נגד רבינו משולם עי' ר"ה ח': ד"ה שהחדש וכו'. ודע דמש"כ התוס' בשם ההוספת' דריש שבועות שלשים שעירים מקריבים ישראל בכל שנה וכו'. צ"ל שלושים ושתיים גם בתוס' ביצה ט"ז. ד"ה איזה וכו'. העתיקו בשם התוס' לז' שעירים כי כך איתא בתוס' בחשבון י"ב שעירים לייב חדשי השנה ו' בפסח וח' בחג ב' ביום הכפורים אחד בר"ה ושנים בעצרת אחד בגלגל (לחם הפנים וצ"ל) שתי הלחם ואחד בגלגל היום ע"כ.

(ד' ע"א. ד"ה אדיר אדירינו בקדושה). כתב הלבוש אי"ח סי' תפ"ה סמוך לסוף ס"ג חזון השי"ת התפלה ומוסף אדיר אדירינו וכן בכל ימי מתפללים שיבא משיח ויהיה ה' מלך על כל הארץ ובשבת אין אומרים אותו דגמירי שלא יבא משיח בשבת ובפזונו וגלילותיה אומרים אדיר אדירינו אף בשבת עכ"ל הלבוש. לכאורה דבריו של גדול שיצא לחלק בין יו"ט דאומרים אותו ובין שבת דאין אומרים אותו דגמירי שלא יבא משיח בשבת צריכין פנים שהרי להדי' מבואר בבבלייתא דערובין מ"ג הריני נויר ביום שבין דוד בא מותר לשחות יין בשבתות וימים טובים (דודאי לא אתי משיח האידנא. רש"י) וכן מבואר עוד בכל הסוגי' דהתם דאין בין יו"ט לשבת לענין ביאת בן דוד ומצוה ליישב דברי הגאון הלבוש מפני הכבוד. (ויפה מנהגנו שנוהגי' שאנו

אומרים פה אדיר אדירינו בכל יו"ט אפי' כשחל. בשבת הואיל דבביאת בן דוד יו"ט ושבת דין אחד לשניהם).

(במחזור ד' פ"א בדוכן ד"ה רבשיע רפאם כחוקיהו מלך יהודה). הנוסחא לפנינו תמוה דלא נאמר על הסדר הדורות והקדים חוקיה למרים ונעמן למשה רבינו, והנה בנוסחא הגמ' דברכות ג"ח: הם על הסדר רק במה דהקדים חוקיהו לאלישע צ"ע אכן בהרא"ש פרק ה' איתא רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו וכצרת מרים על ידי משה וכצרת נעמן ע"י אלישע וכחליו של יחזקיהו שהשתא אתי שפיר על הסדר אמנם בלבוש סי' ק"ל איתא רפאם כמי מרה ע"י מרע"ה וכמי יריחו ע"י אלישע וכמרים מצערתה וכנעמן מצערתו וכחוקיהו מחליו וכן איתא בטור וכן הוא על הסדר הזה ברי"ף בקצת שינוי בנוס' וראיתי באל"י רבה סק"ה שהסכים לנוסח' הלבוש וכתב הא דחשב מי יריחו קודם למרים היינו לסמוך מי יריחו. למי מרה ע"ש (ואולי אם ראה הא"ר נוסחא שכתב הרא"ש שהעתקתי היה מסכים לו) ודע עוד משיב המג"א סעי' ק"ב דיאמר תחילה בין שחלמתי על אחרים דצריך לבקש על חבירו תחילה חולק עליו הא"ר הנ"ל בסק"ג וכתב הנוסחא שלפנינו בין שחלמתי על עצמי וכו' היא העיקר ודע דבחיבורי יש סדר למשנה מ"ז פ"ט דשביעית בקונטר' שטרי המאוחרין כתבתי בסעייתא דשמי' ראי' חזקה מתענית י"ב דפר"ך מכרי יונה בתר דוד ושלמה הוה מאי שעמא מקדים ל' ומתרג' משום דבעי לא יחתם וכו'. ע"ש הרי מוכח דאיכא קפידה רבה שלא לשנות בתפלה מסדר הדורות ודי בזה להבין ולהורות.

(דף צ"א ע"ב ביוצר אשר מי יעשה כמעשיך וכו'. ד"ה ונחבא בארץ י"ג שנה וכו'). בב"ק ד' צ"א אמרינן עשר שנים נחבש אברהם וכו'. שוב מצאתי המהרש"א בח"א שכתב ויש ליישב דנחבא היה בארץ עד שהיה לו י"ג שנים ע"ש ברי"ש דברי המהרש"א ע"פ מה דאמרינן בנדרים ל"ב. דבן ג' שנים הכיר את בוראו וכיון שהיה קטן חבשו אותו ולא דנו אותו למיתה עד אחר עשר שנים שבא לכלל איש ואז דנו אותו למיתה והפילו אותו לכבשן האש והצילו הקב"ה ע"כ אולם ברור ראיתי דקשה לומר דהפייט כיון אל זה שהרי מזה שיסד הנס הראשון בהולדו נתייעצו וכו', משמע מיד כשנולד אברהם בקשו להורגו. לכן נראה האמת דס"ל להפייט כמפורש בסיפורי מעשי של אברהם הביאו בסוף שבט מוסר מפי המדרשים דנמרוד ראה בחכמת הכוכבים שיוולד אדם אחד ויעמוד כנגדו וכו'. ע"ש כל אותו המעשה נתייעץ נמרוד עם חכמיו החרטומים להרוג כל זכר הילול והחביאתו אמו וזוה מוכן כל מה שיסד בנס הראשון וכן איתא בפרקי דר"א פרק כ"ו והביא הילקוט רמז מ"ה בזה"ל הנס הראשון כשנולד בקשו כל גדולי מלכות והקוסמים להורגו ונחבא בארץ י"ג שנים שלא ראה את השמש והירח ולאחר כך יצא ומדבר בלשון הקודש ומאם באלילים הנס השני נחבש בבית האסורים עוד שלש שנים בכותא ושבע בכרדו ויש אומרים שבע בכותא ושלש בכרדו ואח"כ נתנוהו בתוך כבשן האש ומלך הכבוד פשט יד ימינו להצילו שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים וכו'. ע"כ הנה תראה דלשון הפייט כלשון פרקי דר"א והכוונה כמו שכתבתי וגם בכ"ב ד' צ"א דנחבש עשר שנים היינו בהנס השני ובכן דע דגם משיב בפירוש המחזור לעיל עמוד א' ד"ה הנס הא' כשביער ע"ז של אבי ונחבא היה נטמן במערה י"ג שנה כך מפורש באגדה לא דק

ודע דבאבות מ"ג פ"ה כתב הרב מברטנורא בזה"ל עשרה נסיונות נתנסה אברהם. (א) אור כשדים שהשליכו נמרוד לכבשן האש. (ב) לך לך מארצך. (ג) ויהי רעב בארץ. (ד) ותוקח האשה בית פרעה. (ה) מלחמת המלכים. (ו) מעמד בין הבתרים שהראו שעבוד מלכות. (ז) המילה. (ח) וישלח אבימלך ויקח את שרה. (ט) גרש האמה ואת בנה. (י) העקירה. ע"כ והארכתי קצת בחיבורי יש סדר למשנה הא דלא חשיב הרב מברטנורא הנם האי כמו דאתמר בפרקי דר"א והפייט דהכא עוד איכא למידק דלמה לא חשיב הפייט הנסיון כשלקח אבימלך את שרה כמו שחשיב בנס החמישי נלקחה שרה למושל עמים וכו'. וינגע ה' את פרעה. אלא כולל מעשי דאבימלך מלך גר ולקח יפת פעמים ונעשה הוא וכל ביתו וכו'. בהדי נסיון דפרעה. אכן לפי סדר הכתובי וסידורי המעשיות היה זמן רב בין מעשה פרעה למעשה אבימלך דלאחר מעשה דפרעה היה נסיון מלחמת המלכים ונסיון מעמד בין הבתרים והמילה ואח"כ מעשה של אבימלך ועיינתי בפרקי דר"א פ' כ"ו כתב ג"ב הנסיון החמישי שנלקחה שרה אשתו לפרעה וכו'. וקרא לאברהם וא"ל הרי אשתך וכו'. שנאמר הנה אשתך קח ולך וכתיב אחריו ויצו עליו פרעה כל מה שנתן לשרה נתן אבימלך לאברהם שנאמר ויקח אבימלך וכו'. ושלח אבימלך ולקח את שרה וכו'. נסיון החמישי באו אליו כל המלכים להורגו וכו'. נסיון השביעי אחר הדברים היה דבר ה' אל אברהם במחזה וכו'. נסיון השמיני ויהי אברהם וכו'. אלא מול בשר ערלתך מעליך וכו'. נסיון התשיעי ישמעאל וכו'. אמרה שרה לאברהם כתוב גט גירושין ושלח את האמה הזאת ובנה מעלי ומעל בני מן העולם הזה ומן העולם הבא (ועתה תדע מה שיסדר הפייטן לקמן התשיעי וכו'. מזה ולכא לדור דורים וגם כל שארי דברים שזכר הפייטן בזה נתיסר ע"פ האמור בפ' דר"א כשתעיין שמה תמצא הכל בביאור יפה) ומכל הרעות שבה על אברהם היה קשה ורע בעיניו הדבר הזה וכו'. הנסיון העשירי וכו'. קח נא את בנך וכו'. ע"כ הרי דגם התנא דפ"א לא קחשיב מעשי דאבימלך לנסיון ובעי טעמא ואם יש טעם לזה איכא למידק על הרב מברטנורא וגם שלא ראה מה דתנא בפ' דר"א ואין עוד כאן מקום לקבל אריכות.

(דף צ"ד ביוצר אשר מי יעשה כמעשיך ד"ה ותור אלו בני ישמעאל שנמשלו לשורים.) לפי פרש"י פרשת לך לך פרשה ט"ו פ' ט' וכן בתרגום אנקלוס הו' פירושא ותור וגזול תור בן יונה ע"ש אבל דע בפרקי דר"א ביאר הכא בהדי' בפר' כ"ה בזה"ל ותור אלו בני ישראל לא נאמר תור זה בלשון תורה אלא בלשון ארמית תור זה השור וכו'.

(שם במפרש ד"ה וקשה לפירושנו.) כתבו תוס' ר"ה ד"ה אלא דקאי בחג וכו'. סוגי' דשמעת' מוכח דבתשרי נימול אברהם וכו' ובפרקי דר"א נמי אמרינן דביום הכיפורים נימול אברהם אבינו וכו' דאמרינן בסדר עולם וכו'. ומיהו פליג אדהכא וכו'. כמ"ז באו מלאכים לבשרו וכו' ומצות אפה ויאכלו בלילי חג פסח דאמרינן בב"ר לוחי ועשי עוגות הדא אמרה שפסח היה וכו'. וע"ש כי האריכו בזה והנה כבר כתבתי בסעיף דרשמיא שכל יסוד הפייט הזה נתחבר ע"פ מה דתניא בפרקי דר"א.

(דף ק"ב.) במפרש ד"ה ויעתר אל תקרי ויעתר כו'. סנהדרין ק"ג. (ועיי"ש מש"כ בס"ד בתקוני כלי שרת ליישב זה דבקרא ד"ה ב' ל"ג כתיב ויעתר ע"ש) מה דכתיב

וישמע אליו ויחתר לו ויעתר לו מבעי לי מלמד שעשה לו הקביה כמין מחתרת כדי לקבלו בתשובה מפני מידת הדין ודע על מילת ויחתר נדפס על הגליון ולא נמצא כן ודע עוד דו"ל רש"י וישמע אליו ויחתר לו ומבחוץ כתיב ויעתר לו כך שמעתי ע"כ.

(דף צ"ז ע"ב ד"ה [ביום השבת וכו'] ביעלה ויבא בתפלת ר"ה). המנהג שלא להזכיר כמשיכ המניא סי' תפ"ב סק"ה (אהא שכתב הרמ"א דצריך להזכיר בשל שבת יעו"י) בזה"ל ביש"ש פ"ק ביצה פסק שאין להזכיר שבת יעלה ויבא וכ"ס הלבוש בשם כמה גדולים וכ"כ ב"ח ומהר"ל בתשובה ע"כ והט"ז סק"ב האריך ומסיק להזכירו וסיים אפילו לאותן הגדולים שאין מסכימים להזכירו אין למחות בשום אדם אם מזכירו דהא אין כאן ברכה לבטלה וכו'. וז"ל הלבוש סי' תפ"ב סעי' א' ואין נוהגין להזכיר ביעלה ויבא וכו'. ביום השבת וכו'. שהרי כבר הזכיר שבת בריש אתה בחרתנו ולמה לו להזכירו שנית עד סוף הברכה סמוך לחתימה וכו'. ותמהני מאז על מורי מהרמ"א וז"ל שכתב שמזכירין שבת ביעלה ויבא ואע"פ שהאמת הוא שזהו דעת וקצת גדולי הפוסקים וכו'. אבל שמעתי מכמה וכו'. ולא הזכירוהו וגם כל הרסוסי הישנים יוכיחו שהמנהג כן שהרי לא הודפס בשום אחד שבת ביעלה ויבא בשום וכו'. וכדומה לי ששמעתי טעם נכון שלא להזכירו שהרי עיקר יעלה ויבא לא נתיסר אלא על הזכירה והפקירה ואין שייך זכרון אלא בריה ויו"ט דכתיב וכו' שמתחכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וכו'. והיו לכם לזכרון וגו' ולא הזכירה שבת באותו פרשה לפיכך אין צריכין להזכיר שבת במקום שעיקרו משום זכרון שהוא משום ר"ה ויו"ט וכו'. עכ"ל והנה בדפוס המחזור הלזה תמצא פעמים נזכר של שבת ביעלה ויבא ופעמים אינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא כגון בהחזרת הש"ץ ליום א' דריה וברור היכא דמזכיר שנגזת הדפוס ומאסס ההשגחה נעשתה ואני תקנתיה בע"ה במקומתם למושבותם.

(דף קכ"א ע"ב ד"ה בסליחה אל הר המור עקירה). בתענית ט"ז. מאי הר המוריה וכו'. שיצא ממנו הוראה לישראל וז"ל רש"י מאי הר המוריה וכו'. דאברהם קרא למקום העקירה הר יראה וכתיב בראשית כ"ב אל הר המוריה וכתבתי בתיקוני כלי שרת בס"ד לא מצינו בכל התורה הר המוריה ובעקירה כתיב ארץ המוריה נזכר בד"ה ב' ג' ויכל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה (והארבתי קצת בזה גם במיני תרגומא בס"ד על מה שתרגם אונקלוס פ' ויראה כ"ב ב' ארץ המוריה ארעא פולחנא וגם לכוון דברי רש"י ואין כאן מקום לקבל אריכות) וראיתי בילקוט שיר השירים אלך לי אל הר המור. המור פליגי בה וכו'. חד אמר שממנו יצאה הוראה לישראל וכו'. ואחר העיון בדברים אלו מוכן למאוד מה שיסד הפייט אל הר המור גבעת הוריה וז"ל רש"י הר שיצא ממנו הוראה תורה לישראל כי מציון תצא תורה יורו משפטך ליעקב ולשכת הגוית.

(שם דף קכ"ב ד"ה בסליחה הן בעשירית וכו'). מבואר ע"פ מה דאיתא בסנהדרין פ"ט: ויאמר קה נא את בנך אריש בר אבא אין נא אלא לשון בקשה משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור אחד ונצח לימים עמדה עליו מלחמה חזקה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו שלא יאמרו וכו'. אף

הקב"ה אמר לאברהם וכו' עכשיו עמוד לי בנסיון זה וזה כוונתו הן בעשיריו וכו'. וזרותו כגבור מלמד במלחמת אונסים.

(במחזור קל"ה. ד"ה תחינה שם המחבר משה בר שמואל אבשלום). כתבו התוס' יומא ל"ח: ד"ה דלא מסקי בשמייהו בזה"ל בפ"ב דכתובות ד' ק"ד: גבי שני דייני גזירות (חנן ואדמון בני וצ"ל) אדמון וחנן בן אבשלום גרים ר"ת אבי שלום משום דאמר ר' מאיר דף ק"ג: אבשלום אין לו חלק לעולם הבא וכו'. וכ"כ תוס' בכתובות ק"ד ד"ה שני דייני גזירות היו בירושל' אדמון וחנן בן אבי שלום הכי גרם ר"ת דהא לר' [מאיר] דאמר בפרק חלק דאבשלום אין לו חלק לעולם הבא היכא מסקינן בשמי' הא אמר ביומא ד' ל"ח: ושם רשעים ירקב דלא מסקינן בשמייהו וכו'. ע"ש [וע"ע תוס' מגילה י"ד עוספן גרסינן וכו']. ולכאורה פליאה דהמחבר תחינה זו חתם אבשלום בראש החרוזות [ודוחק לומר נהי דשם אבשלום בלחוד לא מסקינן בשמיה אבל לאצטרופי לשם שמואל חזי דאין מעם לחלק באופן זה דמאי שני. דהא עכ"פ לשיטת ר"ת שם אבשלום בלא יו"ד לא יזכר ולא יפקד] וע"ע משי"כ לקמן בס"ד דחתם בכל מקום בר אבשלום. מהנראה לומר דהשם שנקרא אבי המחבר אבשלום, שלא חשו להכי דמצינו דעת חולק על ר' מאיר בזה בסוטה י': דאיתמר לפרש קרא וירגו המלך וכו'. בני בני וכו'. הני תמני בני למה שבעה דאסקי [לאבשלום] משבעה מדורי גיהנם ואירך איכא דאמרי דקריב ריש' לגבי גופי' ואיכא דאמרי דאיתו לעלמא דאתי. מבואר דללשון שני דאיתתי לעלמא דאתי יש לו לאבשלום חלק לעולם הבא ופליגי אדרי' מאיר וכ"כ תוס' שם דר"מ ס"ל כלשון ראשון דקריב רישיה וכו'. ע"ש והשתא שפיר י"ל דאותן שקראו לבניהן אבשלום ס"ל כלשון שני והיא גרסתם במשנה דכתובות חנן בן אבשלום [בלא יו"ד] וס"ל דלשון ראשון שבגמרא אולא אליכא דר' מאיר ולא קי"ל כוותי' אלא כלשנא בתרא [ודע שבסדר המשנה שבירושלמי בכתובות פרק י"ג איתא חנן בן אבשלום וכ"א ברי"ף ורא"ש וכפי שבררתי לעיל אין הגהות של ר"ת מוכרח כל כך וצ"ע] ועיי' ב"ש סי' קכ"ט בשמות אנשים סברא דיש לכתוב בגט אבשלום דיש לו חלק לעוה"ב ומסקינן בשמ"י. ובדרכי משה נסתפק בצד כותבין אבשלום אי אבי שלום ע"ש וכבר הארכתי בענין זה במקום אחר וכפי שכתב הרש"ל כשתסתפק בשם מן השמות אין לכתוב בגט מלא או חסר וכו', תוכל לסמוך על כתבים הראשונים של החכמים אסילו באיגרת שלומים וכו', עיי' מכל זה בתשובת רמ"א סי' ו'. מכשי"כ שיש לסמוך על המחבר תחינה זו ואין כאן עוד מקום לקבל אריכות. ואתן תורה דחסרון וגם קילקול הדפוס יש כאן כי מה דגרס ברמ"ש אומרים מי יתן וכו', הוסיפו הכי שלא כדת וצ"ל "רמשי' אומרים מי יתן וכו'. וכן הוא בהרבה שארי דפוסין ובמפרש דהכא ועתה תחזה ראשי החרוזות משה בר שמואל בר אבשלום והוא אשר חיבר ג"כ יוצר של שמחת תורה המתחיל אשרי העם שלו ככה ומיוסר שם משה בר שמואל בר אבשלום בראשי החרוזות וכן יסד התחינה לקמן ביום חמישי המתחיל מקוה ישראל וכו'.

(במחזור דף קמ"ב: בשמעו נא רבותי וכו', ד"ה "ואסילו גזירות שמשון"). גם בגוססתאות השל"ה איתא הכי, ברם בגזיר י"ד. ובמכות כ"ב. מבואר להדי' דגזירות שמשון אין לו התרה כלל, וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות גזירות דין י"ד בזה"ל מי

שנדר נזירת כשמשון אינו יכול לשאול על נהרו שגזירות שמשון לעולם היתה עכ"ל ועל טוב יזכר שמו של רב חביבי חכם השלם מתוך ומסיק מהר"ל טערה הייטב נ"י שהתעורר ג"כ בזה וכדי להסיר כובד הפליאה לא יגונה ההכרח אם נאמר דקילקול העתקה ושגגת הדפוס גרמו שהחליפו במקום שהיה כתוב אם לא נזירות שמשון וכו'. טעו והדפיסו תיבת אפילו נזירות וכו'. ולמצוא יחשב לכל מי שבידו בלתי הגה ליישב דברים שעל הלב מתקבל ומתיישב. ודע עוד דוה"ל הטושי"ע י"ד סי' רי"ד סעי' א' אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג בן לעולם ונהג בן אפילו פעם אחת צריך התרה ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג בן לשם נדר לפיכך הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים לסייג ולפרישות יאמר בתחילת הנהגתו שאינו מקבל עליו בן בנדר וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג בן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה ולא לעולם וכו'. עכ"ל אמור מעתה מ"ש המסדר הלזה ויל לקמן בסמוך וכל שום קבלה וכו'. ובין שום מנהג של מצוה וכו'. או איזה הנהגה טובה וכו' שנהגתי שלש פעמים ולא התניתי שיהא בלי נדר וכו'. ולכאורה מחוסר מובן מאי איריא שנהגתי שלש פעמים הלא אפילו כשנהג רק פעם אחת צריך התרה כמשיב בטור שי"ע, שהעתיקתי למעלה ואשר על כן לכאורה עדיפא טפי שלא יאמר אותן שתי תיבות "שלש פעמים" אלא יאמר או איזה הנהגה טובה או איזה דבר שנהגתי ולא התניתי שיהא בלי נדר וכו'.

(במחזור ר' קמ"ז ע"ב בתפילת של כל גררי דיה אתה יודע רזי-עולם וכו', אין כל דבר נעלם). כתב הלבוש אי"ח סי' תר"ז והאומר אין כל דבר נעלם וכו', טועה גמור הוא וכו'. רק יאמר אין דבר נעלם ממך וע"ש אכן הא"ר מקיים נוסחת כל דבר ע"ש ודע שכתב התשבי בשורש כל בזה"ל ידוע כי נמצא מלת כל משמשת במקום מאומה כמו כל מלאכה לא תעשו והראשונים לא נתנו בהם סימן ואני אחניהו לך דע שלא יתפרש כל במקום מאומה רק במקום שסמוך לו למלת לא או אין כמו כל מלאכה לא תעשו ולרש אין כל ודומיהם ע"כ ועיי' ב"ק ע': וכו"ב נ"ו: דר' עקיבא אמר דבר ולא חצי דבר וגם חזקי' סנה' פ"ו. ס"ל הכי ובעינין כל עיי' סנהד' ע"ח. פלוגת' דר"י בן בתירה ורבנן וכשיבא הקורא על העיון ימצא דברים נכונים ומ"ש הא"ר בשם קוצר השל"ה דר"ל שום דבר בל"א קיינערלייא כמו לא תעשה כל מלאכה ע"ב וקצת צריך ביאור שהרי פעמים הרבה אין מספר שפירושו של כל כמו שכתב הלבוש אבל לפי הכלל שמסר התשבי אתי שפיר ועי"ע רש"י בכורות ג' ד"ה לגרועי וע"ע תוס' שם ד"ה ורעהו וכו', ותוס' מנחות י"א ד"ה ר' יהודה.

(במסוף של יח"כ דף רכ"ז: ד"פ היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם). כתב הרדב"ז חלק ב' סי' תת"י במשנה ובגמרא דילין לא נמצא שהיו נופלין על פניהם אך בירושלמי אית' בפרק אמר להם הממונה עשרה פעמים היה מוכיר הכה"ג את השם ביום הכיפורים ששה בפר' וג' בשעיר ואחד בגורלות הקרובים היו נופלים על פניהם והרחוקים היו אומרים ברוך שבמל"ו וכו' והנה אין ספק שאף הקרובים שהיו נופלים על פניהם [כי שמעו אמרי פיו של כה"ג אשר הוציא מפיו שם המפורש ולכן כדי לתת גדולה ליוצר בראשית היו נופלין כאלו אינם יכולין לעמוד על מעמדם על דרך וירא כל העם וירגזו ויפלו על פניהם היו אומרים ג"כ בשבמל"ו משא"כ הרחוקים שלא היו שומעים השם מפי כ"ג לא היו צריכין לנפילת אפים רק בשעה

שראו הקרובים כי נוסלים על פניהם או ידעו כי יצא השם מפי כ"ג וכווננו דעתם לומר בשכמלי' והמסדר כאן כיון אל האמת לומר והתהנים והעם העומדים בעזרה דהיינו הקרובים כשהיו שומעין וכו'. וע"ע תוס' סוטה מ' ד"ה וכל.

(במחזור קמ"ו ע"ב באתה יודע רוי עולם ד"ה שחכפר — ותסלח ותמחול).
ויאמר שחכפר לנו על כל חטאתנו ותסלח לנו על כל עונותינו ותמחול לנו על כל פשעינו דכפרה שייך גבי חטא כדכתיב אולי אכפרה בעד חטאתכם סליחה גבי עון שנאמר סלח נא לעון העם הזה ומחילה גבי פשע שנאמר אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך ומחילה הוא ענין מחייה ודע שכן איתא במנהגים של ר"ה אות קמ"ב וכ"כ הרמ"א בד"ס סי' תרכ"א א"ק ב' בשם מנהגים כפרה שייך לחטא וסליחה לעון ומחילה לפשע וז"ל המג"א סי' תר"ז סס"ק ג' יאמר כפרה לחטאים וסליחה לעונות ומחילה לפשעים (מנהגים ושל"ה בשם רמ"א) עכ"ל אמנם דע כי השל"ה עמוד התשובה דף רכ"ח בשם אביו העיד שמהר"א איסרלן ז"ל היה נוהג לומר כפרה לחטאים ומחילה לעונות וסליחה לפשעים וע"ש מלחא בטעמא וסיים שם חזי מאן גברא רבי דקא מסהיר עליה גברא רבה ומעמו כצפחית בדבש עכ"ל וצ"ע משני טעמים לכל מבין. (עוד שם על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע). ודע עוד פירושו של ע"ה שח"ל ביצר הרע דצריך ביאור כתבתי פירוש נכון בחיבורי יש סדר למשנה פרק י"א מ"ה דברכות דאיתא בספרא הביאו רש"י פרשת קדושים כ' כ"ו ואבדיל אתכם וכו' ר"א בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר וכו' אבל יאמר אפשר ומה אעשה ואבי שבשמים גור עלי וכו' ובשמונה פרקים להרמב"ם פ"ו ז' ז' כל זה בשם ר"ש בן גמליאל ביתר ביאור נמצא דע"י יצר ניכר מה שהאדם מונע הוא לעשות רצון בוראו ומכחל יצרו מפני יוצרו.

(במחזור ד' קמ"ח: ד"ה על חטא שחטאנו לפניך בגלוי ובסתר). דע כפי המבואר ביומא ל"ו דמבקשין על הקל תחילה ובסדר דהכא בגלוי ובסתר הוא הקל בסוף י"ל ע"פ מה דאיתא ב"ק ע"ט שאלו תלמידיו את ר"י בן זכאי מפני מה החמירה התורה בגנב (לשלם כפל ד' וה' רש"י) יותר מגולן אמר להן זה השווה כבוד עבד (לא יראו מבני אדם כדרך שלא יראו מהקבי"ה אבל גנב לא השווה עבד לקונו אלא כיבד העבד יותר מקונו שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נוהר. רש"י) לכבוד קונו וזה לא השווה עבד לכבוד קונו וכו'. אמר ר"מ משלו משל וכו'. איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן וכו'. גם מה שסידר בודון ובשגנה אפשר לומר ע"פ מה דאיתא ב"מ ל"ג מאי דכתיב הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשו להם כזוונות ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נעשה להם בשגגות ובכן לפי הסדר א' ב' סידר בודון (ע"ה שהוא שוגג) ובשגנה (של ת"ח שעולה ודון) ועיינתי בכל זה בלבוש ולא מצאתי שום טעם לכל זה והמג"א סי' תר"ז סק"ג כתב בזה"ל בעל חטא יאמר בסתר ובגלוי בשגגה ובזדון (ש"ל) וכן נראה דצריך לבקש על הקל תחילה ומיהו צ"ע דאיכא לא יהיה כסדר א' ב' לכן נראה לי כיון דאמרינן חטאנו בסתר ובגלוי אנו מבקשים על שניהם כאחד כדאיתא בתמורה פ"ה וברמב"ם הג"י בגלוי לבד וכן בודון לבד ע"כ והנה המשכיל יביט רבוה שכתב המג"א לכן נראה לי כיון וכו'. דרצונו להיות מסכים לנוסחא

דאיתא לפנינו בגלוי ובסתר כיון דאנו מבקשין על שניהם כאחד הוי מבקש כראוי וטעות בדפוס שלפני במג"א וצ"ל לכן נראה לי כיון דאמרינן חטאנו בגלוי ובסתר אנו מבקשין וכו'. ונשאר עתה סדר א' ב' על מכוננו. והנה בסדר יודעים ובלא יודעים לא הער' המ"א כלום ולפי משי"ב הרמב"ם הנוסחא ע"ה שח"ל ביודעים ע"ה שח"ל בלא יודעים אין לומר בזה כתירוצו של מג"א שהרי אין מבקשים שניהם כאחד אלא בזה אחר זה. ולכן נראה שפירושו ביודעים היינו שחטא נגד חבירו וחבירו יודע כגון חמסן דיהיב דמי עיי' ב"ק ס"ב. או שנמל ממנו ריבית דידע ומחל עיי' בי"מ ס"א. ואחר זה מבקש בלא יודעים דהיא חמורה ממנו דלא ידע חבירו ואינו מוחל אי נמי י"ל שפירושו ביודעים שהוא בינינו לרבים כמו יודע ליחיד וכלומר בחטא שידוע לרבים שחטא וע"ד דאמרינן ברכות י"ב: כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו וכו' ע"ש.

(ביוצר שחרית יוה"כ קפ"ט ע"א ד"ה מי לא ייראך וכו'). אמר ר"א זמנא חדא אתא פילוסופא דאומות העולם לנבאי אמר לי וכו' האי קרא לא אסגי יקר' כל כך דכתיב כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך (ירמ' י') שקולא דא לבני נשא די לית לון קיומא ותו דאתין אמרין ולא קם נביא עוד בישראל כמשה בישראל לא קם אבל באו"ה קם אף הכא אנא אימא בכל חכמי הגוים אין כמוהו אבל בחכמי ישראל איתא וכו'. אמינא לי דודאי שפיר קאמרת מאן מחי מתי אלא הקב"ה בלחודוהי אתא אליהו ואלישע ואחיו מתיא מאן מוריר גשמים אלא הקב"ה בלחודוהי אתי אלי ומנע לון ונחית לון בצלותי מאן עבד שמיא וארעא אלא הקב"ה את' אברהם ואיתקיימו בקרוסיהו בניני מאן מנהיג שמשא אלא הקב"ה אתי יהושע ושכך לי ופקיד לי דיקום על קיומי ואשתכך וכו'. ותו דקב"ה גוזר גזרון וצדיקא דישאל מבטלין לון דכתיב צדיק מושל יראת אלקים ותו דאיהו פקיד לון למהך באורחא ממש לאתדמא לי בכלא אול ההוא פילוסופא ואתגיייר וקרון לי יוסא קמינאה וכו'. וכי מלך הגוים איהו ולאו מלך ישראל אלא בכל אתר בעי הקב"ה לאשתבחא בישראל ולא אתקרי אלא על ישראל בלחודוהי דכתיב אלהי ישראל אלהי העברים כה אמר ה' מלך ישראל ודאי אמרו אומות העולם פטרן אחרן אית לן בשמיא וכו'. אתא קרא ואמר מי לא ייראך מלך הגוים אילין שליטין ברבין די ממנן עלייה ובכל מלכותם בההוא מלכא דלעילא דהא ארבע מלכוון שליטין אית לעילא ושליטין ברעותא על כל שאר עמין ועל כל דא לית בהו דיעביד אפילו מלה ועירא אלא כמה דפקיד לן דכתיב וקמץביה עבד בחיל שמיא ודארי ארעא (דניאל ד') זוהר חלק ב' דף י' ודף צ"ו כפ' משפטים מי לא ייראך מלך הגוים וכו'. אלא מאן הוא מלך הגוים דלא דחיל מנך ולא יודעוץ מינך מי מלך הגוים הלא ייראך וכו'. אף הכי הוה לי למכתב מי מלך הגוים דלא ייראך אלא כולא על תקונו אתמר כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך מהו מלה דאתפשט בינייהו בחכמתי דלהון מאין כמוך וכלהו אודאן (ל דא כד חמאן בחכמתא דלהון עובדך ונבורתך איתפשט מלה דא בינייהו מאין כמוך.

(דף רנ"ה: סליחות מנחה של יוה"כ ד"ה אפס מויה מחבב ומכפר וכו'). כתובות י"ד: אמר ר' אלעזר מזבח מויה (קס"ד מויה עונות. רש"י) ומזין מחבב

(את ישראל אל אביהן. רש"י) מכפר היינו מכפר מויה מויה גזירות (רעות מעל ישראל) ומכפר עונות ובמחילה מכבוד הגאון המפרש כי העלים עיניו מסוגי הנ"ל ויצא ללמד בפ"י דחוקים והיא רחוקה ועיי"י עוד לקמן מש"כ בס"ד על המפרש ד"ה תמור עבודת מזון וע"ע בח"ש בסליחות לחמישי בסליחות תענית ציבור קבעו וכו'. פירש המפרש ד"ה מזון ומויה בזה"ל נקרא המזבח כן לפי שזן את העולם ומויה שסרו עונות לשון לא יוח החושן.

(דף רע"ג: בתפלת נעילה ד"ה היום יפנה השמש יבא ויפנה). המג"א כתב ר"ס תרכ"ג יאמר חרוו היום יפנה וכו'. קודם הערב שמש דאל"כ דובר שקרים לפני ה' והטו"ז שם אחר שהאריך שם בזמן תפלת נעילה סיים וכן משמע מדברי הפיימן שכתב השמש יבא ויפנה דמשמע בשעת הגמר ג"כ יהיה קודם ביאת השמש ותמוה הוא שאומרים דבר זה אחר שקיעת החמה ע"כ ובס' זכרון יוסף שחיבר בעל אחותי הגאון מהר"י אב"ד בפיררו כתב דף כ"א ע"א בזה"ל מפני שידוע לי שברוב המקומות ורוב השנים אומרים חרוו זה לאחר שקיעת החמה ציויתי לאמר היום פנה, השמש בא ופנה, וכן כבר הנהגתי במחזור שלי עכ"ל ואולם לכאורה למש"כ בפירוש המחזור היום יפנה ביום זה וכו'. כמו שהשמש וכו'. יש לי ליישב נוסחא שלנו דאמרינן כל זה אף לאחר שקיעת החמה ואדרבה ראייה גדולה יש להגאון בעל פ"י המחזור דאי לפי של הגדולים הטו"ז ומג"א וזכרון יוסף ויל הנ"ל קשי' דברי הפייטן אהדרי דהכא יסד היום יפנה שהוא לשון עתיד ולעיל בסמוך יסד פתח לנו וכו'. כי פנה היום וכ"כ עוד לעיל ד"ה שמע נא וכו'. כי פנה יום הרי שבשלשתם יסד עבר אבל לדברי בעל פירוש המחזור אתי הכל שפיר וקרוב לודאי דמהאי טעמא המציא לפרש ביום זה יפנה אלינו הקביה כמו השמש וכו'. כדי ליישב שלא יהיו דברי הפייטן סותרין וכדאי לסמוך על פירושו כי המפרש גדול הדור היה כנודע גם המג"א הביאו סי' תקפ"ד גם המהרש"א הביאו במגילה כ"ה. ליישב ע"פ פירושו של המפרש המחזור קושיהם כמש"כ ג"כ בפיוט ליום ב' דפסח בענין צדקו אותו ואת בנו ע"ש).

אגרת שלוחה מעיר רומא להממונים והאלופים של ק"ק פיסארו.

אברירי הרועים הגבורים הרמים והנשאים, ובפז המעלות מסולאים, האיתנים מוסרי ארץ,
כלם מגיני ארץ, אילי הצדק, מחזיקי כל בדרך, עיני העדה, לתורה ולתעודה,
להכין אותה ולסעדה, בצדק ובמשפט, אשרי שומרי משפט, אל ישוב דם נכלם, כל
הקרב הקרב אל משכן וכולם, הנה הנם, מע' הממונים והאלופים של ק"ק פיסארו יע"א
יהי שלום בחילם, שלוח בגבולם, באורך ימים ושנות חיים מעתה ועד עולם.
נא בלשון בקשה אל יהי עליכם לטרחא כתבנו זאת ההולך אל מול פני מע'
היקרה כי הם עמודי גולה אליהם נרוצה להעמיד עיר על תלה ושכל איש
מאנשיה על משפט העיר ישוב ועל כי מלאנו מילים מצירים שאחוזנו וחבלים כאשה
היושבת על משבר כן עיר הזאת ההוללה מתלאות וצרות תכופות זו לזו מלאה ממשא
מלך ושרים ארנוניון ומסים וכל יום קללתו מרובה מחבירו עד כי נלאינו להכיל
מתמידין כסדרן ומוספין שלא כהלכתן ואוכלות גם אכול את כספנו וכל עמלינו
ויגיע כפינו ומה שתחת ידינו אין די לבעלי חובותינו לפרוע אפי' פירות החוב וידל
ישראל שברומא מאד כי לא נשארו בכל קהל עדתינו כי אם כמו עשרה בעלי
בתים שבעור השם זכהשתדלותם וזיעת אפם הם מעמידים עצמם על ממונם ובכל זאת
עליהם נאמר אכול ולא לשבעה שתה ולא לשכרה והמשתכר משתכר אל צרור נקוב,
ואצ"ל כמו ו' אלפים נפשות עניים מדולדלים יחפים וערומים הם כטיפה לים ואין
הקומץ משבי' את הארי ועל זה נוכל לומר עשיר ורש נפגשו, ולמעלתכם יש לדעה
כי אם לשנים שעברו היו החובות עודפות על הנכסים יותר על ק' אלפים וב' מאות
סקודי בין חדר המלך ושאר השרים ונכבדי ארץ ק"ו בן בנו של ק"ו בשנת השבועה
הזאת שרץ לקראת רץ ירוץ להודיע דרכו בחלקלקות ושנתמוטט מנכסיו שלא להיות
עוד משועבד למס, ואיך נעשה לפירעות פירות שעבודי הנ"ל והמשאות שהטילו עלינו
הארוני יר"ה לפרוע מדי שנה בשנה לקאטאקומיני¹⁾ ולקוורטיני²⁾ ולחדר קאמפידולייני³⁾
ולחספת העניים בכל שבוע ולהשלים חסרון הוצאות על נדבות לת"ת ומתיר אסורים
ופרנסת בתולות וצרכי החולים ומתנות שמירות העוברות החצר ועל זה יעלה המס

¹⁾ Catacumen.

²⁾ convertiti צ"ל קוורטיני.

³⁾ Campidoglio.

יותר על שבע סקודי למאה ואין לעמוד ולחסרון המוג לכל הנ"ל ח"ו נמצאים אנו בסכנה גדולה ונגעה הרב עד הנפש להחן בתינו וחננויותינו מלוחצינו מכל טוב רקח ויסירו אפי' הגלימא מעל כתפינו ומעיל בושת תחת כבוד ח"ו נעטה, ועוד כי לא ימצאו בעלי חובותינו מקום לגבות חובותם מהיחידים יהפכו לא יהיה הרבר ולא יבא לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לה... מכל הפצי קדש שבהם ואפי' ס"ת ומעיליהם ובתי כנסיות עצמם ובתי החיים יבואו כ"א למוכרם עד השלים די חובותם ולא ישאירו לנו אפי' גוייתנו ובמה אבות נויקין יכולים לצאת מזה דברים שלא ניתנו ליכתב וקדוש יאמר לו לעשיר שיראה שורו טובוח לעיניו וכל יגיעיו נתונות לעם אחר ונשאר ערום ועריה שלא יתן נפשו כופר דמו והרם הוא הנפש כיון דאדם כהול על ממונו לפיכך ראוי לכל יחיד להטות שכמו לסבול גם כי העול כבד וקשה לסובלו ויהיה משועבד למס כל אי כפי ערכו להציל נפשות מני שחת ולחוס על דם נקיים אלמנות ויתומים ומציל נפשות עד אמת:

והנה לעת כזאת כי דלוננו מאד קול נשמע בארצות קלא דלא פסיק כי המשכיל ובנון היקר ונעלה כמר"ד שמואל מלומזני גר"ו רוצה לסלק דירתו מעיר הוזאת לדור עם כל בני ביתו בעירכם אמרנו אך דבר שפתים אנשי עצה וגבורה לתרופת המחלה שלא תפשה הצרעת הוזאת בשאר יחירי קהלנו אשר נתן להם אלקים עושר וכבוד ונכסים ובעיר הוזאת עשו חיל לאמר על מה אנחנו יושבים נלכה ונבואה אל ערי המבצר ומשכנות מבטחים אין שמץ ואין פגע רע ושלוש יהיה לנו ולכל עמינו וכל הון יקר עליך עמנו להבריהם מן המס ואוי לנו על זאת שנשינו וטפינו הנשארים יהיו ח"ו לבו ונפשות האומללים אלמנות ימסרו במטרה ואוי לעינים שכך רזאות וכרזאות אנשי העיר שאיש חיל כמזהו יעשה זאת אף כי אין דעתו להבריה היחידים ההולכים אחר עצתו ורגליו יאחו כל איש דרכו להוציא מחשבתי מן הכה אל הפועל ולשלוח כל ממונו חוצה ולהסיע דירתו מכאן כאמור אם בארזים וכו' ומן הפרצה הוזאת מלבד הסכנות העצומות הנ"ל המזומנים לצאת ממנה הם עושים דבר שלא כדין שהא' יפרע חוב חבירו אחרי כי כולנו חייבים בזה החוב כמו שכתב מהר"י קולון בתשובותיו תשובה א' ארוכה על זה הענין והביא ראיות ברורות וחזקות דאין אדם יכול ליפטר עצמו מזה בין מדין תורה בין מן המנהג יעוין שם. וכן כתב מהר"י אבן עזרא ס' משא מלך שער כ' משפט ג' דין ג' ואומר שאפי' לר"ת שמקיל בזה דווקא כשלא נשתעבדו ראשי הקהלות אבל כשראשי הקהל כבר נשתעבדו אפי' ר"ת מודה דחייב לפרוע ודי בזה שלא להאריך ושלא להיות עליכם למשא:

לבך למיגדר מילתא יצא מפי רבננו הקדמונים וצוק"ל תורה ועל כולם הרב הגאון המופלא בדורו מרנא ורבנא הרב המנגן¹ וצוק"ל וזאת תורת העולה מעיר ההוללה הוזאת הוא העולה מעצמו בלי רשות מע' אנשי הוועד יע"א על מוקד"ה (על) על מזבח הנח"ש כל הלילה להיות חשך שמן לצפוניו עד אור הבוקר צאן אברהם היו עמי ואנחנו הצעירים לעשות חיוזק לדבריהם דרכנו על פעמי רגליהם והבטנו המוסכם וקיימנו המקויים והיום בשנת השבוע הזהרנו הכל למחזור ולזרז בשעת מעשה שלא

¹ הוא הרב יהושע מנגן אשר הזכרתי בתוך ספרי „געשיכטע דער יודען אין ראם“ II ע' 55.

יכל שום יחיד מיחירי קהלנו להברית נכסיו מעיר הנ"ל בכל אופן שיחשוב להברית
הן בסחורות הן במעות מהושבים בין בריקאפיט¹⁾ ושאר כתבים וכל דררא דממונא
בלי רשות מע' הוועד כנ"ל וכך גזרנו בכל החומרות שגזרו קדמונינו ואסרו מהיום
ההוא והלאה לדורי דורות: ולזה דינא דמתא כשנודע בבירור שאיש מעיר הנ"ל רוצה
לסלק דירתו מכאן מע' אנשי הוועד שולחים לו שליח הקהל להזהירו ולאיסורו שלא
יוציא דבר ממטלטלין וכל דררא דממונא מהעיר בלי רשותם ואם לא ישמעו לדבריו
או לפי הכת והיד הרמה שיש למע' אנשי הוועד וכפי תקנות רבנינו הקדמונים הנ"ל
ביום לענשנו ולהחרימו הן לענש נכסין ולאסורין ולאכריזין לעברייין כפי מה שיראה
להם צורך השעה לעשות ודבר ברור וידוע שהתיח צריך להיות ניכר במעשיו ושכל
דבריו מכלכל במשפט כיון שהכל לומדים ממעשיו ולזה שלא לפגוע במעלתו ושלא
להשוותו לשאר היחידים מיד שהקק"י ידעו בידיעה ברורה ובעדות נאמנה שהמשכיל
ר' שמואל הנ"ל שלח חוץ לעיר מעות בכתבים ושאר חפצים ממטלטלין ונכסים שלחו
מע' אנשי הוועד לנו הצעירים ח"מ להזכירו ולהזהירו בהסכמת הנ"ל ושיבוא לדון
ולערך טענותיו לפני מע' אנשי הוועד בין ממה ששלח כבר חוץ לעיר בין ממה
שיש לו היום כאן תחת ידו ושלעתיד מהיום הזה והלאה לא ישלח שום דבר בלי
רשות כנ"ל כפי ההסכמות קדמונינו הנ"ל והוא השיב לנו שגם לו לבב כמנונו והוא
יודע תורת הערכה לכל ההסכמות הנ"ל ושהוא לא עשה ולא יעשה דבר כפי ראות
עיניו לעבור על כל הנ"ל ולעת שיראה לו לבוא לישבע כפי העת הנתון בתורת
הערכה יבא וישבע אם יהיה לו דבר שיהיה משועבר למס הקהל ושהוא אינו רוצה
לקבל על עצמו שום איסור ומניעה מלעשות מה שיראה לו להיות מותר לעשות
כפי הדת וגם שאינו רוצה לגלות עתה מה ששלח ושכל מה שעשה עשוי ושאיין
אחר דבריו מי שיוכל לסתור ולחלוק על כל מה שעשה והשבנו הדברים לשולחנו
ותמחו על הדבר באמור שהתשובה הנ"ל אינה ראויה לו לפי ערכו ולא עמדו על זה
מע' הוועד וענו ואמרו נקרא גם לחושי לשון הארכי ונשמעה מה בפיו גם הוא אולי
יתרצה ויעשה ככל מה שלשעבר הוא נסכן למד והזהיר את האחרים לעשות וכא
לפניהם ולא מנע מפיו תשובה כנ"ל לא גרע ולא הוסיף דבר ואמר שהוא ציית
לדינא ושאיין ראוי לענש כי הוא יודע מה לעשות אבל אין מי שיוכל להכחיש מה
שאמרו רבותינו ו"ל דאין אדם רואה טרפה לעצמו ואדם בהול על ממונו אפי' להילול
שבת כ"ש וק"ו לדינא דמתא ומי הוא זה שיאמר שהבעל דבר עצמו יהיה הוא הדיין
הוא העד הוא בעל דין וזה אינו ראוי אלא להקב"ה: לכך באנו לחלות פני
מעלתכם בקידה על אפים ובריכה על ברכים שלחוק בדקא דארעא אל ישיבו פנינו
ריקם בשאלותינו זאת היינו שכל מה שהמשכיל ר' שמואל הנ"ל שלח והוציא ביד
מי שמסור יהיה מופקד בידו לשעבוד קק"י שבעיר הזאת עד עת בא המשכיל ר'
שמואל הנ"ל בעירכם ואם יראה לכם כתב שנתרצה עם קק"י הנ"ל הנה מה טוב ומה
נעים ויוכל כל מי שיש בידו מממונו להחזיר לו הכל באהבה ואחוה שלום וריעות
ולשאת ולתת עמו ולנהוג בו כבוד כפי ערכו ואם לאו יקרא עברייין ואין יכולין

¹⁾ Document כמו recapito.

להיות עמו ויהשב מובדל ומפורש וכו' וכל מי שיעבור על התקנה הזאת או שימסור לו ממונו בלי רשות ראשי העיר הזאת יחולו עליו ועל ביתו כל החומרות הנ"ל ואל יסמוך לקנה רצוין של התרתו לפי שצריך ב"ד גדול בחכמה ובמנין על מכ"ר הנ"ל שגורו מלבד שאר הגזירות המזומנים לו מבח שר העיר. ועתה אליכם המצוה הזאת הכהנים משרתי עליון שלא יפילו מכל דברינו ארצה ועל זאת נוחילה תשובתם הרמחה והעתירן בעדינו אל ה' אלקינו אולי יתעשת האלקים לנו ולא נאבד נמי יהיה משכורתם שלימה מאל עולם החיים והשלום יתן לכן וירום לרחמכם שוד ושבר לא ישמע בגבולכם וה' עליכם יחיו אכי"ר.

פה רומא הכירה ד' בטבת ס' ויצא אל אחיו וירא בסבלותם שנת התנ"ז ליצירה.

הצעיר¹ מרדכי בן לא"א שבתאי דילאריציא זצ"ל.

הצעיר מצעירי ענא דרעיא מהימנא יצחק בן לא"א מרדכי מקסמיל.

¹ הוא הרב אשר נקרא בתוך הרבנות בשנת 1692. ע' ספרי הנ"ל עמוד 56 ושם הזכרתי גם חבריו אשר בשם Castelnovo יכונה.

תוספת.*

חסלת ספר שמות. ותהי התחלת חקיקת ספר בראשית כיום ראשון עשרה ימים לחדש סיון שנת ער"ד לפ"ק בשיתוף כמ"ר ישעיה הורוויץ ב"ר משה הלוי ז"ל וכמ"ר יקותיאל ב"ר יצחק דן ז"ל כי עליהם היה מוטל להוציא לצורך המלאכה כי בבקר יאכלו עד ולערב יחלקו שלל. ובתוך כך נתגלגל הדבר שבמ"ר זלמן בומסל' עקר דירתו ממדינת פיהם למדינת רוסיא והעמיד תחתיו גיסו שמואל ב"ר דוד גומפיל י"ץ ושמואל קבל עליו שעבודו בק"ס ובח"ח ובשבועה דאורייתא להוציא כל צרכי המלאכה בצירוף ישעיה הורוויץ הנ"ל, מכל זה לא נתנו לבם ונתעבבה המלאכה בגרמתם שנתיים ויותר שלא קיימו שעבודי ולא הוציאו כמוטל עליהם והביאו עלינו הוצאות מרובות וידם היתה תקיפה עלינו להכריחם ולהחזירם למוטב עד שבתוך כך הלך ישעיה הורוויץ ז"ל לעולמו והניח חיים לכל ישראל וקם בנו כמ"ר זלמן תחתיו וביקשנו ממנו להוציא לצורך המלאכה תחת אביו ושלא לבטל המלאכה כמו שעשה אביו והשיב קמני עבה ממחני אבי אבי יסר אתכם בשומים ואני מייסר אתכם בעקרבים וגם משמואל בקשנו לקיים שעבודו והתרינו בו פעמים ושלוש ופנה עורף ולא שת לבו גם לזאת וכאשר ראינו שהכבירו את לבם ועמדו במרד מאז התחלנו ברי"ח תמוז שנת כל רואיה יכירו המחוקקים כי הם ור"ע ברך ה' בעזרת שוכן שמים ושמינו בה' מבטחינו להוציא הדבר מהבה אל הפועל ולסיים מלאכת שמים על הוצאתנו. וישמעו כי באנו לבקש טובה על ישראל ולהרבות תורה וילכו בשרירות לבם בערכאות של גוים וע"י גוים בטלו המלאכה עד שהשגיה ממרסם עלינו ונתן לנו רחמים לפני העירונים יר"ה והותר לנו לעשות מלאכתנו ומי שהפיר עצתם הוא יפיר עצת כל הקמים עלינו לרעה ויסייעינו לסיים מלאכת הי"י ותורתו אמן. כה תפילת המחוקקים הנרשמים המחזיקים בדת האל ובתורתו.

נרשם ב"ר שלמה הכהן ז"ל המחוקק מאיר בן הר"ר יעקב הלוי עפשטיין ז"ל המחוקק חיים ב"ר דוד שחור שליט המחוקק מאיר ב"ר דוד שלי"ט כותב תפלין מפראג המחוקק שלמה בר שמואל הלוי ז"ל המחוקק הנרמז מכתם לדוד.

והנה אנחנו חמשה מחוקקים הנחקקים לזכר	רה
ראינו בצרת אחינו בית ישראל שהגבי	רה
ומתוך זה נשתכחת משיכת גפשי לעינים מאי	רה
ונתנו לבינו כי היא נתנה לנו לשמי	רה

על יד אבי הנביאים שהסתכל באפסקלריא המאי רה
 ובהגרמת השתכחותה באנו אל אדונינו שעי רה
 ונתקיים בנו תוכחת מסתי רה
 והנה אנחנו בגלות בארץ ביהם בפרנא הכי רה
 ונתמעטו הוגי במפנינים יק רה
 וכששאלנו מדוע לא תהגו בתורה שהיא לכם עמר רה
 והשיבו לנו בנפש מ רה
 על כי צחקה צ רה
 והאויב שם אותנו לחץ מט רה
 והצרות למעלה מראשינו עברו העב רה
 וספרי תורתנו לקחו ובערו בם הבע רה
 ובשמענו תשובתם הנכוחה והיש רה
 אחז בשרינו פלצות וסע רה
 וכיוונו לבינו להרבות ספרים ולהרביץ תו רה
 ובכן חקקנו ה' חומשי תורה מצות ה' ב רה
 מדויק בהסרות ויתרות מכל סיג נשמ רה
 פתוחות וסתומות כנתנו למחוקיק בעלותו הה רה
 והקריא בדויק רב כמו שנתנה מפי הגבו רה
 למען ירוץ הקורא בו ורש לא שמע נע רה
 ואצל כל סדרא וסדרא ההפס רה
 ואחריו חמש מגילות מעשה ידנו להתפא רה
 ופירוש רש"י אצל כל עמוד ועמוד מסודר בחסא רה
 ולא נמצא בו טעות ע"ש ז רה
 ובזכות זה ישמחנו יוצרינו ותנל העק רה

נשלם שנת ופרשת ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה

רה ויעש ה' כן מה

ביום השלישי יקימו ונחיה לפנינו שנים ועשרים יום בטבת בחמשת אלפים

רה ורע"ה ליצי

כי ה' שופטנו. ה' מחוקקנו. ה' מלכנו ה' מושיענו והוא יהיה לנו לעז

רה לגאלנו ולשמחנו בבנין בית הבחי

הנה כאשר ידוע שכמיר זלמן בומסלא הנחתם יקותיאל בר יצחק דן ז"ל היה
 בתחילה בצירופנו בהתחלת החקיקה ובתוך כך עקר דירתו ממדינת ביהם למדינת
 רוסיא ולא רצה עוד להוציא על המלאכה מרוב ההוצאה וריחוק עקירת דירתו ומאז
 ניסו כמיר שמואל בר דוד גומפיל י"ץ נכנס תחתיו והוציא במקומו לחלקו בעין יפה
 וחיבב את המצוה ונגמרה על ידו, לכן אין המצוה נקראת אלא על שם הגומרה
 ואנחנו המחוקקים בראותנו דעתו ורצונו של כמיר זלמן הג"ל וההרשאות שנתן לו
 קבלנוהו בצירופנו במקומו וחלק כחלק יאכל וכל כולנו לקח איש חלקו לשאר

ההוצאות נתנו מכיסנו והמלאכה עשינו בידנו נמצא שוכינו בשתייהם ובהוצאה ובעשיה ובזכות זה ינחמנו המקום בכפליים בהר הקודש ובירושלם אבנ"ר.

שמואל בר דוד גומפיל י"ץ

מלכנו מתעלה אויבנו ככלה ירידתנו תעלה רצוננו מלא
בזכות חקיקת ספרים

מתעלה מלכנו ככלה אויבנו תעלה ירידתנו מלא רצוננו
המאיר לארץ ולדרים

אויבנו ככלה מלכנו מתעלה רצוננו מלא ירידתנו תעלה
קרן בן דוד תרים

ככלה אויבנו מתעלה מלכנו מלא רצוננו תעלה ירידתנו
חיים וחסד חננו מכל עברים

ירידתנו תעלה רצוננו מלא מלכנו מתעלה אויבנו ככלה
בנין שלמ"ה יכונן בראש ההרים

תעלה ירידתנו מלא רצוננו מתעלה מלכנו ככלה אויבנו
עוד גרשם הכהן ידיו בו ירים

רצונינו מלא ירידתנו תעלה אויבנו ככלה מלכנו מתעלה
שמואל אלים לדוד דורים

מלא רצונינו תעלה ירידתנו ככלה אויבנו מתעלה מלכנו
כה תפלת המחוקקים הנזכרים

גרשום בר שלמה הכהן ז"ל המחוקק

מאיר בן הר"ר יעקב הלוי עפשטיין ז"ל המחוקק

שלמה בר שמואל הלוי ז"ל המחוקק

חיים בר דוד שחור שלי"ט המחוקק

מאיר בר דוד שלי"ט המחוקק

כותב תפילין מפראנא לדוד מכתם וכן נחקק ונחתם

נחקק פה בק"ק המפוארה בפראנא הבירה

אשר השגחת השם יתעלה עליה תדירה.

מארפונג

אֹהֶב ורַע. אִישׁ מִבֵּין וְיֹדֵעַ. הִ"ה הַחֹכֶם הַכּוֹלֵל הַרְבֵּנִי מוֹהֲרִי אֱלֹדִיָּהּ מִרְפוּרְגוֹ נִרְוֹ.

שמהחתי באותותיו שהגיעוני, כתובים מ"ח כסלו אבל אחרו לבוא. ואדע כי נכחך
אז כחך עתה, להקים ברית האחות אשר בינינו. כי אמרתי אתה קצצת
פתיליה, יען שבה ימינך אחרו, וימים רבים אשר לא נראית לי במראה אותיותיך
הנעימים. ועד שאתה תמה עלי, אני תמה עליך ועל חכמי ארצך. בער אני ולא אדע,
מדוע לא קבלתי תמונת אות על שמנה כתבים שכתבתי לטריאסטי בקיץ שנת תקמ"ד
לפ"ק, כששלחתי תיבה קטנה עם ק"ד מכתבים ממכתבי השלישי שקראתי עין משפט
לאדרעס של איש אמונים הסופר כמהר"ר יוסף חיים גאליקין. אלה האגרות היו הא'
להרב הגאון פורמיגני נ"ריו שבטריאסטי. הב' לראשי ת"ת ד"שם. הג' לרבני וויניצ'א
נ"ריו. הד' להרב בפירארי נ"ריו. הה' להרב בריגיו נ"ריו. הו' להרב באנקוני וצ"ל. הו'
לסופר הג"ל. הח' למעלת כבודך נ"ריו. ועד היום אין אחד מהם גלה את אוני דבר.
ובמה אדע אם הגיעו הספרים והאגרות לבתי מועדיהם אם אין וולתי, אגרת אחת
שקבלתי בעת ההיא ממעלתך, הודעתני בה כי האגרת הג"ל קבלת, אבל המכתב לא
בא לידיך. גם בגי' הג"ל מ"ח כסלו לא זכרת דבר ממכתב השלישי ולא ממכתב
הרביעי שיצא לאור בקיץ העבר. כמה מחשבות עלו על לבי בענין זה, עד שגוואשתי
לשאול על טעם הדבר, ורסו ירי משלוח עוד ק"ד מכתבים ממכתב הרביעי הג"ל.
כי אמרתי לא אהיה עוד על החכמים האלה למשא, כי מגעוני מכבוד, כי החרישו
ולא ענו עוד. ואנכי לא חטאתי להם, ואין מלה בלשוני שהיא נגד כבודם חלילה.
ועתה אדוני אליהו כי באת אלי עתה לעורר אהבה ישנה, תן לי אות אהבה,
להודיעני מה היה לק"ד מכתבים הג"ל? האם בא איוו מהן לידיך? מה היה לאהובנו הסופר
הג"ל שלא השיבני דבר? אם בא לידיך גם המכתב הרביעי שקראתיו רחובות אם אין?
הכי בתוך יגונות רבות שאני שקוע בהן. היה גם המקרה הזה כחומץ לצמאי. הלא
בקרוב מקום אדוני חונה, ונקל לך לחקור על זאת, ולהודיעני פשר דבר. המכתב
הרביעי הוא חותם למכתבים שלפניו והגדול שבכלן, כי יש בו עשרים פרקים. גם בו
הבאתי את הדרשה שדרש עלי רב אחד בסולין בשבת הגדול שנת תמקפ"ל, עם

ההנהגות שהגהתי על דבריו, וכבר נכלמו האנשים אשר דברו עלי עתקותיל נכבד שמי
בכלל המדינות האלו, וידעו כלם כי נאמן אני לחזרת יי, ויועץ טוב לבית ישראל,

חמקביל, עם
ייל נכבר שמי
לביית ישראל,
בראה דאמס
(אואל: דאמס)

ואם תגלה את אוני כי חכמי ארצו נר"ו לא שנו ממדתם, ועוד לבם ישר עמי כאשר לבבי ישר עמהם, אוסיף לשלוח כמספר הראשון גם ממכתב הרביעי, ואין אחריי עוד, כי עשיתי כל המוטל עלי, ולא אדבר יותר בדברי הריב הזה:

ועל אודת חמשה דברים שעכבתי עליהן את התשובה, אשיב עתה למעלתו נר"ו על הסדר שסדר אותן בנייה הנ"ל, וז"ל:

מדוע החכם החוקר כמהור"ר משה לא כבדני בתשובתו? צר לי להודיע כי איננו זה ד' ימים הלך לעולמו. תנצב"ה. כל יודעי דעת לבם דיו. כי מלבד שהיה חכם בתורה וידידו רב לו בכל חכמה וחוקר מופלא, לא הניח כמותו כותב צחות בלשון אשכנזי, אין כמוהו מעתיק בלה"ק ללועז, ובכחו זה עשה שם כגוים, והי לכבוד לבית ישראל. ואולם מדוע לא השיב בחייו למעלתו נר"ו, חי נפשי כמה פעמים הזכרתיו להשיב, ובל אדע אם מעצלה או משכחה או מדבר זולת אלו חדל עשיהו. דעתך על פסוק ספר בן סירק אשר שאלתיך פרושו? חי נפשך אדוני חששתיו ולא מצאתיו נא יסמן לי מקומו איפא הוא. ואראה אם אוכל לבוא עד תכונתו. ואגלה דעתי בעויה למעלתו נר"ו.

אם עוד דעתך להדפיס בשותפות ספרך הנעים גן נעול? עד כה לא הודעתני מה מלאכתך ומה מעשיך בדפוס החדש שלמענו התחברת עם אמן נוצרי כדברי המודעות ששלחת לי אז, אם יצא הדבר לפועל או לא? אם כבר נדפסו מחברות בדפוס זה או לא? אם עסק אתה בהדפסת ספר פחד יצחק בס' השירים ששאלת לך עליהן חותמים או לא? ולפי שחדלת מכתוב אלי עוד הנחתני בספקות כאלו ואמרת עזבת עצתך ולא אבית לשלוח יד במלאכה זו, ועל כן נסוגתי אחור מבקש לך חותמים על ספריך אלה, או מדבר דבר על הדפסת ס' גן נעול. ועתה כי שבת לעורר על זה, אחלה סניך הודיעני נא על נכון מה אתה עושה בענינים הללו, ההצליח יי את מעשיך, ומה אתה שואל מעמי, וכבוא דברך בעויה אעשה כאשר תהיה לאל ידי להפיק רצונך, וכן בהדפסת ס' גן נעול בשותפות, לא חזרתי בי, אבל צריכין אנו תחלה לפרענאמערנאמן, כי שלשה הבתים (השלישי הוא עדיין כ"י) יעלו בדפוס לחמשים קונטרסים גדולים. ובסך מקנתם יתנו שלשה טאליר פרוסיש שהן Ducat d'Holl. והחותם ישלם השליש מיר ובקבלת הבית הא' יחזור וישלם השליש, ובקבלת השני ישלם השליש האחרון. ועל כל פנים צריך שיהיו 300 חותמים. אם יש ביד מעלתו נר"ו להמציא החצי במדינות ההם, אעשה את שלי במדינות הללו בעויה. אבל ראוי שתהיה מלאכתו לרגלי בדפוס שקבעו פה על חשבון האינשטיטוט של חנוך נערים, למען אשים עיני עליו להדרו ולסלסלו ולחקנו יותר מן הראשון. ואדוני איש מבין וסופר ויודע כי אי"א לעשות כן על ידי אגרות ושמועות מארץ מרחק. ישקול מעלתו נר"ו הכל על מאוני דעתו הרחבה וישיבני דבר.

אם בא לידך ס' משפחת סופרים, ואם תשלחנו עם ראש דברך אמת בהעתקתך לס' בן סירק הנ"ל? לא בא לידי, לא ראיתיו כי אם ביד החכם החוקר המנוח זצ"ל. אדברה עם יורשיו אולי יתנוהו על ידי ואשלחנו לך. גם היה ברעתי לשלח לידך מאה ספרים יין לבנון וחכמת שלמה חמשים וחמשים אבל מאז חדלת השיב דבר, ומאז

עזבו ריעי אשר בשערי ארצך את ברית אהבתם ולא ענו דבר כנ"ל, מה יכלתי לדבר ולעשות עוד? ועתה נשארה שאלתך.

מה לחברת דורשי לשון עבר. כי מתו ולא ענו עוד? שאלתי לחבר אחד מהם הנמצא סה, ויתמה האיש, ויאמר לא ידענו מה היה לאהובנו החכם הזה אשר כתבנו לו וגם חתמנו על ספריו ולא עננו דבר. והבטיחני לכתוב למר ידידי נר"ו. אם ימלא דבריו אסגרוהו במכתב הזה. כמדומה לי שאדוני מסגיר אגרותיו באגרות זולתי למעט בהוצאה, ומקבליהם בוגדים בו.

ואני עוד מעט ואתחיל בעז"ה בהדפסת ס' המדות או ס' מוסר השכל שחברתי בחרף שנת תקמ"ה לפ"ק ויהיו דבריו לרצון בעיני חכמי לב, כי חדשות דברתי בו, וסדרו יקר מאד. ואני שולח בזה המודעה ברפוס, הספר יודפס באותיות חדשות שהתיכו עתה ימים מאד ועל נייר גדול וטוב. ולבי אומר נואש לבקש פרענאמערנשן בקיץ איטליע יע"א. כי רואה אני מעטים הם השואלים להם ספרים לדרוש ולהתבונן בהם, וקציני עדתינו אינם שמים על לב לחזק ידי סופרים ומחברים ולחתום מפני הכבוד. גם אם מצער הוא רב יחשב בעיניהם. אל יפול לב מחבר אם עיניו תראינה ספריו מונחים בעלייתו אין דורש אחריהן לקנותן במיטב כספו. כי לפעמים אין הסבה רוע דבריו, כי אם רוע לב. ות"ל ראיתי אנשי המדע שמחים בדברי הספרים הנ"ל, וכמו שכתבתי לסרי עץ טוב בנך המשכיל והנכון החונה כעת בטריאסטי והשם יודע אף כי עמלי רב, ולא כגמול עלי ישיבו, לא אשנה מחשבתי להוציא לאור בעז"ה לעשות טובה בישראל ואם לא רבים יחכמו ייטיבו דברי בעיני הישר הולך. ובעיני הבאים אחרינו בכל דור ודור. והנה יולד חכם ישמח בו, הוא בנך חכם וסופר כמהיר שמואל נר"ו שקבלתי ממנו כתב מטריאסטי, אשר על ידו אני שולח כתב זה למעלי כבודך, יצליח וישמחך בכל מעשיו. והיה זה שלום מאת ריעך כנפשך השמח בשלומך ועומד לסקודתך. הנוחב

פה ברלין י"ו ח' שבט תקמ"ו לפ"ק.

נפתלי הירץ וויזל.

יקבל בזה כתב מהבחי' ר' יואל ברי"ל אחד מאנשי דל"ע* והדין אתו.

על גב האיגרת כתוב האדרעססע:

Herrn

Herrn Elias Marpurgo

In Gradisca.

(*) = דורשי לשון עבר.

דברי פ"ה.*

בשם ד' צבאות עמנו משגב לנו.

הקינה איכה חבצלת השרון, בלתי מוכנת, ופ"י משה לוי זה, ונלע"ד כי נוסדה על פי ירושלמי תענית פ"ה, א"ר לוי יהויריב גברא¹, מירון קרתא, מסר ביתא לשנאיה, א"ר ברכיה יהו—יריב, ה' יריב עם בנים, על שסירבון¹ בו ומרה ידע עמק צפרים דרשו על שמות ג' משמרות, נחמי י"ב ו' וקד"ר ו' כ"ה ט' ח' ידע ה' עצה עמוקה והגלם שבלבם לצפורין. עכ"ל.

ונראה שהמקונן חשב כאן, כ"ד משמרות שנחלקו בעלות הגולה, ונקראו על שם מקומם או ראש בית אבותם, ואיתא שם בירושלמי, ארבעה משמרות עלו מן הגולה, והתנו עמהם הנביאים שביניהם, שאפילו יהויריב עולה מן הגולה, שלא ידחה את המשמר שלפניו, אלא יעשה טפלה לו, ועמדו הנביאים שביניהם ועשו גורלות, עכ"ל וע' רש"י תענית כ"ה ד"ה בא ידעין, נטל חלקו וחלק חבריו שהיו חמשה, דהוו להו שש, ושם ד"ה לא ידחה, ואולי הם הנוכרים בקינה. ראה צונץ ליטרט. ד. זינאג. פאעזיע 3, 602.

(א) מרון (נחמי' ג' ו', דהיי"א כ"ז ל') וע' דה"ש ט"ה קה"ר פ"א. (ב) כהני צפורים, נוכר המקום ברכות נ"ג, מגילה ד', עירובין פ"ב מ"ה, פ"ט מ"ח, ועוד כשבעים פעמים בש"ס, ושם ישבו בני "ידעין" ירוש' כלאים פ"ט, קה"ר ו' כ"ה ט' ח' וע"ש ג' ט"ז ו' ט"ז ועמק הוא שם המשמר, בנחמי' ודהיי"א. (ג) משמרת מפשטה, שם עיר בפרס, בקדמוניות ס' י"ג ס' י"ה, ור"ש מונק פ' כ"ח ח' צ"ה, כר"ח ח"ו 88. (ד) כהן עיתה לו בישע"י יו"ד כ"ה, בא על עית, נחמי' י"א ל"א ע"א (ש"מ) יהושע י"ט מ"ב יתלה נדה ט' ותוספתא שם, ובירי' שם ובגישין פ"א ה"ב גרסינן עיתלה, עתליה, ונמצא שם איש, נחמי' י"א ד', עזרא ח' ו', יו"ד כ"ח, דהיי"א ח' כ"ה ושם אשה מל"ב ח' י"א כ"ה ושד"ל במחזור רומי, ויאיר נתיב דף 11, ס"ח, בהזכרות נשמות דק"ק ווארמס (ווירמייזא)

(*) פסח חכהן.

¹ במגאצין שט"ה של חרב פרופ' ברלינה, צד 179 כ' הרב ד"ר האפפמאנן, כי איזבוים קרא לחשמונאים בשם מסרבים, סרבני אל וחשב שזה על משמר יהויריב, ולפי דעתי אולי ע"ש שהיו סרבנים וסרבים, נגד אנטיוכוס, ולהירי לא עלה יהויריב בתחלה, בעלות הגולה, ומש"ש 58 ע"ש "מכבי" לדעתי הוא ר"ת מתתיה כהן בית ח', או בית יהויריב "ממית החזקים". הרב הורוויץ הגאבד"ק וויען, כתב בשו"ת יד אלעזר, ונדפס בסדרים וויען, ווארשא על כפ"ל חמר חורין, ופי' שהוא חומר יין חור, לבן, ובריו קשים וזרים, ופשוט שהוא חמר, מין יין מעיר חורין, ובירי' אין ב' יודין, והוא ע"ד יין השרוני שאינו חזק, או כיריב.

(ואין להחליף בכפר עותנאי דגיסין י"ד, ע"ה ובכורות נ"ה עותא עורא ח' י"ד, דבחי"א ט' ד', עתי שם ב' ל"ה י"א ב' י"ב י"א, עתיה נחמי י"א ד'). (ה) בית לחם. בנחלת יהודה וחבולון (בירושע) נחמי ז' כ"ה עורא ב' כ"א, כלים פ"ב, שבת נ"ה, פסחים נ"א, מגילה כ"ה, איכ"ר פ"ב. (ו) יורפת וזכאים ק"ה, עירובין ל"ב, ויוסיפון, ודברי יוסף (שווארץ) הגיה יורפס (ע"י יהושע י"ח כ"ז?). (ז) כהני עילבו, ש"מ נדה ל"ב, תוספתא כלים, בבא בתרא פ"ב. (ח) כפר ענויאל, כלאים פ"ו מ"ד (ואין להחליפו על כפירה וכפרים בירושע ט' י"ז י"ח כ"ו, נחמי ז' ב') אול' גרו שם משפחת עוזי, אלעזרי הענויאל, שמות ז', ויקרא י"ד, במדבר ג', נחמי ג' ח', דהיי"א י"ב דהיי"ב, כ"ט י"ד. (ט) בכהני ארבאל, הושע י"ד י"ד, ע"ש ט"ו י"ב, מלי"א כ"ד י"ד, י"ד פ"א פ"ה, נתאי הארבלי

אבות פ"א ז' יוסיפון במלחמ' ספר ב' 20 ויש עיר בהרי קורדיסטאן גם אצל נינהו (מסעות בנימין השני 26, 35). ובאר"י יש ארב וארובות. יהושע ט"ו נ"ב, ש"ב כ"ג ל"ה מלי"א כ"ד י"ד. (י) כבול, עיר בירושע י"ט כ"ה מלי"א ט' כ"ג, י"ד תענית פ"ה, שבת נ"ה, פסחים נ"א, מגילה כ"ה, מושב ריב"ז הכהן, ועליו קוננו באיכ"ר פ' טומאתה בשוליה (וילקוט ישעיה), מלחמות 43 וע' מ"י שמחות פ"י, פסחים ל"ז ע"ה, ויבמות, וסמוכה לערב ושם ישב ריב"ז הכהן. (יא) משמרת אלקנה, שם מאוחר הוא בין כהנים, ובמקרא נמצא לו, ש"א א', דהיי"א ז' כ"א, ט' ט"ה י"ב ז'. (יב) צפת נודעת ע' כפר"פ, ודברי יהוסף, שדרא צרפת, י"ד דהיי"ש פ"ב, סופה מ"ח. (יג) כהן מעון, עיר בנחלת יהודה, ושם אדם, דהיי"א ב' מ"ה (ד' י"ד מ"א, דהיי"ב כ"ו ז') יהושע ט"ו נ"ה, ש"א כ"ג כ"ד ח', כ"ה ב', עורא ב' ג', נחמי ז' נ"ב, שבת קל"ט, יבמות ס"ה, ב"ק צ"ט, חולין צ"ה, זכאים ק"ח. (יד) ישבב דהיי"א (ד' ל"ה) כ"ד י"ג. (טו) משמרת מעריה, יהושע ט"ו נ"ט, י"ד ד', שופטים כ' ל"ג (ש"א י"ז כ"ג) ואולי צ"ל מעדיה הנקראת מעויה. (יצתה יונת ע' מגילה ו"ט) ואינו שם איש, דלא כצונץ. (טז) בראש ממלה, בראשית רבה פ' מ"ב, ויקד' פ' כ"ה איכ"ר פ"א, י"ד ב"מ ס"פ ד', וע' רמב"ם ס"ה ציצית ה"ב, יהושע ט"ו ס"ב, ורש"י עירובין, ותענית ט"ו, ותרנוס ר"י דהיי"ב י"ג ד'. (ממלא ע' ב"ב קל"ה, בר"ר פנ"ט, שמואל פ"ח). (יז) נורת נצרת עיר אצל טבריה Nazareth. (יח) בערב, איכ"ר פ' בלע, תנח' יתרו וילקוט שמעוני בשניונים, ע' מלי"א י"ז ג', ובר"ר פ' ל"ג, וחי רמב"ן בחולין ד'. (יט) ונעה מחנויה, מגדל נוניא, מקום בהר הבית, ירמ"י ל"ז ט"ה, איכ"ר פ' דב"ק, ופ"ה, רש"י שבת ט"ו דהיי"ש ל"א, סנהדרין מ"א, ספרי פ' ראה, י"ד פ"א, כפר חנני בשביעית פ"ט, י"ד תרומה פ"י ז', י"ד מעשרות פ"ב ובר"ר פ"ה, עירובין נ"א, ב"מ ע"ד, צ"ה, מגדל חנניה, ומגדל חננאל, בירמ"י כ"ח ל"ה ל"ו י"ב, ל"א ל"ה, זכרי י"ד י"ד, נחמי ג' ח', ל"א י"ב ל"ט כ"י, ולוי דבחי"א כ"ה ד' כ"ג, אבל כאן נל"ל מחנויה שם דבר, ושם המקום מגדל נוני, בפסחים מ"ה, וירוש' שם (וע' חד"ג שערי ח' שעה ורביעי לצפון טבריה, חבור"א דק"ב, ודברי יוסף ס"י ג' כ"ה שיש לה ג' שמות, ובירוש' שביעית פ"ט שהיו שם חנויות אורגי פלגס, וחרבה מפני זנות. (כ) ומהסתר חבויה (לשון נע"ל נחבא בהחבא) נעה בית חוכיה, עורא ב' ס"א, נחמי ז' ס"ג, דבחי"א ז' ל"ד (ואינו המשמר חשביה), ומקום ע' רש"י ראשית י"ד ט"ה, וסנהדרין צ"ד (חבריא ש"מ בר"ר י"ג, ות"י חולין י"ב). (כא) ומקריית חנה נעה כפר יחנה, נמצא בווד, וברשמי גלילות אר"י, ויהונן שם כהן, בעורא נחמי דהיי"א

מלחמ' ספר ב' 20
יש עיר בהרי קורדיסטאן
גם אצל נינהו
(מסעות בנימין השני 26, 35)
ובאר"י יש ארב וארובות
יהושע ט"ו נ"ב
ש"ב כ"ג
ל"ה מלי"א כ"ד י"ד
(י) כבול
עיר בירושע י"ט
כ"ה מלי"א ט' כ"ג
י"ד תענית פ"ה
שבת נ"ה
פסחים נ"א
מגילה כ"ה
מושב ריב"ז הכהן
ועליו קוננו באיכ"ר פ' טומאתה
בשוליה (וילקוט ישעיה)
מלחמות 43
וע' מ"י שמחות פ"י
פסחים ל"ז ע"ה
ויבמות וסמוכה
לערב ושם ישב ריב"ז הכהן
(יא) משמרת אלקנה
שם מאוחר הוא בין כהנים
ובמקרא נמצא לו
ש"א א' דהיי"א ז' כ"א
ט' ט"ה י"ב ז'
(יב) צפת נודעת ע' כפר"פ
ודברי יהוסף
שדרא צרפת
י"ד דהיי"ש פ"ב
סופה מ"ח
(יג) כהן מעון
עיר בנחלת יהודה
ושם אדם
דהיי"א ב' מ"ה
(ד' י"ד מ"א
דהיי"ב כ"ו ז')
יהושע ט"ו נ"ה
ש"א כ"ג
כ"ד ח' כ"ה ב'
עורא ב' ג'
נחמי ז' נ"ב
שבת קל"ט
יבמות ס"ה
ב"ק צ"ט
חולין צ"ה
זכאים ק"ח
(יד) ישבב דהיי"א
(ד' ל"ה) כ"ד י"ג
(טו) משמרת מעריה
יהושע ט"ו נ"ט
י"ד ד' שופטים
כ' ל"ג
(ש"א י"ז כ"ג)
ואולי צ"ל מעדיה
הנקראת מעויה
(יצתה יונת ע' מגילה ו"ט)
ואינו שם איש
דלא כצונץ
(טז) בראש ממלה
בראשית רבה פ' מ"ב
ויקד' פ' כ"ה
איכ"ר פ"א
י"ד ב"מ ס"פ ד'
וע' רמב"ם ס"ה ציצית ה"ב
יהושע ט"ו ס"ב
ורש"י עירובין
ותענית ט"ו
ותרנוס ר"י דהיי"ב י"ג ד'
(ממלא ע' ב"ב קל"ה)
בר"ר פנ"ט
שמואל פ"ח
(יז) נורת נצרת
עיר אצל טבריה
Nazareth
(יח) בערב
איכ"ר פ' בלע
תנח' יתרו וילקוט
שמעוני בשניונים
ע' מלי"א י"ז ג'
ובר"ר פ' ל"ג
וחי רמב"ן בחולין ד'
(יט) ונעה מחנויה
מגדל נוניא
מקום בהר הבית
ירמ"י ל"ז ט"ה
איכ"ר פ' דב"ק
ופ"ה רש"י שבת
ט"ו דהיי"ש ל"א
סנהדרין מ"א
ספרי פ' ראה
י"ד פ"א
כפר חנני בשביעית
פ"ט י"ד תרומה
פ"י ז' י"ד מעשרות
פ"ב ובר"ר פ"ה
עירובין נ"א
ב"מ ע"ד צ"ה
מגדל חנניה
ומגדל חננאל
בירמ"י כ"ח ל"ה
ל"ו י"ב ל"א ל"ה
זכרי י"ד י"ד
נחמי ג' ח' ל"א
י"ב ל"ט כ"י
ולוי דבחי"א כ"ה ד' כ"ג
אבל כאן נל"ל מחנויה
שם דבר
ושם המקום מגדל נוני
בפסחים מ"ה
וירוש' שם (וע' חד"ג
שערי ח' שעה ורביעי
לצפון טבריה
חבור"א דק"ב
ודברי יוסף ס"י ג' כ"ה
שיש לה ג' שמות
ובירוש' שביעית פ"ט
שהיו שם חנויות אורגי פלגס
וחרבה מפני זנות
(כ) ומהסתר חבויה
(לשון נע"ל נחבא בהחבא)
נעה בית חוכיה
עורא ב' ס"א
נחמי ז' ס"ג
דבחי"א ז' ל"ד
(ואינו המשמר חשביה)
ומקום ע' רש"י ראשית י"ד ט"ה
וסנהדרין צ"ד
(חבריא ש"מ בר"ר י"ג
ות"י חולין י"ב)
(כא) ומקריית חנה
נעה כפר יחנה
נמצא בווד
וברשמי גלילות אר"י
ויהונן שם כהן
בעורא נחמי דהיי"א

ובית חנן פסחים נ"ה ויוסיפון קוראו ענק, ועי' נחמי' יו"ד כ"ב כ"ה, פ"א פ"ז ה"ה ותוספתא
פרה' וש"מ כפר חנן בירי' ברכות פ"ה ה"ב, ובר"ר פ"ה ט'. (כב) גינתון צלמון, אחד
הכהנים, מאנשי כנה"ג וקהלה גדולה, בנחמי' יו"ד ח', י"ב ד' ט"ה דה"א ז' ל"ט, ואולי
גרו בצלמון. הנקראת בשם הגבור שמו"ב כ"ג כ"ה בשופטים ט' מ"ה, תהלים ס"ח ט"ה ירושי'
ערלה פ"א ה"ב, ותענית פ"ה, ברכות, פסחים יו"ד, יבמות קכ"ג, ב"ב פ"ב. (כג) שולי, (איננה
שולי דביצה כ"ה, יבמות קט"ה, גיטין פ"א, ב"מ ס"ה, ב"ב מ', כמשמרת מפשטה בפרס,
אבל היא) שילה שילה, ש"א א' כ"ה, תהלים ע"ח ס', ירמ"י כ"ו ט', והיא בנחלת
אפרים, יהושע ט"ז ו', י"ח א' ט', כ"ב י"ב, שופטים כ"א י" שמו"א ז' ד' י"ב, מל"א
יו"ד כ"ה, נחמי' י"א ה', ובתוספתא דבכורות בסופה, ושם א' נחמי' י"א. (כד) חמת
אריה, אריה אחד הכהנים, ע' ו' י"ח, ו' יו"ה, יו"ד ו', י"ב ד' ט"ה, ויקרא ע"ש וקנו
מבני אשר, דה"א ז' ל"ט, ע' רש"י פרשה הברכה, ואולי צ"ל תחום אריה בירי'
כלאים פ"א ה"ה, והגאון החכם ר"מ ש"ש העירני להילקוט פ' טומאתה בשוליה, וכ"ה
באיכ"ה, ע' המגיד, ש' כ"ה (30) 133 שוליו אלו שמנים כהנים שהיו עם עוויה.
וחמת עיר ביהושע י"ט ל"ה, דה"ב ז' ח', מל"א ח' כ"ה, מל"ב י"ז כ"ה, כ"ה כ"ח ל',
ויחזקאל מ"ז ויש לדעת שלא נזכר מפורש שם בלגה.

פסח ב"ר חיים הכהן פִּינְפֶּער מו"צ ור"צ בוולנא דליטא. ברומא.